

Genneper Parken in beeld

Genneper Parken in beeld

Een cultuurhistorische en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Genneper Parken in Eindhoven

**T.J. Weijschedé
K.R. de Poel**

Alterra-rapport 588

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2002

REFERAAT

Weijtschedé, T.J. & K.R. de Poel, 2002. *Genneper Parken in beeld. Een cultuurhistorisch en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Genneper Parken in Eindhoven*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 588. 122 blz., 36 fig.; 49 ref.; 18 foto's.

In deze studie is voor het gebied Genneper Parken in Eindhoven een aanzet gegeven voor de planvorming. De ontwikkelde planningsrichting is in hoge mate gestoeld op de cultuurhistorische en landschappelijke 'dragers' van het gebied. Momenteel is er weinig samenhang in het gebied te vinden door de vele (stedelijke) ontwikkelingen die de afgelopen vijftig jaar in het gebied hebben plaats gevonden. Juist wanneer het gebied op basis van een consistent idee zal worden ontwikkeld, zal de samenhang weer kunnen worden teruggevonden. Hiervoor is een ruimtelijk concept ontwikkeld. Belangrijke uitgangspunten bij dit ruimtelijk concept zijn het versterken van de van noord naar zuid lopende ruimtelijke samenhang in het historische cultuurlandschap en het versterken van de ruimtelijke samenhang in de beekdalen. De ideeën voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken zijn op dit ruimtelijk concept gebaseerd. Zo zullen de functies en voorzieningen, die zijn of worden gesitueerd in het gebied dat tussen de beken, de Dommel en de Tongelreep, zijn gelegen moeten passen in het historische cultuurlandschap.

Trefwoorden: cultuurhistorie, Eindhoven, Genneper, Genneper Parken, landschap, planvorming.

ISSN 1566-7197

Foto's omslag:

Luchtfoto van Genneper Parken (opname: Flying Camera Luchtfotografie te Eindhoven: datum: augustus 1998).

Foto's van:

De Genneper Watermolen; de Genneper Hoeve en de watertoren van Eindhoven

Dit rapport kunt u bestellen door €39 over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 588. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2002 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Ten geleide	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	17
2 Cultuurhistorische aspecten	21
2.1 Inleiding	21
2.2 Historische ontwikkelingen in de Kempen	22
2.3 Historische landschapseenheden in Gennep	28
2.3.1 Algemeen	28
2.3.2 Bestaande cultuurhistorische waarderingen	29
2.3.3 Historische landschapseenheden in Gennep Parken	31
2.4 Ruimtelijke ontwikkelingen in Gennep vanaf 1840	50
2.5 Conclusie	57
3 Landschappelijke aspecten	59
3.1 Inleiding	59
3.2 Beknopte toelichting bij de figuren 3.1 t/m 3.10	59
4 Bijdragen voor de planvorming	77
4.1 Inleiding	77
4.2 Samenvattend overzicht van de cultuurhistorische en landschappelijke waarden	79
4.3 Globale typering van Gennep Parken	81
4.4 Grondslagen voor het ruimtelijk concept voor het historisch cultuurlandschap	85
4.5 Bijdrage voor de planvorming	87
4.6 Toekenning van functies voor de gebouwen in het historisch cultuurlandschap	93
4.6.1 Inleiding	93
4.6.2 Functietoekenning en locatiekeuze	97
4.6.3 Hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historisch cultuurlandschap c.a.	102
Literatuur	109
Lijst van figuren	115
Bijlagen	
1 Het bovenstroomse gedeelte van het stroomgebied van de Dommel	117
2 Mogelijk toe te kennen functies waarvoor de locatiekeuze nog dient te worden gemaakt	119

Ten geleide

Het team Ruimtelijke Planning en Cultuurhistorie van Alterra is bezig fundamenteel historisch-geografisch onderzoek te koppelen aan de praktische inpassing er van in planning en ontwerp. Deze ambitie sluit direct aan bij het gedachtegoed uit de Rijksnota Belvedere. Hierin worden ideeën naar voren gebracht over hoe in de toekomst met ons culturele erfgoed om te gaan zonder de ontwikkeling van het landschap 'stil te zetten'.

In Belvedere worden twee categorieën onderscheiden. De meest prestigieuze is de categorie van de zogenoemde Belvederegebieden met een hoge cultuurhistorische waarde. De tussenliggende gebieden worden gekenmerkt door een 'cultuurhistorische basiswaarde'. Gennepers Parken behoort tot de tweede categorie. Wij hebben het als een uitdaging ervaren om te bekijken in hoeverre ook hier een aansprekend plan kan worden ontwikkeld, waarin de cultuurhistorie ook in de toekomst een rol van betekenis kan blijven vervullen.

Uit het onderzoek bleek overigens dat de betekenis van Gennepers Parken veel groter is dan de nota Belvedere doet vermoeden. Wel dreigt deze kleine 'parel', ingeklemd als zij is binnen de stedelijke agglomeratie van Eindhoven, haar glans te verliezen. In dit rapport wordt getracht Gennepers Parken cultuurhistorisch beter te positioneren en beter toe te rusten voor de ontwikkelingen die naar verwachting in de toekomst gaan plaatsvinden.

Naast de aanwezigheid van de cultuurhistorische kwaliteiten vervult Gennepers Parken voor de Eindhovense bevolking andere belangrijke functies. Iedereen uit de stad kan gebruik maken van het scala aan mogelijkheden dat het gebied te bieden heeft: van rustig genieten van de aanwezige cultuurhistorische en natuurwaarden tot het intensief sporten in één van de vele sportvoorzieningen. Dit multifunctionele karakter van het gebied heeft zijn waarde, maar maakt dit - uitgaande van de grote stedelijke dynamiek van de stad Eindhoven - ook kwetsbaar.

Door de toenemende ruimtelijke druk op het gebied zullen duidelijke keuzes moeten worden gemaakt over de toekomstige ontwikkelingen van Gennepers Parken. In dit rapport wordt vanuit de 'dragers' cultuurhistorie en landschap een duidelijke richting aangegeven. Hierbij wordt het multifunctionele karakter van het gebied niet uit oog verloren. De gekozen richting biedt volgens ons goede aanknopingspunten voor een breed op te zetten visie voor de ontwikkeling van Gennepers Parken.

Met zowel het boeiende historische verhaal van Gennepers Parken als de betrokkenheid van de Eindhovenaren bij dat gebied, is de voor u liggende studie een helder 'gebruiksrapport' geworden. Hierin wordt aan de gemeente Eindhoven voorgelegd, waar het in de toekomst naar toe zou moeten met Gennepers Parken.

Naar wij hopen hebben wij met deze studie kunnen aantonen dat de bestaande cultuurhistorische kwaliteiten goed gebruikt kunnen worden voor de ruimtelijke ontwikkeling van Genneper Parken.

Drs. R. During,
Teamleider Ruimtelijke Planning en Cultuurhistorie

Prof. drs. J.A.J. Vervloet,
Hoogleraar historische geografie aan Wageningen Universiteit en onderzoeker bij
Alterra

Samenvatting

Inleiding

De gemeente Eindhoven heeft aan Alterra opdracht verleend een onderzoek uit te voeren, waarin vanuit het perspectief van cultuurhistorie en landschap een ontwikkelingsrichting voor Genneper Parken wordt ontwikkeld. De resultaten van dit onderzoek zullen worden gebruikt als input voor de door de gemeente op te stellen structuurvisie. De inhoud van dit rapport vormt een op zichzelf staande bijdrage voor de planvorming voor Genneper Parken.

Genneper Parken maakt deel uit van één van de groene wiggens van Eindhoven. Het is een afwisselend gebied, dat aan de zuidzijde van Eindhoven is gelegen. In dit rapport is het 'verhaal van het landschap' van Genneper Parken in beeld gebracht. Dat 'verhaal' heeft zowel betrekking op het verleden, het heden als op mogelijke toekomstige ontwikkelingen.

Cultuurhistorische aspecten

In hoofdstuk 2 wordt een beeld geschetst van de historische ontwikkeling van het akkerdorpenlandschap in het studiegebied. Voor Noord-Brabant wordt de naam akkerdorpenlandschap gehanteerd. Landelijk gezien maakt dit landschapstype deel uit van het esdorpenlandschap. In landelijke landschapstypologieën wordt onder meer gesproken van 'esdorpen van het Brabantse type' (Renes, 1982) en van 'kampontginningen met plaatselijk essen' en 'heideontginningen en bossen (sedert 1850)' (Vervloet, 1986). Kampen zijn afzonderlijk omheinde percelen met opgaande begroeiing langs de randen.

Opbouw van het studiegebied

Genneper Parken wordt, wat de opbouw van de bodem betreft, gekenmerkt door een smalle dekzandrug (= gestel), die gelegen is tussen de smalle beekdalen van de Dommel en de Tongelreep. Het gebied was vroeger veel natter dan thans het geval is. Hierbij kan worden opgemerkt, dat de specifieke ligging tot uitdrukking komt in de naam Gennep. Gennep is waarschijnlijk afgeleid van Gen-apa, waarin apa water betekent. Apa kan betrekking hebben op 'helder water' of op 'de plaats waar twee beken samenvloeien'.

Ontwikkeling van het studiegebied in de loop der tijd

Er is een beeld geschetst van de bewoning van de Kempen vanaf de Romeinse Tijd. Het blijkt, dat de bewoning vanaf die tijd tot het eind van de middeleeuwen in omvang fluctueerde en dat de bewoningsplaatsen verschoven. Vanaf de Late Middeleeuwen is er sprake van een ontwikkeling, die heeft geleid tot het akkerdorpenlandschap, zoals dat uit de 19e eeuw bekend is. Er wordt een beeld gegeven van de ontwikkeling van de bewoning in 'zand-Brabant' en van het ontstaan van open akkers en de (veronderstelde) akkerrandbegroeiingen (De Bont, 1993). Deze ontwikkeling zou ook voor Gennep kunnen gelden.

Archeologische verwachtingswaarden

Over de archeologie van het studiegebied is op enkele vondsten na weinig bekend. Gezien de bewoningsgeschiedenis zijn de archeologische waarden in het gebied naar verwachting met name gelegen onder de overgebleven akkercomplexen en in de randen van de beekdalen. De gebieden met een vrij hoge tot hoge archeologische verwachtingswaarde betreffen in grote lijnen het resterende historische cultuurlandschap.

Historische landschapseenheden

In het akkerdorpenlandschap vervulden de akkers (de historische bouwlanden) een centrale rol. Deze akkers lagen op de hoger gelegen, betere gronden bij de nederzettingen. Verder waren er op de lagere gronden langs de beken graslanden (beemden) gelegen. Op de schralere, hoger gelegen gronden lagen heidevelden. Verspreid over het gebied kwamen bossen voor, zowel op de natte als op de droge gronden. Vanaf omstreeks 1900 zijn de heidevelden ontgonnen en omgevormd tot landbouwgrond of bos.

De onderscheiden historische landschapseenheden zijn in de figuur 'Historische landschapseenheden' weergegeven. Tot ver in de 20^e eeuw behoorden de perceelsrandbegroeiingen tot de meest opvallende kenmerken van het landschap. Door de bebossingen na de ontginning van de heidevelden is het landschap rond 1900 beslotener geworden dan het eeuwenlang was geweest.

Kaartvergelijkingen

Als startpunt in de historische ontwikkeling zijn kaarten uit 1832 gehanteerd, de zogeheten Minuutplannen. Op deze kaarten zijn de elementen waaruit de buurtschap Gennep - een boerderijencluster - en het bijbehorende gebied waren opgebouwd duidelijk herkenbaar. Uit het patroon van wegen en paden valt af te leiden, dat de trefpunten in het gebied toen waren gelegen bij De Genneper Watermolen, in de buurtschap Gennep en in het Genneper Eind.

Uit de vergelijking van kaarten uit de jaren 1838, 1912, 1953, 1973 en 2000 wordt een duidelijk beeld verkregen van de veranderingen, die in de loop der tijd zijn opgetreden. Op de kaart uit 1912 is het historische landschap in al zijn geledingen nog goed herkenbaar. De heidevelden zijn grotendeels ontgonnen en bij de beken zijn verscheidene meanders afgesneden. De tijd van de veranderingen is ingezet.

In gedeelten van het studiegebied is vooral in de tweede helft van de 20^e eeuw veel veranderd. Zo is de structuur van de beemden minder duidelijk geworden, zijn de akkercomplexen kleiner geworden en is een aantal boerderijen gesloopt. Veel veranderingen uit de laatste vijftig jaar zijn gerelateerd aan de sterke groei van Eindhoven.

Behoud van kwaliteiten

In bijna de helft van het studiegebied is het historische cultuurlandschap behouden gebleven. Het overige deel is omgevormd tot parkgebied, natuurterrein, sportterrein, bebouwd gebied e.d. Ondanks de vele veranderingen zijn er nog veel kwaliteiten behouden gebleven.

Bijzondere plekken, zoals De Genneper Watermolen, de Genneper Hoeve (thans de ecologische boerderij) en het klooster Sint Clara, geven aan het gebied een geheel

eigen karakteristiek. Voor de planvorming dient de nadruk te worden gelegd op het behoud van de cultuurhistorische kwaliteiten en het versterken van de ruimtelijke samenhang in het historische cultuurlandschap.

Landschappelijke aspecten

In hoofdstuk 3 wordt een beeld geschetst van de opbouw van het huidige landschap in het studiegebied. De landschappelijke kenmerken zijn in een serie van tien figuren met een beknopte toelichting tot uitdrukking gebracht.

De beken en de tussengelegen dekzandrug spelen ruimtelijk een belangrijke rol in het gebied. De historische wegen lopen over de hoogste delen van deze rug. Het historische landschap van Gennep Parken geeft een beeld van het landschap van de Brabantse zandgronden - het akkerdorpenlandschap - in zakformaat.

Langs de beken is sprake van natuurontwikkeling. Er is een verschil in ontwikkeling te constateren tussen de gebieden aan de buitenzijde van de beken en het gebied, dat tussen de beken is gelegen. De buitenzijden hebben een meer stedelijk karakter. Dat betreft zowel de bebouwing als de parkaanleg. In het gebied tussen de beken is een belangrijk deel van het historische cultuurlandschap gehandhaafd. Daarnaast zijn er omvangrijke sportvoorzieningen gelegen.

Uit de opgestelde zonering valt af te leiden, dat er sprake is van een veelheid aan voorzieningen. Voor de planvorming wordt het van belang gevonden meer duidelijkheid en ruimtelijke samenhang in het studiegebied aan te brengen. In bepaalde delen van het gebied is de oriëntatie duidelijk, in andere lastig. Oriëntatiepunten worden dan ook belangrijk gevonden. De drie onderscheiden oriëntatiepunten zijn: De Gennep Watermolen, de Gennep Hoeve en de watertoren.

Voor het studiegebied worden een historische en een moderne hartlijn aangegeven, respectievelijk de oude weg van Gestel naar Aalst en de Antoon Coolenlaan. De historische bebouwing ligt voor een groot gedeelte langs de historische hartlijn. Aan het begin van die lijn, aan de noord- en de zuidzijde van het studiegebied, zijn entrees aangeduid. Deze entrees worden gevormd door waardevolle historische bebouwing. De moderne hartlijn is vooral van belang voor de ontsluiting van het gebied, met name de belangrijke sportvoorzieningen zoals het Zwemparadijs De Tongelreep en het IJssportcentrum Eindhoven.

Daarnaast zijn binnen het historische cultuurlandschap vier ensembles benoemd. Van noord naar zuid zijn dat: het terrein van het klooster Sint Clara, De Gennep Watermolen en omgeving, het agrarische cultuurlandschap van de buurtschap Gennep en het agrarisch gebied ten zuiden van de Antoon Coolenlaan.

In het studiegebied zijn rustige en stille gebieden onderscheiden. Voor grote groengebieden in stedelijke agglomeraties wordt het in toenemende mate van belang gevonden rekening te houden met dergelijke gebieden.

Bijdragen voor de planvorming

Hoofdstuk 4, dat bijdragen voor de planvorming omvat, is in een aantal stappen opgebouwd. In de eerste plaats is gekeken naar het studiegebied in zijn geheel. Daarvoor zijn een waardering en een typering opgesteld. Vervolgens is de aandacht gericht op de ontwikkeling van het historische cultuurlandschap.

De bijdrage voor de planvorming is ontwikkeld vanuit een cultuurhistorische en landschappelijke invalshoek. Bij de planvorming spelen de volgende nota's van de gemeente een belangrijke rol:

- de Ontwerp Structuurvisie Genneper Parken (concept d.d. augustus, 2002);
- de Adviesnota Ontwikkelen cultuurmodule Genneper Parken (concept d.d. augustus, 2002).

Voor de planvorming zijn verschillende planningsniveaus onderscheiden. Daarvan zijn voor dit onderzoek het gebiedsniveau en het uitwerkingsniveau van belang.

Waardering

Voor de cultuurhistorische en de visueel-landschappelijke aspecten is een waardering opgesteld. De cultuurhistorische waarden omvatten de archeologische verwachtingswaarde, de historisch-geografische waarden en de historisch-bouwkundige waarden. In de betreffende figuur is aangegeven welke waarden aan de onderscheiden gebieden worden toegekend en welke gebieden waardevol en zeer waardevol worden gevonden.

Globale typering van Genneper Parken

Genneper Parken heeft een duidelijk multifunctioneel karakter. Het gebied kan worden getypeerd door de kenmerken te verdelen over de aspecten cultuurhistorie, programma en ecologie. Deze drie aspecten hebben betrekking op het studiegebied in zijn geheel. Zij zijn in deze typering niet louter functioneel bedoeld. Dat zou te veel en te snel tot functiescheiding (kunnen) leiden. Op dit moment verplaatst de ontwikkeling van Genneper Parken zich van programma in de richting van ecologie. In de toekomst zou daar een ontwikkeling richting cultuurhistorie aan toegevoegd dienen te worden. Voor de planvorming wordt er van uitgegaan, dat het multifunctionele karakter van Genneper Parken blijft gehandhaafd. Wanneer naast andere functies meer aandacht voor wordt gevraagd voor functies die aan de cultuurhistorie zijn gekoppeld, blijft het mogelijk om die andere functies een plaats te geven.

Bij het aspect programma wordt onderscheid gemaakt in programmatische voorzieningen, waarvoor het betreffende terrein heringericht diende te worden zoals sportvoorzieningen en voorzieningen, die zijn ingepast in het bestaande landschap.

Grondslagen voor het ruimtelijk concept

Vervolgens is voor het historische cultuurlandschap een ruimtelijk concept opgesteld. Dit concept is gebaseerd op kenmerken van het landschap, die in het voorafgaande deel van het rapport zijn vermeld. De kern van het concept wordt gevormd door:

- een van noord naar zuid doorlopende ruimtelijke samenhang in het historische cultuurlandschap;

- de ruimtelijke samenhang van de beekdalen;
- de samenhang in de sport- en recreatiegebieden, die aan weerszijden van het beekdal van de Tongelreep zijn gelegen.

De ideeën voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken zijn op dit ruimtelijk concept gebaseerd.

Gebiedsgerichte bijdrage voor de planvorming

De gebiedsgerichte bijdrage voor de planvorming omvat een kaart met een uitgebreide legenda en een toelichting. Het betreft een thematische plankaart. De planvorming komt voort uit cultuurhistorische en landschappelijke overwegingen. Het belangrijkste kenmerk van de plankaart is, dat het historische cultuurlandschap zoveel mogelijk als een ruimtelijk samenhangende eenheid wordt behouden en ontwikkeld.

In de toelichting wordt aandacht besteed aan de natuurontwikkeling langs de beken. In de Ontwerp Structuurvisie Genneper Parken wordt voor de beekdalen van de Dommel en de Tongelreep de ontwikkeling 'natuur' aangegeven. Daarbij staat naast natuurbehoud spontane natuurontwikkeling centraal. De beekdalen maken deel uit van de Groene Hoofdstructuur in de provincie Noord-Brabant. Die ontwikkelingslijn wordt hier, behoudens het gebied bij de watermolen, gevolgd. Daarbij wordt aanbevolen vormen van cultuurhistorisch gericht beheer te betrekken bij de verdere uitwerking van de plannen. Er wordt gedacht aan:

- de historische begrenzing van de beemden;
- de historische percelering;
- het ontwikkelen van enige natte bloemrijke hooilanden.

Voor het gebied bij de Genneper Watermolen wordt afgeweken van het hiervoor vermelde plan. Het betreft een bijzondere plaats, waar natuur en cultuur elkaar sinds lang ontmoeten. Voorgesteld wordt daar de natuurlijke en de cultuurhistorische component zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen. Dit voorstel kan in een afzonderlijk project worden uitgewerkt.

Overwegingen bij de toekenning van functies aan de gebouwen in het historische cultuurlandschap

Bij de toekenning van functies aan de gebieden en de gebouwen is uitgegaan van vier overwegingen. Er wordt aangesloten bij het adagium 'Behoud door ontwikkeling' uit de Nota Belvedere (1999). Daarnaast wordt gestreefd naar:

- een sterke planologische basis;
- een goede ruimtelijke kwaliteit;
- een passend en evenwichtig voorzieningenniveau.

Het historische cultuurlandschap van Genneper Parken behoort niet tot het Belvederegebied Dommeldal. Op grond van de aanwezige kwaliteiten wordt aanbevolen te bekijken, of dit gebied alsnog deel kan gaan uitmaken van het Belvederegebied.

Funcietoekenning en locatiekeuze (objectgericht)

Bij de functietoekenning voor de bestaande gebouwen zijn vraag (de functies voor de gebouwen) en aanbod (het historische cultuurlandschap) bij elkaar gebracht. Voor het omgaan met de voorzieningen zijn er verschillende categorieën onderscheiden. Hier worden enkele van de behandelde onderwerpen vermeld. Voor de volgende voorzieningen wordt voorgesteld ze naar buiten het studiegebied te verplaatsen:

- de sportvelden van de Stichting Grafische School en Ons Middelbaar Onderwijs;
- het verkeersopleidingscentrum (VOC);
- “Dahlia” van de Vereniging Maria Middelaars;
- de midgetgolfbaan “Gennep”.

Deze voorzieningen passen qua functie en/of locatie niet goed in het ruimtelijke concept, dat voor het gebied is ontwikkeld.

Het al dan niet verplaatsen van het Milieu Educatie Centrum (MEC) is afhankelijk van de rol, die dit centrum in de toekomst zal gaan vervullen. De keuze daarvoor dient nog te worden gemaakt. Wanneer de taken van het MEC geheel of grotendeels worden gericht op het gebied ten noorden van de Antoon Coolenlaan kan de huidige locatie worden gehandhaafd. Indien het centrum een duidelijke functie voor het gehele gebied zal krijgen te vervullen, gaat de voorkeur uit naar een centrale ligging in het gebied. Daarvoor kan een locatie op het parkeerterrein bij de kunstbaan in aanmerking komen.

Het wordt van belang gevonden, dat het wonen in het gebied gehandhaafd blijft. Het gebied behoudt daarmee zijn levendigheid en het wonen levert een positieve bijdrage aan de sociale veiligheid. Het wonen is redelijk tot goed over het gebied gespreid.

Er wordt speciale aandacht gevraagd voor het behoud en herstel van de karakteristieke historische boerderijen. Redenen daarvoor zijn:

- in het gebied zijn naar verhouding veel oude boerderijen verdwenen;
- oude boerderijen blijken in Nederland, c.q. Noord-Brabant, in hoog tempo te worden gesloopt of ingrijpend te worden gewijzigd.

De manege kan worden gehandhaafd op voorwaarde, dat deze voorziening niet op een zodanige wijze wordt ontwikkeld dat hij als het ware los van het landschap komt te staan. Bovendien dient men de historische boerderij bij de manege qua functie en verschijningsvorm beter tot zijn recht te laten komen dan nu het geval is.

Voor de in een heideontginning gesitueerde boerderij Hoeve Velddoorn wordt gedacht aan een beheersfunctie voor het zuidelijke gebied. Daarbij wordt een combinatie van een cultuurhistorisch en ecologisch gericht landbouwbedrijf voorgesteld. De aandacht gaat uit naar een aansprekende combinatie van cultuur en natuur. Daardoor ontstaat er een andere opzet dan bij de ecologische boerderij Gennep Hoeve.

In het gebied worden vormen van kunst, die goed aansluiten op of passen in het landschap, mogelijk geacht. Kunst kan eventueel ook worden gekoppeld aan de groenstructuur van het gebied. Over de vestiging van één of enkele kunstenaars in

het gebied wordt een uiteenzetting gegeven. Het is nog te vroeg in het planningsproces om daarover gerichte uitspraken te doen.

Voor een aantal mogelijke voorzieningen geldt, dat zij wel worden vermeld, maar dat het nog te vroeg is daar gerichte keuzen voor te maken. Dat betreft activiteiten op het gebied van traditie en van kunst.

Hoofdropzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap

Uit de gebieds- en objectgerichte bijdragen voor de planvorming is als afronding van het rapport een hoofdropzet voor de invulling van de functies van de gebouwen in het historische cultuurlandschap c.a. opgesteld. Een dergelijke hoofdropzet wordt wenselijk gevonden om ad hoc-oplossingen zoveel mogelijk te voorkomen. Bovendien zal de lijst met gewenste voorzieningen in de loop der tijd naar verwachting veranderen. Bepaalde voorzieningen zullen van de opgestelde lijst verdwijnen, andere zullen er op worden geplaatst.

In de gegeven hoofdropzet zijn de thema's voor het noordelijke en het zuidelijke deel: educatie ecologie, historie en wonen. In het noordelijke deel wordt de aandacht vooral gericht op behoud en herstel van het landschap en het verkrijgen van een evenwichtig opgebouwd voorzieningenpakket. In het zuidelijke deel kan een deel van de druk op het noordelijke deel worden opgevangen en kan ruimte worden geboden aan nieuwe activiteiten die passen, c.q. passend worden gevonden in het landschap. In het zuidelijke deel wordt, zoals vermeld, handhaving van de paardensport onder bepaalde voorwaarden mogelijk gevonden. Dat kan voor beide gebieden ook gelden voor bepaalde activiteiten op het vlak van de kunst.

Zoals hiervoor vermeld kan het Milieu Educatie Centrum, afhankelijk van de rol die dit centrum zal gaan vervullen, op de huidige plaats gehandhaafd blijven, danwel op een centrale plaats in het studiegebied worden gesitueerd.

De hoofdropzet en de opgestelde grondslagen voor de planvorming kunnen worden gebruikt om er nieuwe functies aan te toetsen.

Regionale identiteit

De uiteenzettingen in dit rapport zijn er mede op gericht een zinvolle bijdrage te leveren aan het versterken van de regionale identiteit van Genneper Parken. Dat sluit aan op het volgende citaat van Hergreen (2002a): 'Regionale identiteit zit niet in fysieke objecten en structuren. Regionale identiteit zit in verhalen waarin objecten en structuren op een of andere manier in verband worden gebracht met een gebied. Regionale identiteit is een attribuut van levende cultuur.' Met andere woorden: het gaat om de mens en zijn omgeving, waarin de betekenis en 'het verhaal' van het landschap een belangrijke plaats innemen.

1 Inleiding

Aanleiding

De gemeente Eindhoven heeft aan Alterra opdracht verleend een cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek uit te voeren voor Genneper Parken. Dit gebied ligt aan de zuidkant van Eindhoven.

Achtergrond

In de loop van de 20e eeuw is Gennep steeds meer veranderd van een gebied, dat deel uitmaakte van het Brabantse platteland, naar een ecologisch en landschappelijk waardevol gebied met functies op het vlak van natuureducatie, cultuur, sport en recreatie. De ruimtelijke visie op de ontwikkeling van Gennep, die momenteel vigeert, is weergegeven in de Structuurschets Groengebied Gennep uit 1986 en in het Bestemmingsplan Gennep, dat dateert uit 1988. Sinds de vaststelling van die structuurschets en het bestemmingsplan hebben er in Gennep naar verhouding veel ontwikkelingen van verschillende aard plaatsgevonden.

Begin vorig jaar heeft het college van Burgemeester en Wethouders ten aanzien van het dossier Evaluatie Eindhoven-Zuid besloten het ruimtelijk ontwikkelingskader van Genneper Parken te actualiseren. Dat besluit heeft in 2002 geleid tot het opstellen van een Ontwerp Structuurvisie Genneper Parken. Deze ontwerpstructuurvisie vormde het startpunt voor de discussie over de te kiezen richting voor de toekomstige ontwikkeling van Genneper Parken. De gevoerde discussies hebben er toe geleid, dat het college van B&W consequenter wil vasthouden aan de ontwikkelingslijn volgens het Groenbeleidsplan uit 2001. In dat plan staat onder andere dat de cultuurhistorische 'dragere' van Genneper Parken beter in beeld moeten worden gebracht. Daartoe is dit rapport opgesteld. De uitkomsten van dit rapport zullen worden betrokken bij de uitwerking van de ontwerpstructuurvisie tot de Structuurvisie Genneper Parken.

Doelstelling

Het onderzoek geeft een ontwikkelingsrichting voor Genneper Parken gezien vanuit het perspectief van cultuurhistorie en landschap. In deze studie wordt de verbinding gelegd tussen de cultuurhistorie (onderverdeeld in archeologie, historische geografie en historische bouwkunde) van Genneper Parken en de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen in dat gebied. Het gaat hierbij niet om het doen van nieuw en verdiepend historisch onderzoek, maar om het gebruik maken van beschikbare gegevens.

De resultaten van dit onderzoek worden, zoals vermeld, gebruikt als input voor de door de gemeente op te stellen Structuurvisie Genneper Parken. Deze structuurvisie geeft naast een visie een aanzet tot een programma voor de ruimtelijke en functionele ontwikkeling van Genneper Parken. In de structuurvisie zal een basis worden gelegd voor de aanpak van projecten. Tevens zal deze visie het kader vormen voor het te

wijzigen of nieuw op te stellen bestemmingsplan buitengebied (Ontwerp Structuurvisie Genneper Parken, concept d.d. augustus 2002).

De inhoud van dit rapport vormt een op zichzelf staande bijdrage voor de planvorming van Genneper Parken.

Gebiedsafbakening

Genneper Parken ligt in het zuiden van Eindhoven op de grens van de stadsdelen Gestel en Stratum. Het gebied is ruim 250 ha groot. Het studiegebied wordt begrensd door:

- de Professor Holstlaan, de Bayeuxlaan en de Sint Claralaan in het westen;
- de Boutenslaan in het noorden;
- de Aalsterweg, de Felix Timmermanslaan en de Jacob Reviuslaan in het oosten;
- de autosnelweg A2, E25 - A67, E34 in het zuiden.

De begrenzing van het studiegebied is weergegeven in figuur 1.1.

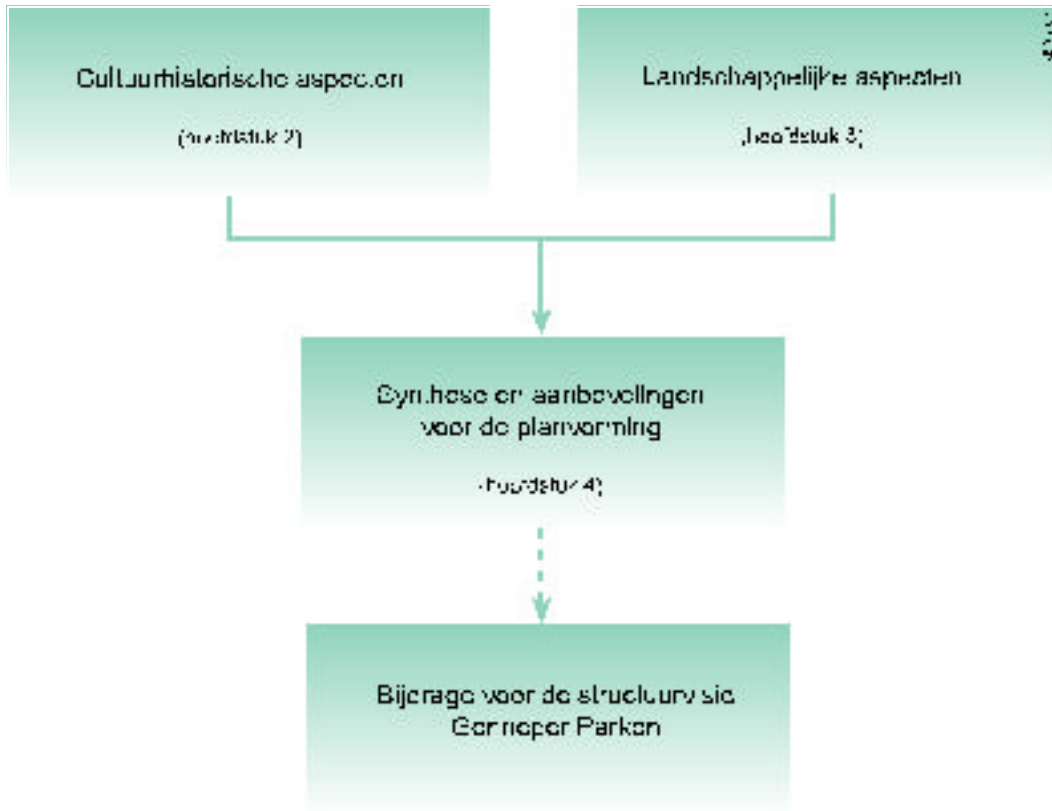
Leeswijzer

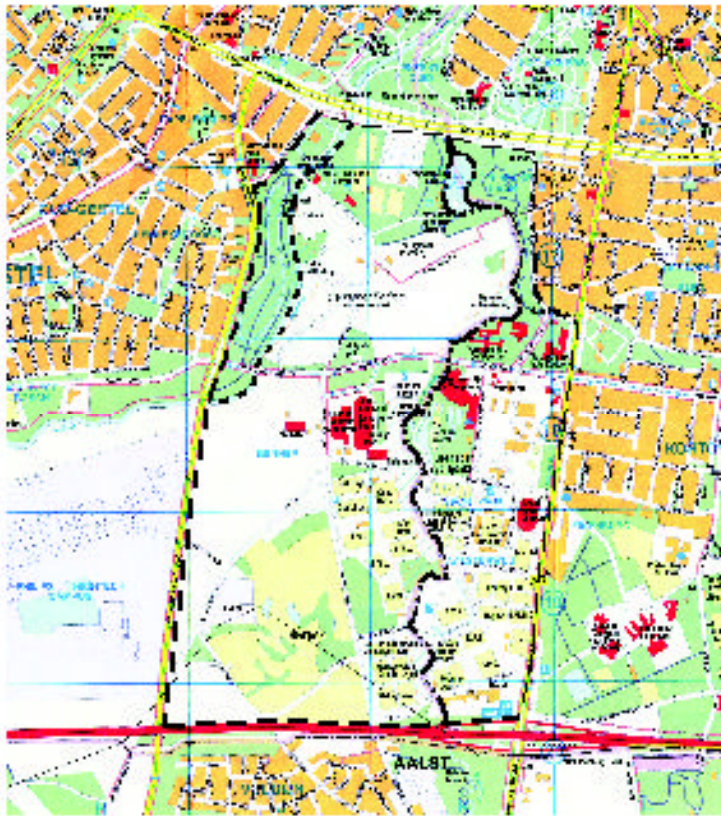
Het rapport is als volgt opgebouwd (zie schema 1). In hoofdstuk 2 worden de cultuurhistorische aspecten van Genneper Parken belicht. Hierbij komen archeologie, historische geografie en historische bouwkunde aan bod. Er wordt beschreven op welke manier het landschap zich in het verleden heeft ontwikkeld. Dit mondt uit in een analyse van het historische cultuurlandschap. Daarnaast wordt er een beeld geschetst van de vele ruimtelijke ontwikkelingen die er in Genneper in de afgelopen 150 jaar hebben plaatsgevonden. In hoofdstuk 3 worden de landschappelijke aspecten van Genneper Parken in een serie figuren in beeld gebracht. Het betreft kenmerken en kwaliteiten van het huidige landschap.

De resultaten van de verkenningen in de hoofdstukken 2 en 3 worden in hoofdstuk 4 gebruikt om te komen tot bijdragen voor de planvorming. Hierin wordt voor Genneper Parken een ontwikkelingsrichting aangegeven, die met name gebaseerd is op cultuurhistorische en landschappelijke overwegingen. De keuze voor deze richting wordt zo goed mogelijk onderbouwd, opdat toekomstige vragen die tot ruimtelijke implicaties voor het gebied zullen leiden, gefundeerd kunnen worden beantwoord.

In het rapport zijn zeven tekstkaders opgenomen. Deze worden aangeduid als 'Ter Informatie'. Het zijn aanvullingen op de hoofdtekst.

Schema 1

- Beperking van fysicaal Gemeenterand
- Oude rand
- ..... Fysicaalrand

Beperking aan de westzijde: Piusessen Heelstraat - Kijgendaar - Sint-Clarastraat

Beperking aan de noordzijde: Kortlandstraat

Beperking aan de oostzijde: Jacob Bekiuslaan - Felix Pienkammerslaan - Zalsumweg

Beperking aan de zuidzijde: Anthonisweg 42, 42a - 4a', 434

Opmerking

Er wordt zuidoet aangewezen dat een afstand van 2.000 m, in overeenstemming ongeveer 1.200 m

Geological: Stadsplanningplan Lindhorst, 30^e drc, nr. 19, 2002/2007; schaal 1:12.500. Wegname
 Erkelan BV

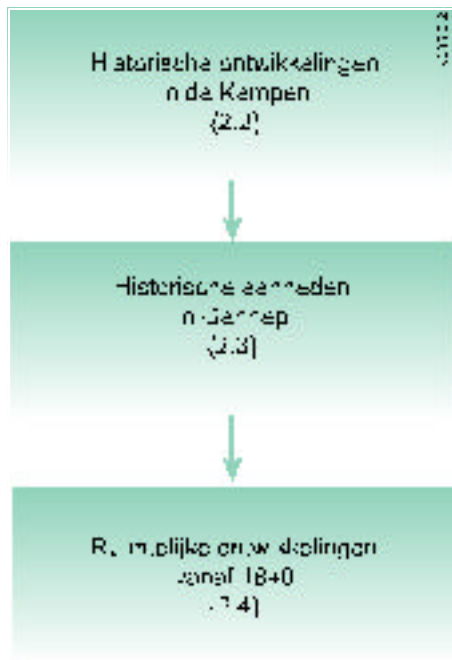
Figuur 1.1 Begrenzing studiegebied

2 Cultuurhistorische aspecten

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de historische ontwikkeling van Genneper Parken en omgeving geschetst, zie schema 2. Eerst worden in paragraaf 2.2 de historisch-geografische ontwikkelingen en principes beschreven, die meer algemeen voor de Kempen gelden. Zo wordt het eenvoudiger om Genneper Parken als representant van een groter landschappelijk geheel te begrijpen. In paragraaf 2.3 wordt Genneper Parken 'uiteengerafeld' in historische landschapseenheden. Met behulp hiervan zal de opbouw van het landschap van Genneper Parken beter kunnen worden verduidelijkt. In paragraaf 2.4 worden met behulp van historisch kaartmateriaal de ruimtelijke ontwikkelingen van de Genneper Parken vanaf omstreeks 1840 geanalyseerd.

Schema 2

In de onderstaande tabel staan begrippen die worden gebruikt in Zuid-Nederland. Deze worden gehanteerd in dit rapport. Ter vergelijking worden ook de landelijk gebruikte begrippen namen vermeld. Het betreft begrippen die gekoppeld zijn aan het akker- en esdorpenlandschap.

Landschapstype	Historische akkerbouwgronden	Dorpsvorm	Historische dorpsruimte voor het inscharen van vee	Groenlanden
<i>Zuid-Nederland</i>				
akkerdorpenlandschap	akker	akkerdorp	plaats	beemden
<i>Landelijk</i>				
esdorpenlandschap varianten: - esdorpenlandschap met plaatselijke kampen - kampenlandschap met plaatselijke essen - kampen- of hoevenlandschap	es	esdorp	brink	groenlanden of madelanden

2.2 Historische ontwikkelingen in de Kempen

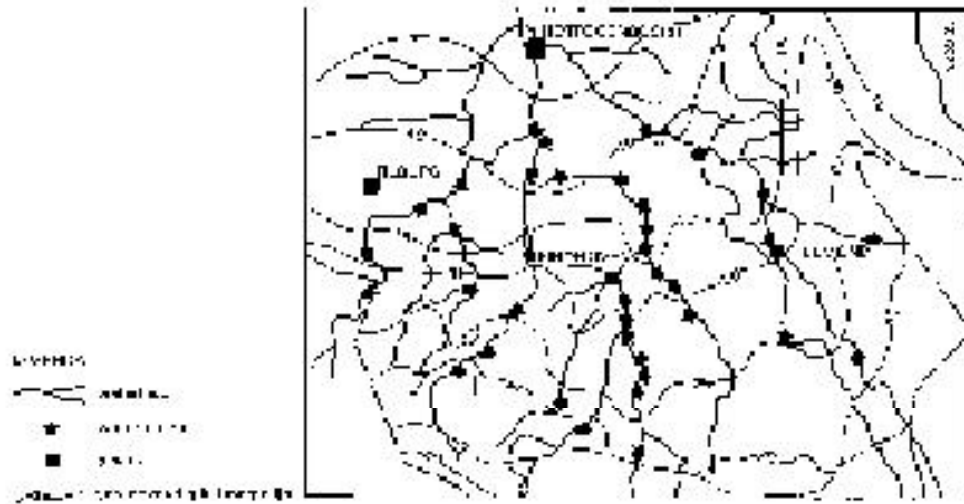
In deze paragraaf wordt een globaal historisch-geografisch beeld geschetst van de ontginning en bewoning van de omgeving van Eindhoven vanaf de Romeinse Tijd tot in het midden van de 19e eeuw. De uiteenzetting in deze paragraaf is gebaseerd op de publicatie '... Al het merkwaardige in bonte afwisseling ...' (De Bont, 1993). Daaraan zijn enkele nieuwe inzichten toegevoegd.

Het gebied rond Eindhoven ligt in de Centrale Slenk, een laagte die noordwaarts afhelt. De verschillende zijbeken van de Beerze, de Dommel en de Aa zijn door de aanwezige dekzandruggen gedwongen hun noordwaartse afstroming via omwegen te laten verlopen. Figuur 2.1 laat deze afstroming zien aan de hand van de vele watermolens die in de 18e eeuw in de omgeving van Eindhoven hebben gelegen. Door de dekzandruggen is het gebied in drogere en nattere delen gecompartmenteerd. Deze afwisseling van droog en nat was in het historische landschap uitgesprokener aanwezig dan in het huidige, deels kunstmatig ontwaterde landschap. In figuur 2.2 is aangegeven hoe deze historische hydrologische situatie, gekoppeld aan geomorfologie en de vroegere, natuurlijke bodemvruchtbaarheid inzicht kan geven in de spreiding van gebieden die in de Vroege Middeleeuwen bewoond werden of bewoonbaar waren en die toen naar verhouding intensief werden gebruikt. Onder intensief gebruik wordt in dit verband verstaan: het beakkeren (het telen van akkerbouwgewassen) van een deel van het in cultuur gebrachte areaal.

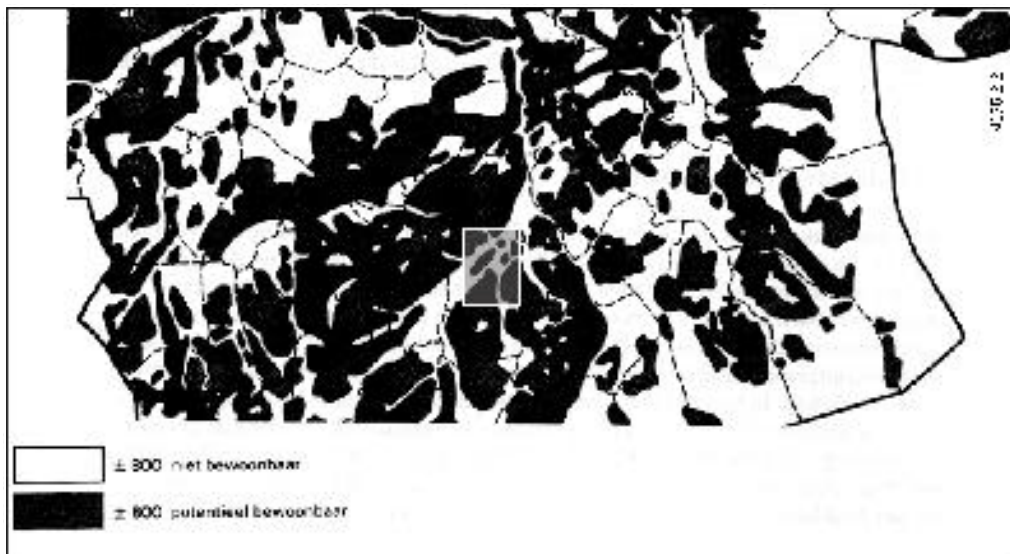
Romeinse Tijd

Hoewel een historisch geograaf meestal pas uitspraken kan doen over zaken die vanaf de Late Middeleeuwen spelen, is het voor een goed begrip van de bewonings(dis)continuïteit in het onderzoeksgebied van belang om ook bewoningssporen uit de Romeinse tijd landschappelijk te situeren. Sporen van nederzettingen en resten van graven liggen in het gebied rondom Eindhoven grotendeels langs de beken, op de

overgang van de hogere naar de lagere gronden. Langs de Aa is aanzienlijk minder bewoning uit de Romeinse tijd bekend dan langs de Dommel en de Keersop. Sporen van menselijke activiteit op de hogere gronden lagen vaak aan de bovenlopen van de beken. In figuur 2.3 II is de situering van Romeinse bewoning op een dekzandrug indicatief weergegeven.

Figuur 2.1 Watermolens in de 18^e eeuw rondom Eindhoven geven het verhang van de beken in het onderzoeksgebied aan (De Bont, 1993)

Figuur 2.2 Bewoonbare gebieden (donker gekleurd) rond 800 na Chr. (De Bont, 1993)

Vroege en Hoge Middeleeuwen

De historisch-landschappelijke geleding bepaalde waar rondom Eindhoven in de Middeleeuwen permanente bewoning en intensiever grondgebruik (akkerland) mogelijk was¹. Wel hebben de dorpen zich binnen deze scherp begrensde bewoningsarealen in de Middeleeuwen op grote schaal verplaatst. Lagen de nederzettingen in de Romeinse Tijd vooral langs de randen van de bewoningsarealen, in de Vroege Middeleeuwen bevonden ze zich op de hogere gronden. Vanaf de 12-13e eeuw werden deze bewoningslocaties in veel gevallen verlaten. Hooguit een oude kerk(toren) bleef midden op de akkers eenzaam achter.

In figuur 2.3 III is aangegeven dat de bewoning gedurende de ‘Donkere Middeleeuwen’ sterk is ingekrompen of praktisch geheel is verdwenen. In de Merovingische en Karolingische Tijd (figuur 2.3 IV) kwamen er nieuwe ontginningen tot stand. Ook werden toen de eerste kerkjes gebouwd. In de Hoge Middeleeuwen (figuur 2.3 V) kunnen twee verschillende ontwikkelingen worden onderscheiden:

- sommige nederzettingen werden over enige afstand verplaatst, van de hogere gronden in de richting van de beekdalen, de kerken alleenstaand achterlatend;
- andere nederzettingen breidden zich langzaam uit, waarbij de oude kerk het centrum van het dorp was en bleef.

Al met al waren de arealen cultuurland binnen de potentieel-bewoonbare gronden nog niet zo groot. Op z'n vroegst in de Hoge Middeleeuwen (vanaf ca. 1300) werden de oude akkers voorzien van plaggendecken (‘van elders aangevoerde vruchtbaarheid’). Pas later konden de dikke aaneengesloten dekken ontstaan zoals die op de moderne bodemkaarten zijn aangegeven.

De Late Middeleeuwen, de Nieuwe en de Nieuwste Tijd tot 1850

In de Late Middeleeuwen (tot ca. 1500) en de Nieuwe Tijd (tot ca. 1800) zette de hiervoor geschetste ontwikkeling zich voort (figuur 2.3 VI). Eén van de meest ingrijpende veranderingen, die pas op het eind van de Late Middeleeuwen goed op gang kwam, was de intensivering van het cultuurland door ophoging van vele akkercomplexen. Aangezien deze akkercomplexen een belangrijk onderdeel vormen van het huidige cultuurlandschap in Gennep wordt in het kort hun ontstaanswijze en betekenis geschetst (figuur 2.4).

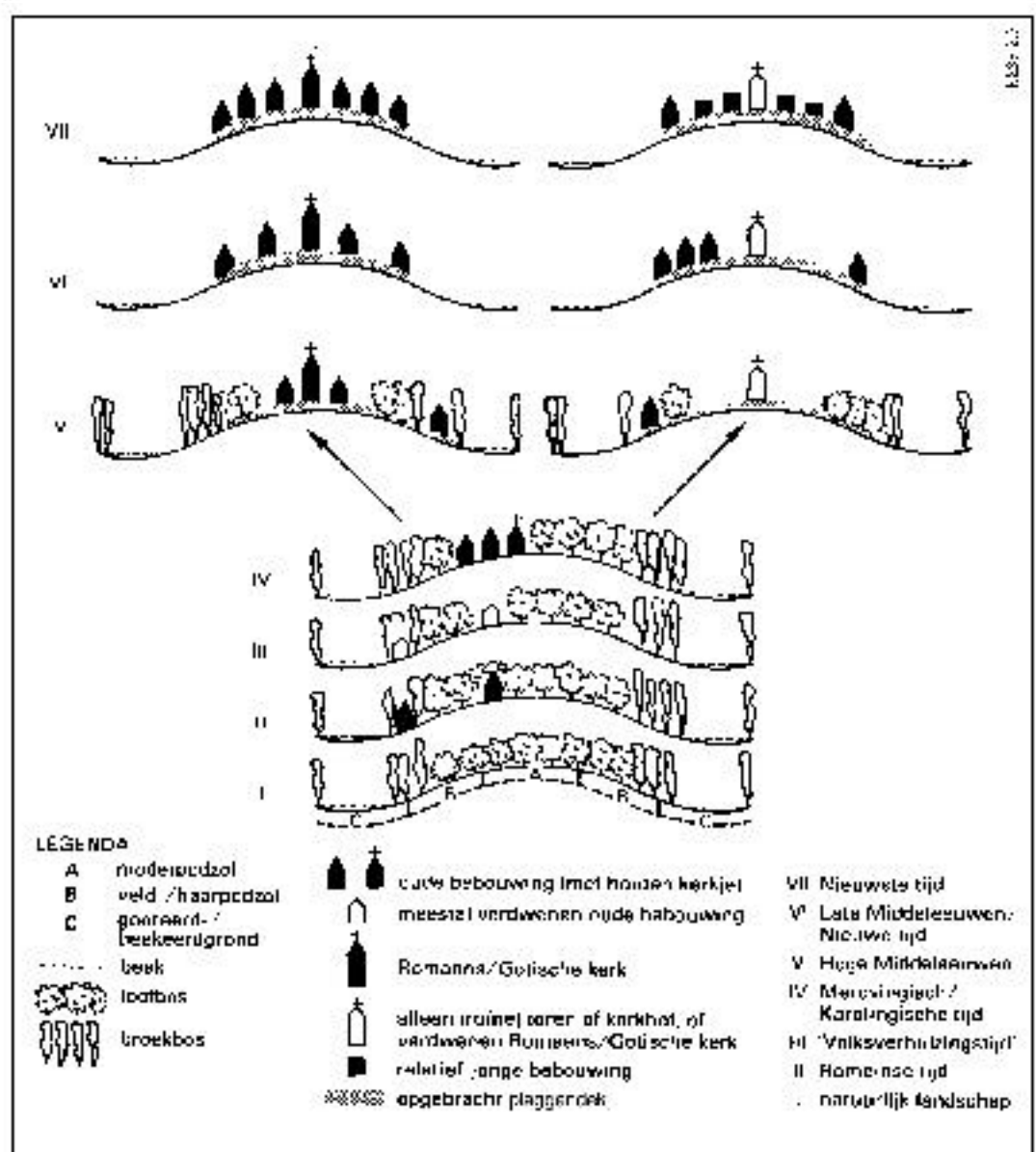
De oorspronkelijke situatie (onderaan in figuur 2.4) toont een geaccidenteerd landschap met op de hogere delen moderpodzolgronden of bruine bosgronden. In de figuur is de bijhorende vegetatie weggelaten. In de Vroege Middeleeuwen zijn de meest vruchtbare delen van het landschap het eerst door individuele boeren of boeren die in kleine groepjes samenwerkten in gebruik genomen. Akkerrandbegroeiing belette de min of meer vrij rondlopende veestapel om, zolang er gewas op de akkers stond, deze te betreden en kaal te vreten. De relatief vruchtbare en hoog gelegen moderpodzolgronden, waarop de oude akkers waren gelegen, hebben de bevolking zeker enkele eeuwen kunnen voeden. Dit was het gevolg van een relatief stabiel en extensief landbouwsysteem, waarbij toereikend werd bemest en delen van het akkerland bij tijd en wijle

---

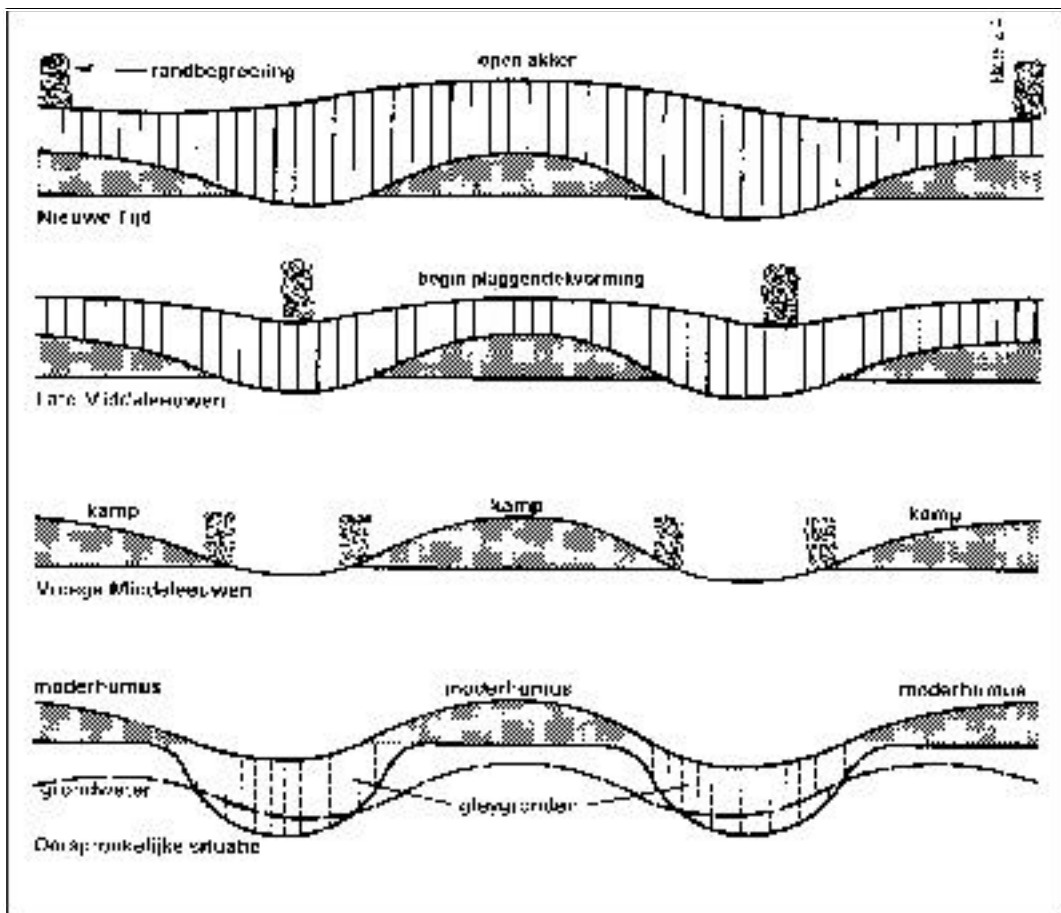
¹ Alleen door nader archeologisch onderzoek kan deze formulering aan stelligheid winnen.

braak werden gelegd. Braaklegging hield in, dat gronden gedurende een langere periode niet werden beakkerd.

Figuur 2.3 Schematische voorstelling van de ontwikkeling van de bewoning in zand-Brabant (naar: De Bont, 1993)

Figuur 2.4 Het ontstaan van open akkers en de (veronderstelde) akkerrandbegroeiing (naar: De Bont, 1993)

Een beeld van de kampen bij de buurtschap Gennep

Het intensieve gebruik van de bodem leidde tot het ophogen er van. Deze ophoging is ontstaan door het opbrengen van een mengsel van mest en heideplaggen of bosstrooisel. Over de periode waarin dit is gebeurd lopen de meningen enigszins uiteen. Het is

aannemelijk dat de plaggendekken vanaf de Late Middeleeuwen zijn ontstaan. Recent onderzoek wijst uit dat het opbrengen van deze dekken vanaf de 18e eeuw in een stroomversnelling is geraakt als gevolg van de toen optredende intensivering van het landbouwsysteem (Vera, 2002). Figuur 2.4 geeft duidelijk weer hoe deze dekken zijn opgebracht en hoe de grotere open akkers zijn ontstaan. Door plaggenbemesting kon het braak liggen van gronden worden vermeden. Het oorspronkelijke reliëf verdween langzaam onder deze plaggendekken. Het laatste stadium van deze ontwikkeling toont een vlakgolvend landschap met dikke plaggendekken. Naarmate de akkers meer tot grotere eenheden aan elkaar groeiden, werd 'inliggende' akkerrandbegroeiing steeds minder noodzakelijk. Waarschijnlijk kwam deze begroeiing zelfs in de weg te staan. De grote open akkercomplexen werden tegen de overige gronden afgeschermd door opgaande begroeiing op de randen aan de buitenzijde van het grote open akkercomplex. Het is goed mogelijk dat de akkercomplexen van Gennep en Aalst een dergelijke ontwikkeling hebben doorgemaakt.

Behalve dorpen en gehuchten ontstonden in de Late Middeleeuwen in Brabant ook individuele ontginningen. Zij plegen met de Duitse naam 'Einzelhof' te worden aangeduid. Deze landbouwbedrijven werden op het eind van de Middeleeuwen vaak in twee bedrijven gesplitst. Nog later 'verkeuterden' de meeste. Ze vielen uiteen in zeer kleine eenheden. Een aantal groeide uit tot landgoederen.

In de loop van de Late Middeleeuwen is de druk op de beekdalen toegenomen. Misschien mag worden aangenomen, dat vanaf de 11e-12e eeuw de eerste grootschalige ontginningen in de beekdalen mede in samenhang met of als gevolg van de al eerder beschreven verplaatsing van bewoning van de hogere gronden naar de beekdalen, een aanvang hebben genomen. De ontgonnen beekdalgronden werden meestal beemden genoemd. Werden in de 12e-13e eeuw de beemden nog als gemeenschappelijke hooi- en weilanden gebruikt, later werden ze verkaveld. Er zijn verschillende gebieden aan te wijzen waar door menselijk ingrijpen het beekdal geschikt is gemaakt voor akkerbouw of voor hoogwaardig grasland. Op meerdere plaatsen blijkt de toplaag van een plaggendek vanaf de opgehoogde akker het beekdal in te zijn geschoven. Het is waarschijnlijk dat de natste, laagste delen van een beekdal het laatst zijn verbeterd. De hogere flanken van het beekdal zijn waarschijnlijk het eerst ontgonnen.

De hogere gronden in de beekdalen kunnen op natuurlijke wijze zijn ontstaan. Het is ook mogelijk dat zij het gevolg zijn van menselijke activiteiten, zoals bezanden, het ophogen met grasplaggen of door grond van een oud bouwlanddek het beekdal in te schuiven.

Door de voortschrijdende ontginningsactiviteit en overbeweiding zijn in het onderzoeksgebied rond 1840 nauwelijks nog bossen van betekenis aanwezig. De heide is daarentegen uitgebreid, zo ook in het gebied tussen het akkercomplex van Aalst en van Gennep (zie ook paragraaf 2.3). Door intensieve plaggenbemesting en overbeweiding konden lokaal zandverstuivingen ontstaan. Meestal waren gebieden die op een bepaald moment gingen stuiven niet in cultuur gebracht. Er zijn ook zandverstuivingen die juist oud cultuurland hebben afgedekt.

Het beplanten van de heide met bos vormde de eerste stap tot ontginning. Door de heide enkele jaren te bebossen werd de schrale bodem enigszins verrijkt en behoefde de grond minder bemesting. Ook na de invoering van de kunstmest in de 19e eeuw werd bij een ontginning vaak een bosperiode gehandhaafd. De verrijkte (bos)bodem was beter geschikt om kunstmest langer vast te houden. Tevens zorgde de doorworteling voor structuurverbetering van de bodem. Werden de bomen na enkele jaren gekapt, dan kon de ontginning tot cultuurland (landbouwgrond) ter hand worden genomen. Daarnaast zijn er ook bossen aangelegd om de laatste levende stuifzanden vast te leggen.

Niet alle 'tijdelijke' bossen zijn weer snel gekapt. Op het eind van de 19e eeuw werd dennenhout in toenemende mate gebruikt als mijnhout en voor telegraafpalen. Dit gebruik bracht meer op dan een ontginning tot marginale cultuurgrond. Toen deze functie verdween zijn alsnog veel bossen gekapt om te worden omgezet in cultuurland. De resterende bossen, die voor het merendeel op z'n vroegst in de 19e eeuw zijn aangelegd, hebben tegenwoordig vooral een recreatieve functie. De eventuele natuurwaarden van deze bossen worden hier buiten beschouwing gelaten. De echt grootscheepse ontginning van deze gronden kwam pas na 1840 op gang. De invoering van de kunstmest op het eind van de 19e eeuw speelde hierbij een rol. De heidevelden in het huidige Gennep Parken zijn in de jaren '20 van de 20e eeuw ontgonnen. De laatste jaren is onderkend dat ook aan gave jonge heideontginningen een cultuurhistorische betekenis kan worden toegekend.

Historisch-landschappelijke ontwikkelingen tussen 1850 en heden

De verschillende vormen van grondgebruik spoorden in de 19e eeuw nog voor een groot deel met de natuurlijke opbouw van het landschap. De verkavelingsstructuur hangt daarmee nauw samen.

Eén van de belangrijkste landschappelijke aspecten is de mate van visuele openheid. De 'derde dimensie' is voor een groot deel historisch bepaald. Tot ver in de 20e eeuw behoorden de perceelsrandbegroeiingen tot de meest opvallende kenmerken van het landschap van de Kempen. In het studiegebied hebben de vele begroeide perceelsranden in de beemden en de vanaf 1800 toegenomen bebossing er toe geleid, dat er rond 1900 voor het eerst in eeuwen weer kan worden gesproken van een bepaalde beslotenheid. Vooral na 1950 zijn de begroeide randen uit de beekdalen evenwel grotendeels opgeruimd, waardoor een meer open beekdal ontstond. Het areaal bos is vanaf 1900 verder uitgebreid.

2.3 Historische landschapseenheden in Gennep

2.3.1 Algemeen

In de vorige paragraaf is een algemeen beeld geschetst van de historische ontwikkelingen in de Kempen. In deze paragraaf wordt een aanzet gegeven om deze ontwikkelingen in het perspectief van Gennep te plaatsen. Eerst wordt een overzicht gegeven van de bestaande cultuurhistorische waarderingen en van de bouwkundige

monumenten. Vervolgens worden er voor het studiegebied historische landschaps-eenheden onderscheiden. Deze eenheden worden afzonderlijk beschreven. De samenhang tussen de eenheden wordt in die beschrijvingen tot uitdrukking gebracht. De onderscheiden eenheden vormen bouwstenen voor de bijdragen voor de planvorming van Genneper Parken in hoofdstuk 4.

2.3.2 Bestaande cultuurhistorische waarden

Zowel op provinciaal als op gemeentelijk niveau zijn enkele sectorale cultuurhistorische waarden opgesteld. Zij spelen een rol bij het waarderen van de historische eenheden.

Cultuurhistorische waardenkaart Provincie Noord-Brabant

Aan de Cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant zijn drie waardevolle objecten en gebieden te ontleen, die van belang zijn voor Genneper Parken. Het betreft:

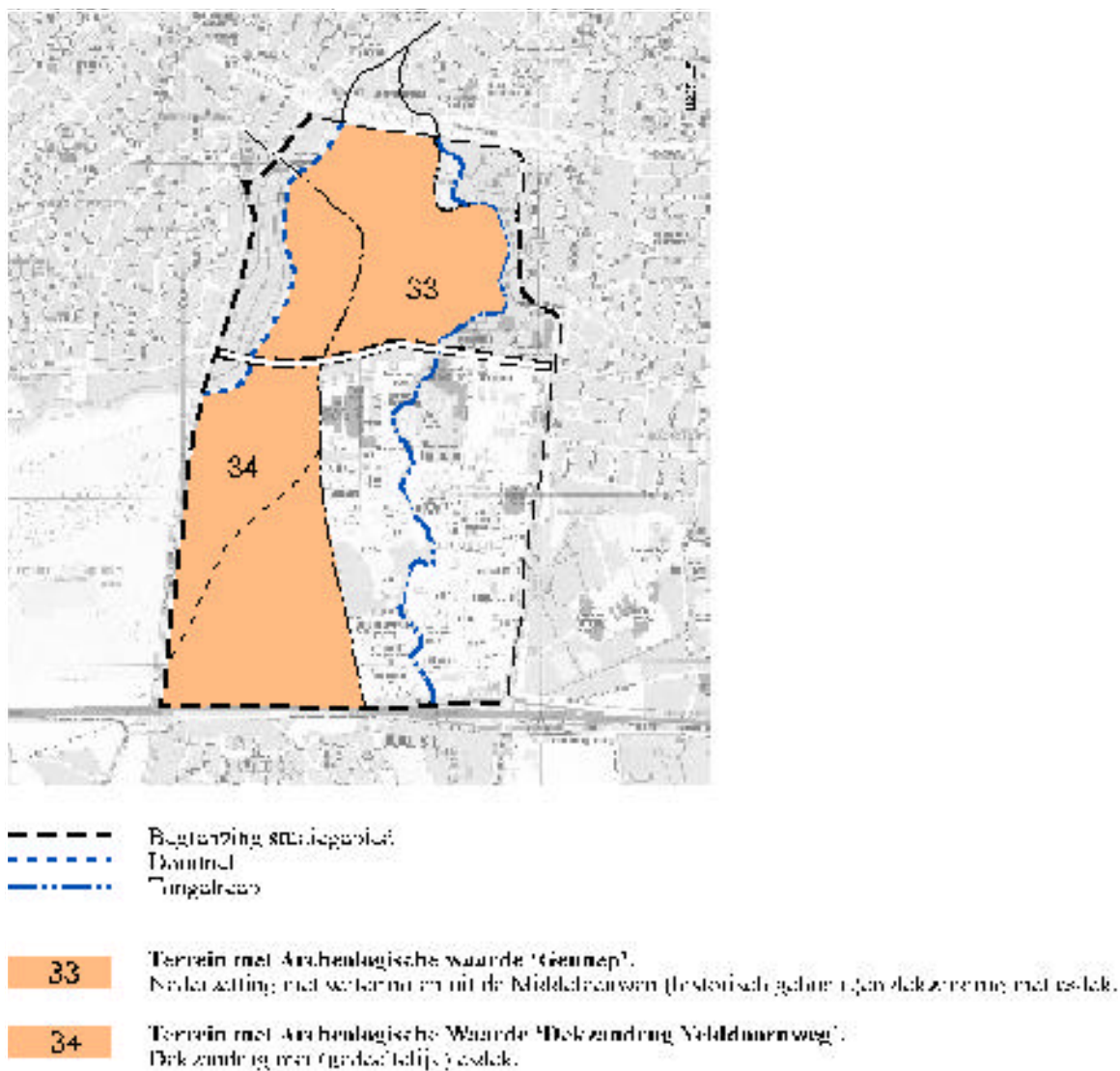
- De waardevolle historische groenstructuur in het gehele noordelijk deel en langs de gehele westelijke oever van de Tongelreep.
- De indicatieve archeologische waarde is ‘middelhoog’. In het meest zuidelijke deel, tegen Aalst aan, is die waarde ‘hoog’.
- De Genneperweg en de Velddoornweg worden als historische wegen ‘redelijk hoog’ gewaardeerd.

Archeologische verwachtingskaart gemeente Eindhoven

De gemeente Eindhoven heeft de gebieden met een archeologische verwachting aangegeven als ‘Terrein met Archeologische Waarde’ (TAW). Voor Genneper komen daarvoor twee gebieden in aanmerking (zie figuur 2.5). Het betreft ten eerste het gebied ten noorden van de Antoon Coolenlaan dat begrensd wordt door de Dommel en de Tongelreep (TAW 33) en ten tweede het gebied ten zuiden van de Antoon Coolenlaan en ten westen van de Genneperweg (TAW 34).

Gereconstrueerde prehistorische boerderij in het Historisch Openluchtmuseum Eindhoven (HOME)

Figuur 2.5 Archeologische verwachtingenkaart van de gemeente Eindhoven

De stadsarcheoloog van Eindhoven baseert zijn verwachtingen op reeds gedane vondsten, zoals een dolk uit de Nieuwe Steentijd. De ligging van Gennep op een hoger gelegen dekzandrug doet vermoeden dat er oude nederzettingssporen zijn terug te vinden. Tevens verwacht hij in de lage gronden langs de Dommel en Tongelreep archeologische vondsten, omdat in de dalen van deze beken religieuze offerplaatsen worden vermoed.

Bouwkundige monumenten

Het Rijk en de gemeente Eindhoven hebben in Gennep Parken respectievelijk Rijks- en gemeentelijke monumenten aangewezen. Hierna volgt het overzicht:

Rijksmonument

- De Gennep Watermolen, Gennepweg 143. Huidig gebruik: meel- en diervoederhandel.

Gemeentelijke monumenten

- Boerderij Tongelreepad 1. Huidig gebruik: ecologische boerderij, behorende bij het MEC.
- Boerderij Gennepeweg 169. Huidig gebruik: leegstaand.
- Woonhuis, Gennepeweg 171. Huidig gebruik: leegstaand.
- Klooster Sint Clara, Sint Claralaan 1. Huidig gebruik: clarissenklooster.
- Watertoren, Antoon Coolenlaan. Architect: Wim Quist.

2.3.3 Historische landschapseenheden in Gennep Parken

Voor de periode tussen 1840 en 1900 zijn op de historische landschappenkaart van De Bont (1993) verschillende vormen van historisch grondgebruik aangegeven (zie figuur 2.6). Deze dienen als basis voor de indeling in historische landschapseenheden. Voor Gennep Parken worden de volgende legenda-eenheden onderscheiden:

- akkerland;
- heide;
- bos;
- grasland;
- gecombineerd akker- en grasland.

Het valt op, dat de eenheden waaruit het historische landschap was opgebouwd voor een groot deel gerelateerd zijn aan twee zogenoemde 'fysieke dragers', de beekdalen en de dekzandruggen. Deze fysieke dragers zijn goed af te leiden uit de geomorfologische kaart (figuur 2.7). Hieronder wordt kort op deze dragers ingegaan.

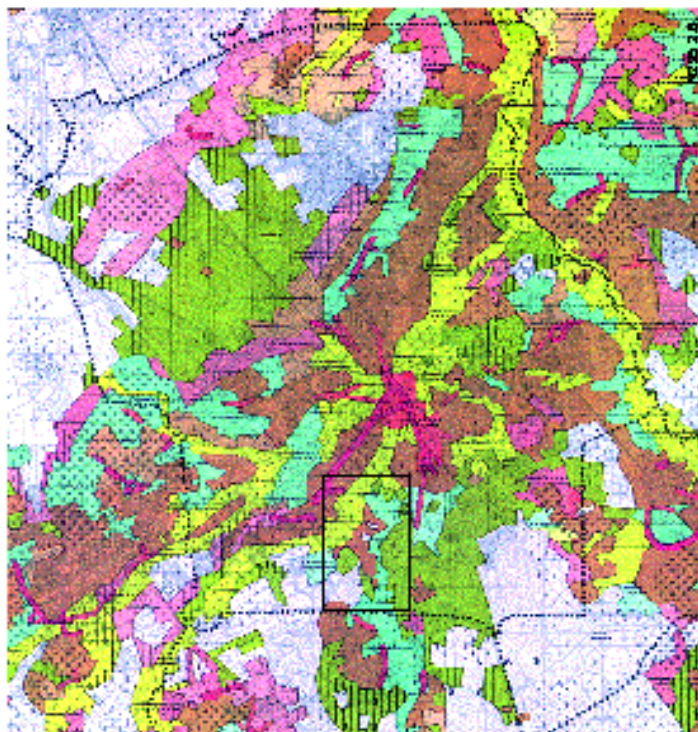
1. Lager gelegen beekdalen van de Dommel en de Tongelreep

In de beekdalen komen vooral beekeerdgronden en enkeerdgronden voor. Omstreeks 1840 waren deze gronden voornamelijk als grasland in gebruik. Plaatselijk werden op de iets hoger gelegen gronden graslanden en akkers aangetroffen en in de laaggelegen delen (natte) bossen.

2. Hoger gelegen dekzandrug

Op de dekzandrug in het studiegebied komen voornamelijk enkeerdgronden voor. Daarop lagen de akkers. De begrippen enk en akker zijn aan elkaar verwant. Zij wijzen op historische bouwlanden. Enkeerdgronden behoren tot de zogeheten 'man made soils'. Daartoe worden gronden gerekend, die door menselijke activiteit zijn ontstaan.

De hoger gelegen armere gronden bestaan uit veldpodzolgronden. Op deze gronden lagen vroeger heidevelden. Op de overgangen van hoog naar laag komen gooreerdgronden voor. Daarop kwamen afwisselend graslanden en akkers voor.

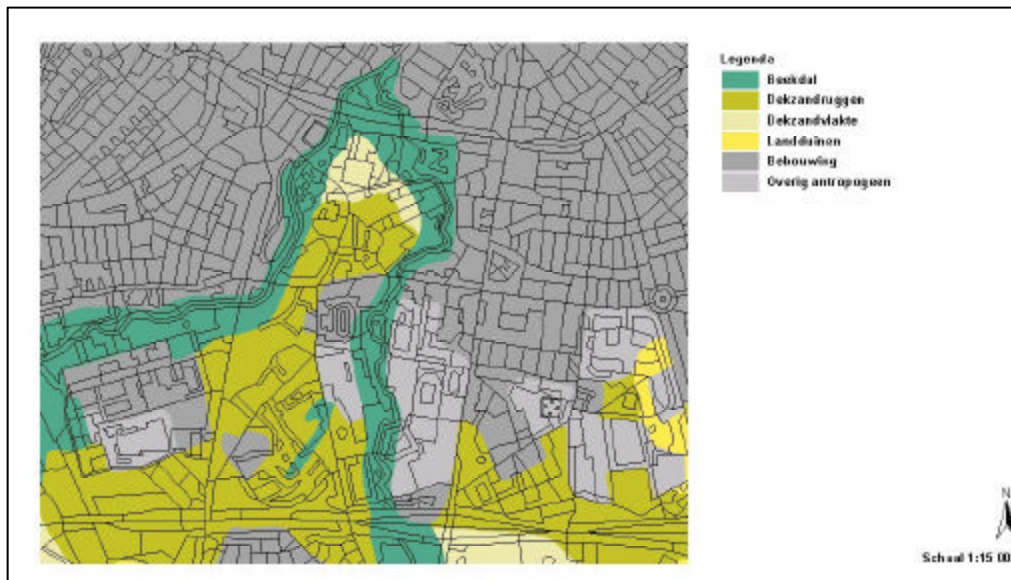

Groindegbruik en perceelering in 1840, deels gebaseerd op toestand 1800

Figuur 2.6 Historische landschappenkaart Eindhoven (1840)

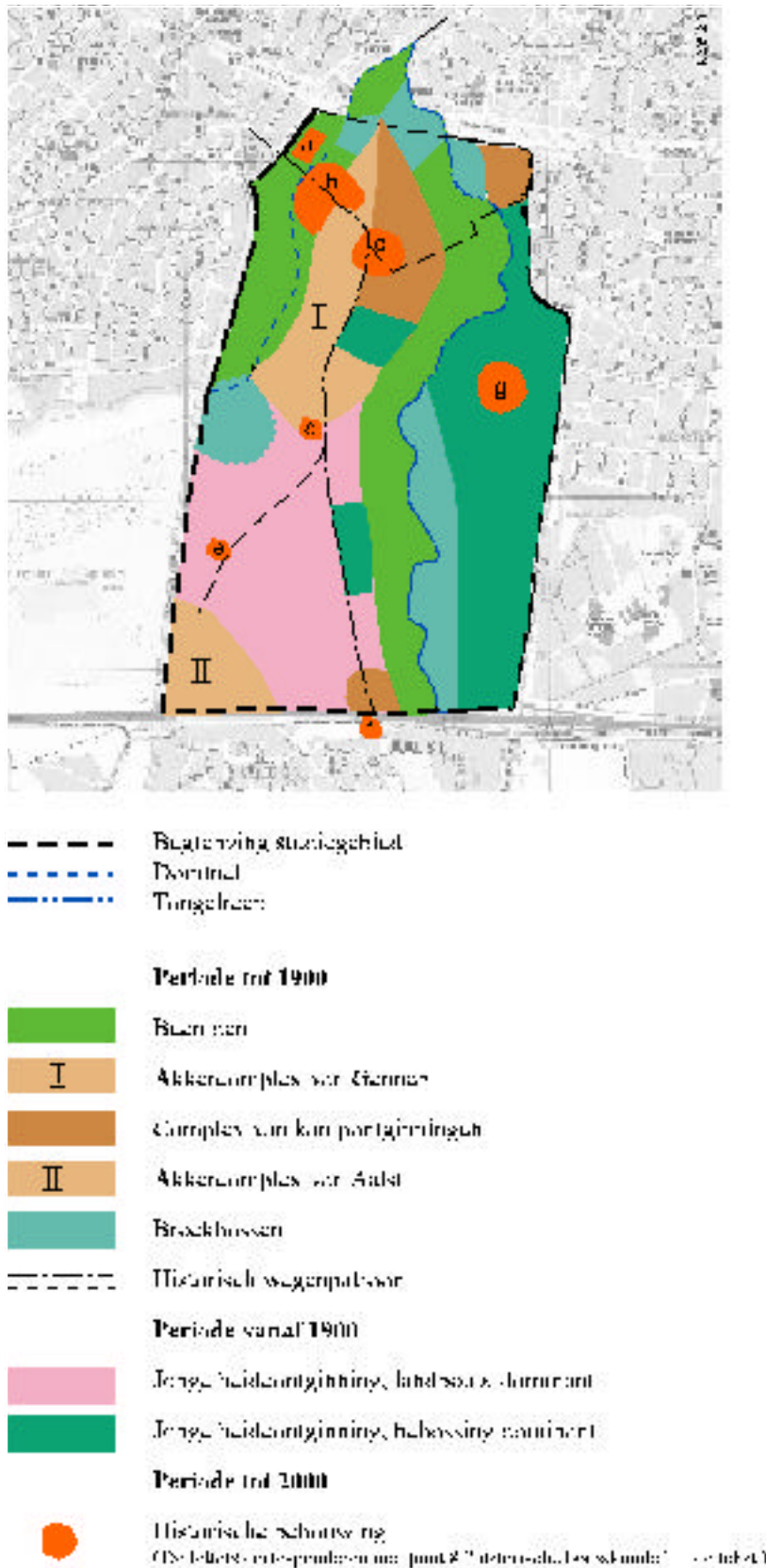
*Figuur 2.7 Vereenvoudigde geomorfologische kaart van Gennep Parken
(bron: Geomorfologische kaart van Nederland, kaartblad 51; Stiboka, 1977)*

Aanvullend op dit overzicht van de opbouw van de bodem wordt vermeld, dat er op verschillende plaatsen in het studiegebied leem werd gewonnen. Leemkuilen vormen daarvan de sporen. Daarnaast zijn enkele percelen verlaagd door het zand onder de teeltlaag te verkopen. Een dergelijk verlaagd perceel ligt aan de zuidzijde van de weg, die naar het zogenoemde Slotje van Aalst leidde.

Wanneer de fysieke dragers uit figuur 2.7 worden gecombineerd met het historische grondgebruik uit figuur 2.6, kunnen - aangevuld met kennis over de lokale historische topografie, de archeologie en de historische bouwkunde - historische landschapseenheden worden onderscheiden. Daarmee kan de historische opbouw van Gennep beter worden begrepen. Deze eenheden vertegenwoordigen de meest waardevolle gebieden, die een belangrijke rol in de geschiedenis van Gennep hebben gespeeld. In elke eenheid wordt duidelijk hoe de historische topografie, archeologie en historische bouwkunde zich tot elkaar verhouden. De historische landschapseenheden zijn weergegeven in figuur 2.8. Daarbij worden de volgende eenheden onderscheiden:

1. beemden;
2. akkercomplex van Gennep;
3. complex van kampongtingingen;
4. akkercomplex van Aalst;
5. broekbossen;
6. historisch wegenpatroon;
7. jonge heideontginning:
  - landbouw dominant,
  - bebouwing dominant;
8. historische bebouwing.

Deze eenheden worden hierna afzonderlijk beschreven.

Figuur 2.8 Historische landschapseenheden

1 Beemden

De meanderende loop van de twee beken is op de historische kaart van 1838 (figuur 2.12) goed zichtbaar. De natte, venige stukken langs de Tongelreep en de Dommel werden in eerste instantie gebruikt om turf te steken, alvorens ze werden ontgonnen tot beemden. De lokaal gewonnen turf werd gebruikt als brandstof en als bouw materiaal voor waterputten. De naam 'Turfveldjes' van enkele percelen langs de Tongelreep ter hoogte van de buurtschap Gennep wijst hierop.

Gennep wordt als het ware omzoomd door beemden (zie punt 2 'Akkercomplex van Gennep'). Langs de Dommel en de Tongelreep liggen zij voornamelijk op de westelijke oever. Ter hoogte van de buurtschap Gennep komen zij ook voor aan de oostzijde van de Dommel.

De beemden werden behalve voor turfwinning gebruikt als gemeenschappelijke hooi- en weilanden. In later tijd zijn zij verkaveld. Daarbij ontstonden zogenoemde strokenverkavelingen met een verkavelingsrichting die meestal dwars op de beek staat. Op de randen van de percelen staan houtsingels en heggen. Karakteristiek voor de beemden van Gennep is dat er naast de strokenverkaveling ook veel blokvormig verkaveld percelen voorkwamen. Dit geeft een ander beeld dan elders langs de Dommel en de Tongelreep, waar de beemden hoofdzakelijk strookvormig verkaveld zijn. De percelen werden niet alleen gebruikt voor hooi- en weilanden, er groeide ook hakhout en er stonden natte broekbossen. Een voorbeeld daarvan is het 'Kruisbos' in het noorden van het studiegebied. De hooilanden kregen ook toepasselijke namen zoals de 'Broeken' of de 'Hoge Beemd'.

Het verkavelingspatroon is in het huidige landschap alleen nog terug te vinden tussen de ecologische boerderij en de Tongelreep. Het betreft een rechthoekige structuur bestaande uit kampen, die worden omgeven door houtwallen en bossages (zie ook punt 3 'Complex van kamptingningen'). Elders is de structuur van de beemden niet meer zichtbaar. Op die plaatsen zijn parken aangelegd en vindt natuurontwikkeling plaats.

De archeologische verwachting voor de beekdalen van de Tongelreep en de Dommel is redelijk hoog. Er kunnen oude bebouwingsresten en voorwerpen liggen. Zulke voorwerpen kunnen hier terecht zijn gekomen, omdat bekend is dat er op verschillende plekken langs de beken religieuze offerplaatsen zijn geweest waar waardevolle voorwerpen in de moerassige beekdalen werden geworpen om de goden gunstig te stemmen.

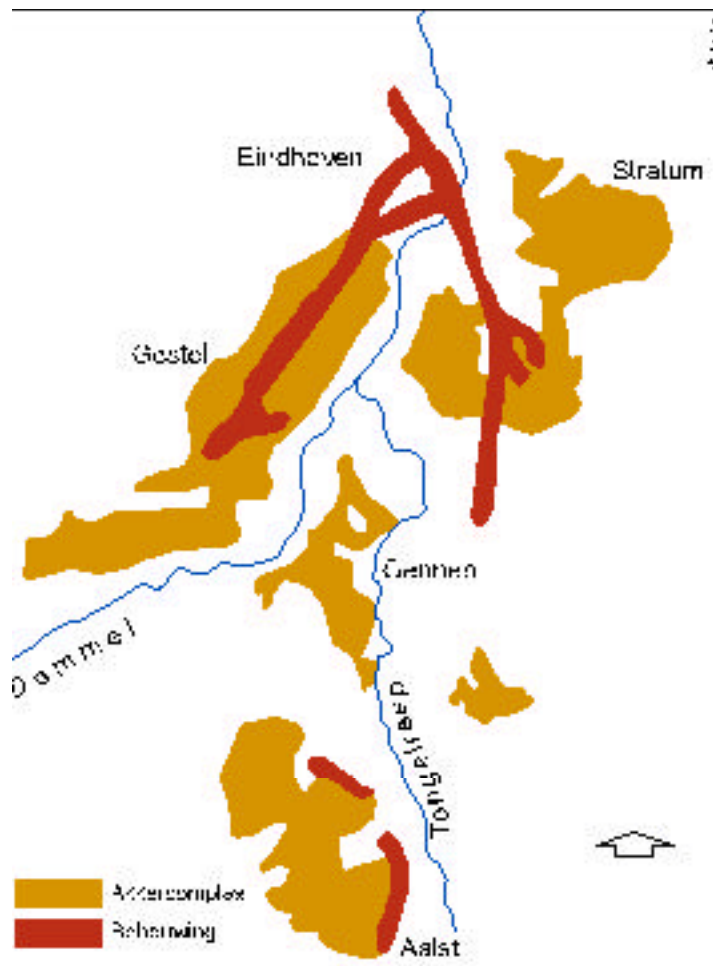
Deze archeologische verwachting, in combinatie met hun (vroegere) functie als hooi- en weiland in het oude agrarisch cultuurlandschap maakt dat de beemden een hoge cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen. Deze waarde wordt voor Gennep nog eens extra benadrukt door het feit, dat de beemden rond Gennep niet alleen op de gebruikelijke wijze in stroken, maar ook blokvormig verkaveld waren.

2 Akkerlandcomplex van Gennep

Het woord Gennep is een oude waternaam. Het zou twee betekenissen kunnen hebben: òf helder water òf een plaats waar twee beken samen komen. De tweede mogelijkheid is in ieder geval geldig.

De namen Gennep en Gestel geven de opbouw van de bodem goed weer. Gennep duidt op het water in de beekdalen en Gestel op de dekzandrug. Gestel betekent namelijk (dek)zandrug. Beide namen vormen zo gezien metaforen voor de twee fysieke dragers in het studiegebied.

Het akkercomplex van Gennep lag te midden van andere akkercomplexen, namelijk die van Gestel, Aalst en Stratum (figuur 2.9). Het Aalster akkercomplex en de akkercomplexen van Gennep en van Stratum lagen in een mooie ritmische reeks achter elkaar. Van die complexen is het akkercomplex van Gennep de enige die onbebouwd is gebleven. Bovendien is het complex van Gennep nagenoeg compleet gebleven en dat mag, ook in een groter kader gezien, opmerkelijk worden genoemd.

Figuur 2.9 Akkercomplex van Gennep te midden van andere akkercomplexen (situatie 1840)

Compleetheid en herkenbaarheid vormen vaak belangrijke criteria bij waarderingen van historische landschappen of landschapselementen (Spek en Ufkes, 1995 en Renes et al., 2002). Voor compleetheid scoort het akkercomplex van Gennep hoog, voor herkenbaarheid minder hoog. Het bouwplan voor de historische bouwlanden is in het hele land ingrijpend gewijzigd. In plaats van de klassieke akkerbouwgewassen, met name granen, liggen de gronden nu in gras of wordt er maïs geteeld (zie Ter

informatie 4). Het huidige grondgebruik in Gennep sluit in dit opzicht aan op het landelijke beeld. Daarnaast worden delen van het akkercomplex van Gennep voor niet-agrarische doeleinden gebruikt.

In figuur 2.10, een bewerking de kadastrale kaart uit 1832, is het grondgebruik uit die tijd weergegeven. Op de kaart is de buurtschap Gennep goed herkenbaar. De nederzetting ligt op de kop van de dekzandrug, precies in het midden tussen de Dommel en de Tongelreep. De buurtschap heeft vermoedelijk uit enkele gemengde bedrijven bestaan. Deze bedrijven lagen temidden van de akkers. Het vee kon grazen op de lager gelegen weilanden. Tegen de Dommel en de Tongelreep aan lagen de hooilanden. Slechts enkele percelen hebben het karakteristieke regelmatige beemdenpatroon, zoals in het noordelijke puntje en ten westen van de Dommel (zie ook punt 3 'Complex van kamponginning'). Daarnaast lagen in het noorden langs de beken enkele percelen vochtig broekbos. Deze bossen droegen de namen 'De Kuyt z'n Bos' en 'Pastoorsbos' (Van Schooten et al., 2001).

Verder valt in de figuur het kleine heideveld op, dat ten zuiden van de buurtschap is gelegen. Aangrenzend liggen enkele beboste percelen. Vermoedelijk hebben beide terreinen vroeger een groter heideveld gevormd.

Het akkercomplex van Gennep strekte zich naar het zuiden uit tot aan de grens van de heerlijkheid Aalst. Deze grens vormde vroeger tevens de gemeentegrens tussen Aalst en Gestel (zie figuur 2.13). De boerderij op het Gennep Eind markeerde deze grens. Waarschijnlijk maakte deze boerderij ook gebruik van het akkercomplex van Gennep.

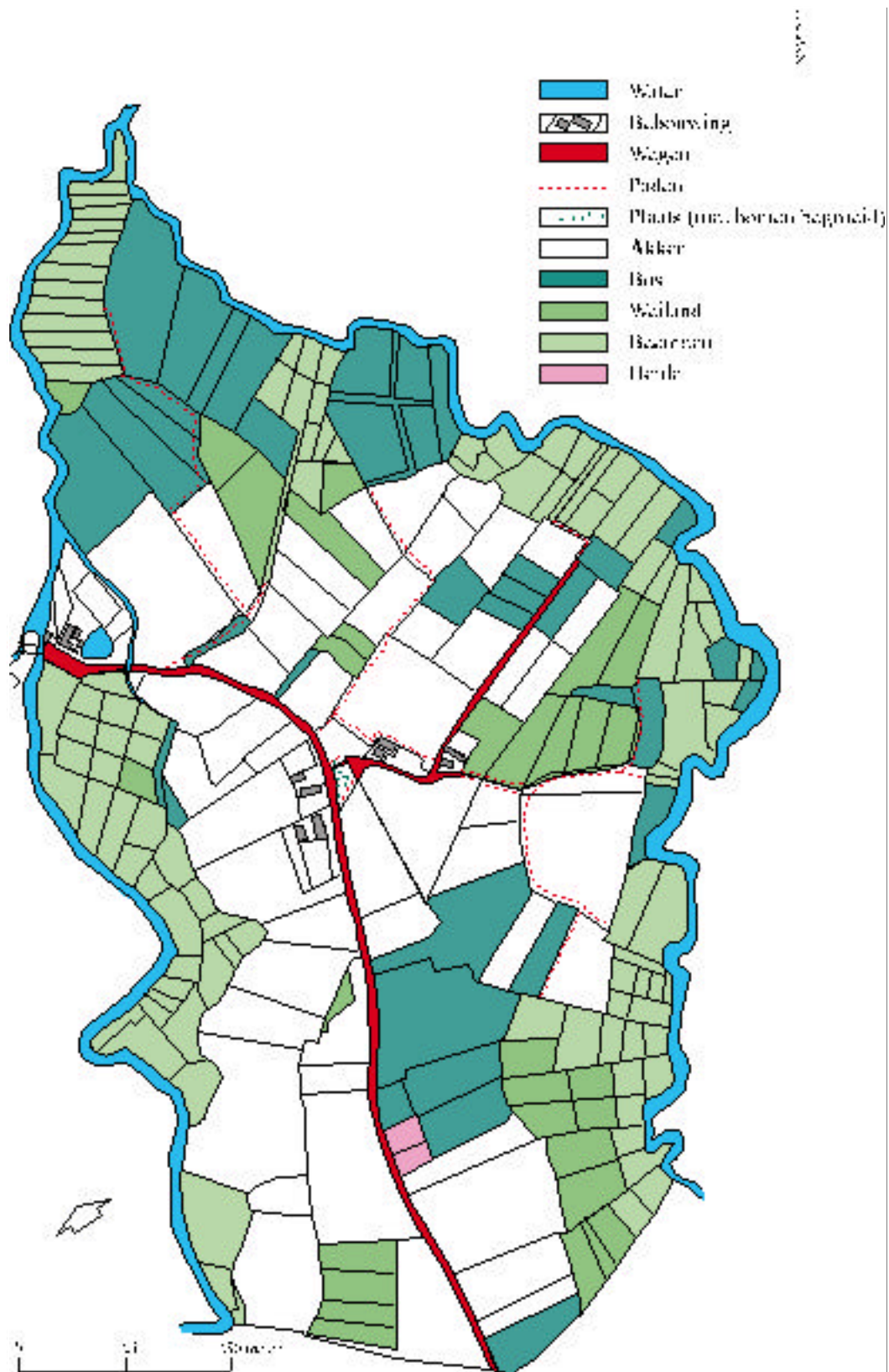
In het gebied staan nog twee boerderijen die vermoedelijk gebruik hebben gemaakt van hetzelfde akkercomplex. Tussen Gennep Eind en de buurtschap Gennep heeft een boerderij gestaan, die gebouwd is tussen 1870 en 1880 en dus niet staat aangegeven op de kadastrale kaart uit 1832.

De langgevelboerderij even ten oosten van De Gennep Watermolen maakte evenals Gennep Eind waarschijnlijk gebruik van hetzelfde akkercomplex. Deze boerderij is omstreeks 1884 gebouwd (Van Schooten et al., 2001) en staat eveneens niet op de kadastrale kaart.

Op andere plaatsen in Nederland zijn in de ondergrond van dergelijke akkercomplexen herhaaldelijk vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen aangetroffen (Spek en Ufkes, 1995). De kans lijkt groot dat de voorganger van de buurtschap Gennep ergens onder dat akkercomplex is gelegen. Hier zouden mogelijk oude greppels of boerderijsporen terug te vinden zijn.

De kans wordt groot geacht, dat de oudere nederzetting onder het oudste deel van het akkercomplex is gelegen (zie tevens Ter informatie 1). Ook hier geldt: deze formulering kan alleen door nader archeologisch onderzoek aan stelligheid winnen.

De archeologische verwachting, in combinatie met het hiervoor beschreven historisch geografische patroon en de aanwezige boerderijen, maakt het akkerland-complex Gennep tot een waardevolle eenheid.

Figuur 2.10 Akkercomplex van Gennepe in 1832 (Minuutplan)

Ter informatie 1 Gennep in 1832 (Minuutplan)

Het akkercomplex van Gennep kan hypothetisch gezien in drie fasen zijn ontstaan. In verband met het tamelijk onregelmatige verkavelingspatroon en de bocht in de Gennepeweg is het te verwachten, dat het gedeelte ten zuiden van deze weg het eerst als akkerland in gebruik is genomen. Vervolgens zou het akkerland in oostelijke richting uitgebreid kunnen zijn. Vermoedelijk is het noordelijke deel van het akkercomplex het jongst. Deze mogelijke uitbreiding bestaat uit percelen met een opstreckende (d.w.z. jongere) verkavelingsvorm in de richting van de Tongelreep. Deze gronden zijn bovendien iets lager gelegen dan de vermoedelijk oudere akkers.

De boerderijen lagen langs twee wegen, twee aan de westzijde en twee aan de oostzijde van een centraal gelegen ruimte. Deze trechtersvormige ruimte vormde de schakel tussen de boerderijen en de veedriften, waarlangs het vee - schapen en koeien - dagelijks naar de weidegronden trok. Het betrof waarschijnlijk de plaats van Gennep (zie het schema in paragraaf 2.1). Uit de beschrijving bij het Minuutplan uit 1832 valt af te leiden, dat er in deze ruimte bomen stonden (zie figuur 2.10).

Bestond de akkernederzetting Gennep in het begin van de 19e eeuw uit vier Kempische langgevelboerderijen, omstreeks 1880 is op de centraal gelegen ruimte een nieuwe boerderij gebouwd. Naast deze boerderij is in 1948 de zogeheten kunstenaarswoning komen te staan. Van de vier oude boerderijen is er slechts één overgebleven, de Gennep Hoeve (de ecologische boerderij). Op een gegeven moment is de weg over de plaats doorgetrokken. Later is de bebouwing op de plaats verdwenen en is het betreffende perceel bij de landbouwgronden betrokken.

Uit de landbouwtelling van 1824 blijkt dat de vier boerderijen gemengde bedrijven waren. Ze hadden enkele runderen en één paard. Twee bedrijven hielden elk een kudde schapen van ongeveer 30 dieren (Van Schooten et al., 2001). Het is denkbaar, dat deze schapen hebben gegraasd op de heide ten zuiden van de buurtschap. Dit kleine stuk heide omvat op de kaart uit 1832 nog twee percelen (figuur 2.10). Het zou goed kunnen dat het aangrenzende stuk bos ('De Kluyt z'n Bos') vroeger ook heide is geweest. Hier zouden de schapen hebben kunnen grazen. Op de heide zijn waarschijnlijk plaggen gestoken voor het verkrijgen van potstalmest, die diende om de akkers vruchtbaarder te maken. Dit zou aannemelijk gemaakt kunnen worden uit het feit dat de samenstelling van de opgebrachte bovenlaag bestaat uit zwarte enkeerdgrond (Bodemkaart van Nederland; kaartblad 51 Oost Eindhoven, 1981). Deze gronden zijn namelijk ontstaan door bemesting met heideplaggen. Het begin van het opbrengen van deze plaggen is begonnen omstreeks de Late Middeleeuwen (Spek, in prep.). Vanaf ongeveer 1750 is de plaggenbemesting in een stroomversnelling geraakt. Sindsdien is de landbouw intensiever gaan produceren (Vera, 2002) en is de potstal in zwang gekomen. De potstalbemesting heeft geleid tot de opbouw van de enkeerdlaag op het akkercomplex. Een interessante vraag die nog open blijft is: hebben de schapen alleen op deze kleine heide gegraasd, of was er sprake van een overeenkomst met de zuiderburen in Aalst. Aalst beschikte immers over een veel groter areaal aan heidevelden.

Voor een uitgebreide beschrijving van de eigendommen van de boerderijen in Gennep wordt verwezen naar de publicatie 'Gennep voor Altijd' (Van Schooten et al., 2001).

Bij akker- of esdorpen elders in Nederland kwam of komt de nederzettingvorm zoals in Gennep ook voor (Brinkenboek, 1981). Het aardige van Gennep is, dat de boerderijen aan twee zijden van de centraal gelegen ruimte waren gelegen en dat de derde zijde onbebouwd was gebleven. Uit Drenthe is bekend, dat de open zijde in dergelijke situaties naar de groenlanden (de lager gelegen gronden) was gericht. En dat was ook het geval in Gennep en de kleine akkernederzetting nabij Laareind in Aalst.

In Noord- en Midden-Nederland wordt een plaats een brink genoemd. De oorspronkelijke betekenis van brink is rand (vergelijk de betekenis in het Engels). Het was de ruimte, die de schakel vormde tussen het dorp en het buitengebied. Pas later, wanneer de dorpen groter werden, kwamen deze ruimten (midden) in de dorpen te liggen. Een ander interessant punt is, dat de trechtersvorm, zoals die bij Gennep waarneembaar is, de basisvorm is van de driehoekige vorm, die veel overgebleven plaatsen en brinken thans hebben.

Gennep in 1832 (Minuutplan)

De Genneper Hoeve, de enige overgebleven historische boerderij in Gennep, tevens de oudste boerderij in het studiegebied

*De kunstenaarswoning in de
buurtschap Gennep*

3 Complex van kamptonginningen

Om het akkerareaal uit te breiden werden rondom bestaande akkerlandcomplexen de iets lager gelegen gronden in gebruik genomen. Op de overgangen van de hoger gelegen akkercomplexen naar de lager gelegen beemden is sprake van een gevarieerde bodemopbouw met een grote mate van afwisseling in hogere en lagere gronden. Door deze afwisseling kon geen aaneengesloten bouwlandcomplexen ontstaan, er ontstonden kampen. De kampen werden omzoomd door opgaande begroeiingen, voornamelijk bestaande uit houtsingels en hakhoutbosjes. Deze begroeiingen leverden hout en deden dienst als veekering.

In het studiegebied zijn kamptonginningen te vinden aan de noordoostzijde van de buurtschap Gennep. Vermoedelijk zijn de kamptonginningen in de loop der jaren verder in de richting van de Tongelreep uitgebreid. Dit gebied was door de vele opgaande begroeiingen veel meer gesloten (kleinschaliger) dan het westelijk gelegen oudere akkercomplex van Gennep.

Naast de kamptonginningen ten oosten van de buurtschap komen in het studiegebied nog twee plekken met een overeenkomstig patroon voor. Deze zijn zichtbaar op de topografische kaart uit 1912. Eén lag in het noorden van het studiegebied aan de oostzijde van de Tongelreep. Het is vermoedelijk een uitloper geweest van het akkercomplex rondom Stratum. Een andere plek, waar het patroon van de kamptonginningen nog zichtbaar was, lag ingesloten tussen Laareind en de Tongelreep. Dit is waarschijnlijk een randontginning van het akkercomplex van Aalst.

Deze twee stukjes zijn in de huidige situatie niet meer zichtbaar, maar zij geven duidelijk de bredere landschappelijke context van Gennep weer: Gennep werd omringd door andere akkercomplexen. Ook de kampjes ten oosten van de buurtschap worden waardevol gevonden, omdat zij een aanwijzing vormen voor de ontginningsrichting van het akkercomplex.

4 Akkercomplex van Aalst

In het zuidwesten van het studiegebied ligt het noordelijkste puntje van het Aalster akkercomplex. De oude dorpskern van Aalst is aan de zuidoostzijde van dit complex gelegen. Op de kaart van 1838 is goed de vrijliggende kerk te zien. Deze kerk vormde het centrum van de parochie van Aalst. Deze parochie was ook van betekenis voor de gemeenschap van Gennep.

In de huidige situatie wordt het Aalster akkercomplex grotendeels in beslag genomen door uitbreiding van de bebouwde kom van Aalst. Het enige nu nog zichtbare restant van de akker ligt in het uiterste zuidwesten van het studiegebied. Evenals bij het akkercomplex van Gennep zijn ook hier vroegmiddeleeuwse nederzettingssporen te verwachten. Vanuit historisch perspectief is dit overgebleven stukje akker op zichzelf al waardevol, maar het krijgt een extra dimensie omdat het duidelijk de landschappelijke context van het studiegebied aangeeft.

De afwisseling tussen de hoger gelegen akkers, de heideontginningen en de lager gelegen gronden in de beekdalen geeft een totaalbeeld van het akkerdorpen-landschap, dat men in een klein gebied als Genneper Parken niet zou verwachten.

Evenals voor het akkercomplex van Gennep is de archeologische verwachtingswaarde voor het akkercomplex van Aalst vrij hoog. Het zou namelijk goed kunnen dat onder het plaggendek oude sporen van vroegere bewoning, in de vorm van greppels of boerderijsporen, zijn terug te vinden.

5 Broekbossen

Bepaalde gronden langs de beken zijn niet in gebruik geweest als beemden. Het betrof beboste percelen. Op de kaart van 1838 zijn deze natte bossen nog zichtbaar in het noorden, tegen de westoever van de Tongelreep (zie figuur 2.12). Dit bos werd ook het 'Kruisbos' genoemd (Van Schooten et al., 2001). De eigenaar van het Slotje van Aalst heeft ook enkele percelen bos in eigendom gehad. Deze lagen ingeklemd tussen het heideterrein van Aalst en de Dommel. In figuur 2.11 is de kadastrale kaart, het Minuutplan, uit 1832 weergegeven. Op deze kaart zijn in dit bos nog enkele landgoedachtige structuren zichtbaar. Zo heeft op een kruising van lanen in het bos een vijver gelegen. Dit bos en het Slotje van Aalst zijn door de aanleg van de spoorlijn tussen Eindhoven en Hasselt van elkaar gescheiden.

De broekbossen vormen in combinatie met de beemden een begroeiingspatroon, dat kenmerkend is voor de beekdalen van de Dommel en de Tongelreep in Genneper Parken.

Om misverstanden te voorkomen wordt hier vermeld, dat de omschrijvingen 'De Dommel Rivier' en 'De Tongelreep Rivier' in figuur 2.11 de letterlijke weergave zijn van de namen op de kadastrale kaart uit 1832.

6 Historisch wegenpatroon

Het oude wegenpatroon door Genneper Parken is goed te herleiden vanuit de fysieke ondergrond. De dekzandruggen zijn namelijk de oorspronkelijke dragers van de wegen. Zo lopen de (huidige) Genneperweg en de Velddoornweg over het akkercomplex. Dit zijn tevens van oudsher de hoofdverbindingswegen tussen Aalst, Gennep en Gestel. In het cohier van de belasting van de Honderdste Penning

(1569/1571) worden al namen vermeld als Genneperstraat, Gennepdijk en Molendijk. Een andere belangrijke hoofdweg in het gebied is de in 1818 gereedgekomen Aalsterweg, die de verbinding vormt tussen Eindhoven en Valkenswaard. Deze weg, die deel uitmaakte van 'de straatweg van 's-Hertogenbosch naar Luik', is nog steeds te herkennen aan de oude eiken die de weg begeleiden. In 1866 is aan de westzijde van Gennep de spoorlijn tussen Eindhoven en Hasselt aangelegd. Na de sluiting van de spoorlijn is het tracé gebruikt voor de aanleg van de Bayeuxlaan en de Professor Holstlaan.

Op deze hoofdwegen takken enkele lokale wegen en paden aan. Zij hebben lokaal een belangrijke functie vervuld. Dat gold bijvoorbeeld voor het Weverspad, dat van Gennep, langs de vijver en het Slotje van Aalst, naar Waalre liep. Dit pad was in de 18e eeuw in gebruik als postweg. De naam Weverspad verwijst naar de huiswevers uit Waalre. De wevers brachten de door hen geweven goederen via dit pad naar Eindhoven.

Een andere secundaire weg liep vanuit de buurtschap Gennep naar het beekdal van de Tongelreep, het latere Tongelreepad. De weg van Gennep Eind naar het Slotje van Aalst is nu nog herkenbaar aan de begeleidende eikenbeplanting. De huidige weg ligt aan de zuidzijde van het tracé van de historische weg.

7 Jonge heideontginningen

Tussen het akkercomplex van Gennep en het akkercomplex van Aalst (tussen Laareind en het Gennep Eind) hebben rond 1840 hoofdzakelijk heidevelden gelegen. In figuur 2.11 is een uitsnede gemaakt van de kadastrale kaart van 1832. De heidevelden ten zuiden van het Gennep Eind (op de kaart uit 1832 vermeld als 'Gennipsche Huisje') waterden via een smalle beek af op het gebied van de laaggelegen broekbossen ten noorden van het Slotje van Aalst (zie figuur 2.11). Dit beekje voedde tevens de aangelegde waterlopen en de vijver in het bos bij 'Het Slot' (zie figuur 2.12).

Als aanzet tot de ontginning werd het heideveld bebost, voornamelijk met grove dennen. Een deel van deze bebossing werd later weer gekapt om zo de ontginning tot cultuurland mogelijk te maken. Bij deze nieuwe landbouwgronden ontstonden dan ook nieuwe hoeven. Ten tijde van deze heideontginning is de boerderij Gennepweg 170 gebouwd: 'Hoeve Velddoorn'. Men zou verwachten, dat deze naam een zogeheten 'veldnaam' is die verwijst naar de periode van de ontginning van het veld, d.w.z. de heide.

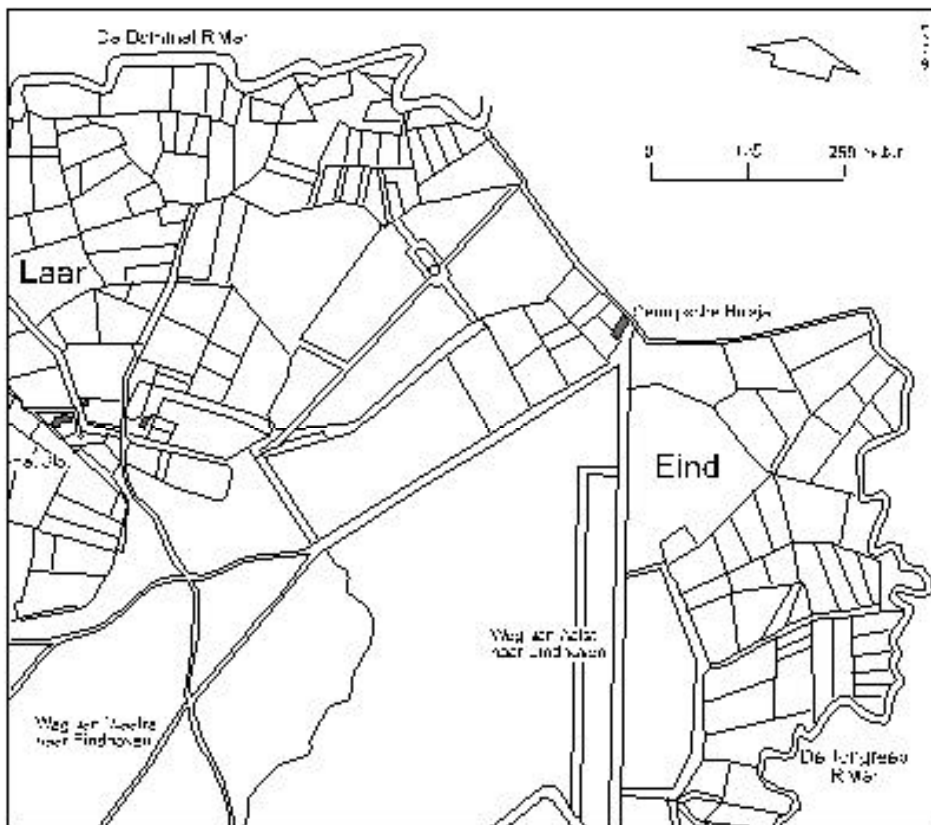
Dit blijkt evenwel niet zo te zijn. De naam is ontstaan door samenvoeging van de familienaam van de eigenaar (Van der Velden) en die van zijn vrouw (Van Doorn). Historisch-geografisch gezien is de naam goed gekozen.

Hoeve Velddoorn is gebouwd in de periode van de jonge heideontginningen. Men denkt daarbij al snel aan een nieuwe vestiging in een jong ontginningsgebied, maar deze boerderij is neergezet ter vervanging van de boerderij Beerwinkel, die bij het Slotje van Aalst heeft gestaan (zie figuren 2.11 en 2.13). Die boerderij is in 1927 afgebrand. Hoeve Velddoorn is in 1928 naar een ontwerp van architect P. Staals gebouwd. De bouwstijl is kenmerkend voor de boerderijbouw in de periode van de jonge heideontginningen.

Historisch hakhoutbos aan de oostzijde van de Velddoornweg

Ondanks het feit, dat Hoeve Velddoorn geen 'echte' heideonginningsboerderij is, kan deze hoeve gezien de ligging, de bouwstijl en de naam toch worden beschouwd als een symbool voor de periode van de jonge heideontginningen.

Figuur 2.11 Slotje van Aalst in 1832 (Minuutplan)

8 Historische bebouwing

a. Klooster Sint Clara/Kasteel Rapelenburg

Op het terrein van het huidige klooster Sint Clara heeft vroeger het herenhuis Rapelenburg gestaan. Het huis werd ook Kasteel Rapelenburg genoemd. Op het Minuutplan uit 1832 staat het huis vermeld als Rapenburg. Het buiten was ongeveer 2 ha groot. Het huis, dat waarschijnlijk in de tweede helft van de achttiende eeuw was gebouwd, stond op de plaats waar nu de rondweg - de Boutenslaan - ligt. Het terrein is in 1951 onteigend om plaats te maken voor de rondweg. Het herenhuis is vervolgens afgebroken. De toegangspoort met het bijbehorende hek vormen de enige overgebleven bouwkundige elementen.

Op het gespaarde terrein is in 1953 het klooster Sint Clara gebouwd. Dit klooster wordt omgeven door een gracht en een muur.

b. De Genneper Watermolen

Rondom De Genneper Watermolen hebben door de eeuwen heen veel ambachtelijke en industriële activiteiten plaatsgevonden. Het complex van de watermolen omvat ook de grote stuw in de Dommel, de heemtuin en een woning, die gebouwd is op de plaats van de voormalige molenaarswoning. Met de stuw kan de watertoevoer voor de watermolen worden geregeld. Naast de watermolen heeft een boerderij gestaan, die als onderkomen voor de molenaar diende. Deze boerderij is in 1961 gesloopt. Er is een nieuw pand voor in de plaats gekomen.

De Genneper Watermolen

Tegenover de watermolen heeft in het begin van de 20e eeuw de wasserij en ververij de 'Assi' gestaan. In dit bedrijf vond ook chemische reiniging plaats. Het bedrijf is op deze plaats gevestigd vanwege de gunstige ligging. Er kon worden beschikt over schoon beekwater uit de Dommel en het afvalwater kon op de beek worden geloosd. Eind jaren 50 bleek de Assi niet meer rendabel te zijn. Op de plaats waar dit bedrijf heeft gestaan, is halverwege de jaren 80 een heemtuin aangelegd. Aan de oostzijde van de watermolen ligt een smalle waterloop, de Trompetter. Deze beekloop vormt de oostelijke begrenzing van de heemtuin.

Ter informatie 2 De Genneper Watermolen

(bron eerste drie alinea's: 'Gennep Voor Altijd'; Van Schooten et al., 2001)

De Genneper Watermolen wordt voor het eerst genoemd in het jaar 1249. Die vermelding heeft betrekking op een schenking aan het klooster van Postel. De molen blijkt dan als korenmolen in gebruik te zijn. De molen heeft in 1420 twee raderen; één voor een korenmolen en één voor een oliemolen. De oliemolen is later vervangen door een run- of schorsmolen. In een runmolen wordt eikenschors gemalen voor leerlooierijen.

Bij de molen stond een boerderij. Vanaf 1340 behoorden zij bij elkaar. De molenaar was in de boerderij in de kost. De molen met de bijbehorende boerderij werden door de abdijs in erfpacht uitgegeven.

Om in droge tijden toch te kunnen malen werd het water stroomopwaarts opgestuwd. Dit kon echter leiden tot conflicten met de boeren: de omringende landerijen werden te nat. Om die reden zijn er sinds 1544 bepalingen opgesteld, waarin werd vastgelegd tot welke hoogte de molenaar het beekwater mocht opstuwen. Toch bleef dit door de eeuwen heen een heikel punt tussen boeren en molenaars.

In natte perioden was er sprake van een slechte afwatering van het terrein rond de watermolen. De Genneperweg tussen de watermolen en het buurtschap Gennep stond dan onder water en was verkeer tussen Gennep en de watermolen bijna niet mogelijk.

Eind 1582 is de omgeving van Eindhoven door de legers van Willem van Oranje platgebrand. Dat lot trof ook De Genneper Watermolen. De molen is in de jaren 1585-1586 weer opgebouwd. Sindsdien is het een graanmolen. Vanaf 1622 is de molen uitgebreid met een volmolen. Deze molen werd aangedreven door het waterrad van de oliemolen. Vollen is een behandeling waarbij wollen stof tot laken wordt veredeld door de vezels tot een dichte massa ineen te werken of te verviltten.

*'Watermolen in Gennep'
Vincent van Gogh
(november 1884)
Olieverf op karton, 75x100 cm
Particuliere collectie, New York*

Vincent van Gogh heeft in zijn Nuenense periode (1883-1885) een indringend beeld geschilderd van het boerenbestaan in het oostelijk deel van Noord-Brabant. In die periode beelde hij De Genneper Watermolen verschillende malen af.

Aan de publicatie 'De Dommel en haar watermolens' (Bulthuis-van Tuyl en Brom, 1995) zijn de eerste strofen van het gedicht over De Genneper Watermolen van Louis Bayens sr. ontleend:

*Ik houd zo zeer van 't wezen van wat oud is,
van 't oude Gennep en zijn watermolen,
van stille taal gesproken in geheimenis
als 't sferisch con sordine van violen.*

*De oude molen sprak voor ons die taal,
en alles, wat in 't rond daar was gelegen,
het molenhuis, de herberg en 't kasteel
de Dommel en de mulle toegangswegen.*

Langgevelboerderij en woning ten oosten van De Genneper Watermolen

De hedendaagse activiteiten bij de watermolen, zoals die van het Milieu Educatie Centrum (MEC), geven nog steeds blijk van de bedrijvigheid die sinds lang kenmerkend is voor dit gebied.

c. Buurtschap Gennep

De historische boerderijen in Gennep zijn voor het merendeel gesloopt. De boerderijen die er nu nog staan (de ecologische boerderij Genneper Hoeve en de boerderij Gennepeweg 169) geven een goed beeld van de geschiedenis van Gennep. Dit is dan ook de reden dat deze Kempische langgevelboerderijen zeer waardevol worden gevonden. Voor nadere informatie over de buurtschap Gennep wordt verwezen naar punt 2 'Akkercomplex van Gennep'.

d. Genneper Eind

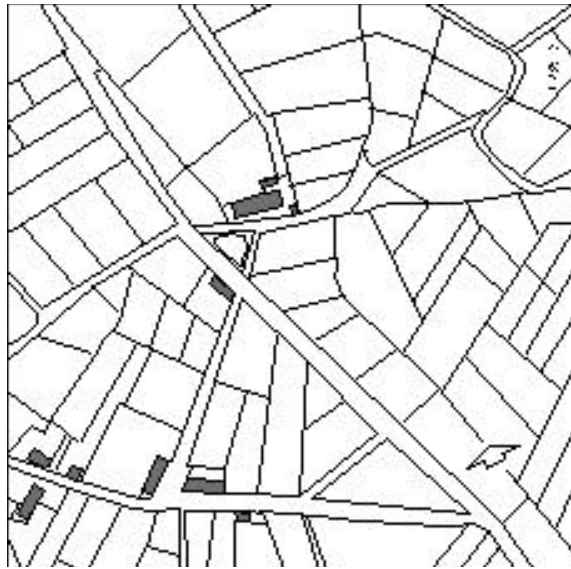
Voor de boerderijen op de grens van Aalst en Gestel wordt verwezen naar punt 2 'Akkercomplex van Gennep'.

Ter informatie 3 Kleine akkernederzetting nabij Laareind in 1832 (Minuutplan)

Op de kadastrale kaart uit 1832 zijn langs de 'weg van Aalst naar Eindhoven' twee Kempische langgevelboerderijen weergegeven (zie bijgaande figuur). De situering van deze boerderijen aan een centraal gelegen ruimte geeft een goed beeld van de basisvorm van een akkernederzetting. De boerderijen zijn namelijk gelegen aan een kleine driehoekige ruimte, de plaats. Uit de kadastrale kaart blijkt dat op deze plaats een waterkuil heeft gelegen. Dergelijke kuilen kwamen vaker op plaatsen voor. Ze worden brandkuil, drenkkuil (veedrenkplas), weiert of dobbe genoemd (Brinkenboek, 1981). Deze meestal ronde poelen werden gebruikt voor het drinken van het vee, als bluswater en ook wel voor het wassen van hout en het roten van vlas.

In het toenmalige landbouwsysteem werd het vee, de schapen en koeien, 's morgens op de plaats verzameld om te worden geweid op de heidevelden en in de beemden (de groenlanden). Aan het eind van de middag keerden de kudden terug en werden ze op de plaats ontbonden. Het vee ging vervolgens naar de stal (de schaapskooi of de koeienstal) van de betreffende boerderijen.

Vandaag de dag bestaan beide boerderijen nog. Ze liggen vlak bij de autosnelweg. De voormalige plaats is een met eiken beplante en met gras begroeide ruimte, die door meidoornhagen wordt omgeven. De waterkuil is gedempt. Aanbevolen wordt de drie elementen, de historische boerderijen en de voormalige plaats, meer op elkaar te betrekken en de historische situatie herkenbaarder te maken dan thans het geval is.

Kleine akkernederzetting aan de Gestelsestraat nabij Laareind in 1832 (Minuutplan)

In de omgeving van Eindhoven komt een mooie reeks van kleine akkernederzettingen naar grotere akkerdorpen voor. De nederzetting nabij Laareind is de kleinste, dan volgt Gennep. Een slag groter is Riel, gelegen aan de oostzijde van Eindhoven. De historische situatie is daar nog in een zeer goede staat aanwezig. Het betreft een beschermd dorpsgezicht (Monumentaal Erfgoed. Rijksmonumenten in Eindhoven, 2001). Nuenen is een duidelijk voorbeeld van een groter akkerdorp. De centraal gelegen plaats is daar omgevormd tot een park met een siervijver.

Ten noorden van de grote rivieren worden de dorpsruimten - de plaatsen - brinken genoemd. In Vlaanderen is het begrip dries gangbaar. Men spreekt er van driesnederzettingen. Knaepen en Antrop (2002) hanteren voor de Nederlandse en Belgische Kempen het overkoepelende begrip 'gemene pleinnederzettingen' (gemeen in de betekenis van gemeenschappelijk). In de Kempen werden veel verschillende namen gehanteerd, zoals biest, heuvel, plaetse, laer en plein. Plaats wordt een passende naam gevonden. In deze studie wordt gesproken van 'akkerdorpen' en 'plaatsen'.

*Langgevelboerderij De Leemer
Hoef in Aalst met op de
voorgond de met eiken beplante
plaats*

*Zicht op de plaats in Riel; op de
voorgond een droogstaande
waterkuil; op de achtergrond
historische langgevelboerderijen*

e. Hoeve Velddoorn

Voor 'Hoeve Velddoorn', die in een heideontginning is gesitueerd, wordt verwezen naar punt 7 'Jonge heideontginningen'.

f. Kleine akkernederzetting nabij Laareind

Aan de zuidzijde van de weg van Gestel naar Aalst staan nabij Laareind twee Kempische langgevelboerderijen. De ligging van deze boerderijen wijst er op, dat de boeren gebruik maakten van het akkercomplex van Aalst en van de hooi- en weilanden langs de Tongelreep.

g Ensemble van de jongere bouwkunst

Het gebied, dat wordt omsloten door de Aalsterweg, Willem Elsschotlaan, Theo Koomenlaan en de Antoon Coolenlaan, vormt geen landschappelijk ensemble. Het is overigens wel degelijk kenmerkend voor de ontwikkeling van het gebied. Zo is in dit gebied sinds 1905 het drinkwaterbedrijf gevestigd, dat tegenwoordig 'Waterleidingmaatschappij Oost-Brabant' (WOB) heet. Hier werd in dat jaar een bakstenen watertoren met een hoogte van ongeveer 35 meter gebouwd. In 1970 werd de oude watertoren vervangen door een watertoren ontworpen door architect Wim Quist. De 43,45 meter hoge toren bestaat uit drie bollen, die nu een markant herkenningspunt vormen. Deze toren is inmiddels op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. De nieuwe watertoren wordt geflankeerd door drie oude gebouwen, die gelijktijdig met de eerste watertoren in 1905 zijn gebouwd. Deze gebouwen zijn nog steeds eigendom van het WOB.

Langs de Aalsterweg, grenzend aan het terrein van de waterleidingmaatschappij, staan enkele villa's, die in de jaren '30 zijn gebouwd. Zij zijn geplaatst in coulissen van oud geboomte. De villa's vormen met de gebouwen op het terrein van het waterleidingbedrijf een naar verhouding jonge ruimtelijke eenheid aan de oostzijde van het studiegebied. Iets zuidelijker staat de woning 'Eikenoord' (Aalsterweg 310). Het betreft een voormalige tuinmanswoning, die in 1913 is gebouwd. Dit gebouw wijst door zijn ligging, grootte, ouderdom, bouwstijl, oorspronkelijke functie en naam op een voormalige buitenplaats.

2.4 Ruimtelijke ontwikkelingen in Gennep vanaf 1840

In deze paragraaf wordt voor de periode van 1840 tot heden een beeld gegeven van de ruimtelijke ontwikkelingen in Gennep en Parken. Het jaar 1840 is gekozen, omdat vanaf dat moment de industriële revolutie zich ook in Nederland is gaan voltrekken. Deze ontwikkelingen hebben tevens hun weerslag op de regio Eindhoven en daarmee ook op Gennep en Parken.

De tekst in deze paragraaf wordt ondersteund door de figuren 2.12, 2.13 en 2.14. Daarin zijn de kaartbeelden van de jaren 1838, 1912, 1953, 1973 en 2000 afgebeeld. De afbeeldingen uit 1838 en 1912 zijn vergroot weergegeven, omdat zij de historische landschappelijke structuur duidelijk laten zien.

Wanneer het kaartbeeld uit 1838 wordt vergeleken met dat uit 1912, lijken er op het eerste gezicht geen grote verschillen te ontdekken. Echter, wanneer er nauwkeuriger wordt gekeken, worden toch enkele veranderingen zichtbaar. De spoorlijn Eindhoven-Hasselt (geopend in 1866) vormde een grote ingreep in het gebied. Gennep kreeg in 1901 zelfs een eigen halte. In 1938 werd de lijn gesloten.

Uit de kaartbeelden valt af te lezen dat het gebied omstreeks 1838 natter moet zijn geweest dan in 1912. Op de kaart uit 1838 komen in het gebied namelijk veel meer sloten, waterlopen en dergelijke voor. Verder valt op dat in 1912 een aantal meanders in de Dommel en Tongelreep is afgesneden. Deze aanpassingen zijn een indicatie voor een beter gereguleerde waterhuishouding. Als laatste punt valt op dat veel

heidevelden zijn bebost. Deze bebossing vormt de eerste stap om de heide te ontginnen tot landbouwgrond (zie paragraaf 2.2).

In de periode tussen 1912 en 1953 hebben veel ruimtelijke ingrepen in het gebied plaatsgevonden. De kernen Stratum en Gestel zijn sterk uitgebreid. Ook heeft het gebied tussen de Aalsterweg en de Tongelreep een andere functie gekregen. Het pompstation (1905) en verschillende sportaccommodaties kregen er een plaats. Naast het pompstation werd een ijsbaan aangelegd.

In deze periode heeft ook wasserij de Assi, die tegenover De Genneper Watermolen aan de Dommel was gelegen, gefunctioneerd. Dit bedrijf is in de jaren 50 gesloten.

De meeste veranderingen in het studiegebied zijn tussen 1953 en 1973 opgetreden. Zo werd Gennep aan de noordzijde door de ringweg van Eindhoven en aan de zuidzijde door de autosnelweg begrensd. Het tracé van de oude spoorlijn Eindhoven-Hasselt is gebruikt voor de aanleg van de nieuwe wegen: de Bayeuxlaan en de Professor Holstlaan. Stratum en Gestel breidden uit tot aan de Aalsterweg en de Bayeuxlaan. Ook in het studiegebied zelf zijn nieuwe wegen aangelegd. De aanleg van de Antoon Coolenlaan is daarvan het belangrijkste. Deze weg onderbreekt de oude doorgaande Genneperweg en deelt het studiegebied op in een noordelijk en een zuidelijk deel. Het sportcomplex wordt in die periode uitgebreid. De ijsbaan wordt verplaatst naar het midden van het gebied. De natuurijsbaan wordt vervangen door een kunstijsbaan, het IJssportcentrum Eindhoven. Op de plaats van de oude ijsbaan verrijst een zwembad. In het zuidwesten verschijnt een trafostation. Op de plaats van het huis Rapelenburg wordt in die periode het klooster Sint Clara gebouwd. Aan de noordzijde van de Antoon Coolenlaan verrijzen het verpleeghuis De Weerde en het verzorgingshuis Kortonjo.

De laatste 30 jaar zijn voornamelijk de recreatieve en educatieve functies het beeld van het gebied gaan bepalen. Zo zijn in het noorden de midgetgolfbaan "Gennep", het Historisch Openluchtmuseum Eindhoven (HOME) en het Milieueducatiecentrum (MEC) verschenen. In het zuiden is een golfbaan aangelegd en bij de aansluiting van de Aalsterweg op de autosnelweg is een hotel-restaurant gebouwd. Ook is met de aanleg van de heemtuin en de natuurontwikkeling langs de Tongelreep en de Dommel de aandacht voor natuur in het studiegebied toegenomen. Het verkavelingspatroon van de beemden heeft grotendeels plaats gemaakt voor natuurontwikkeling. In het landschap zijn de beemden niet goed meer te herkennen. De beemden, die zijn gelegen tussen het Tongelreepad en de Tongelreep, vormen daarop een uitzondering.

Met deze kaartvergelijkingen zijn als het ware 'dwarsdoorsneden door de tijd' verkregen. Tegenwoordig wordt gesproken van de historische gelaagdheid van het landschap. Genneper Parken is een duidelijk voorbeeld van een in verschillende (tijds)lagen opgebouwd landschap. Per fase wordt aangegeven waar sprake is van continuïteit en waar (ingrijpende) veranderingen zijn opgetreden. Met elkaar leveren de kaartvergelijkingen lagen op, die uit verschillende perioden stammen.

De tekst in deze paragraaf wordt ondersteund door de figuren 2.12, 2.13 en 2.14. Daarin zijn de kaartbeelden van de jaren 1838, 1912, 1953, 1973 en 2000 afgebeeld.

De afbeeldingen uit 1838 en 1912 zijn vergroot weergegeven, omdat zij de historische landschappelijke structuur duidelijk laten zien.

Wanneer het kaartbeeld uit 1838 wordt vergeleken met dat uit 1912, lijken er op het eerste gezicht geen grote verschillen te ontdekken. Echter, wanneer er nauwkeuriger wordt gekeken, worden toch enkele veranderingen zichtbaar. De spoorlijn Eindhoven-Hasselt (geopend in 1866) vormde een grote ingreep in het gebied. Gennep kreeg in 1901 zelfs een eigen halte. In 1938 werd de lijn gesloten. Uit de kaartbeelden valt af te lezen dat het gebied omstreeks 1838 natter moet zijn geweest dan in 1912. Op de kaart uit 1838 komen in het gebied namelijk veel meer sloten, waterlopen en dergelijke voor. Verder valt op dat in 1912 een aantal meanders in de Dommel en Tongelreep is afgesneden. Deze aanpassingen zijn een indicatie voor een beter gereguleerde waterhuishouding. Als laatste punt valt op dat veel heidevelden zijn bebost. Deze bebossing vormt de eerste stap om de heide te ontginnen tot landbouwgrond (zie paragraaf 2.2).

In de periode tussen 1912 en 1953 hebben veel ruimtelijke ingrepen in het gebied plaatsgevonden. De kernen Stratum en Gestel zijn sterk uitgebreid. Ook heeft het gebied tussen de Aalsterweg en de Tongelreep een andere functie gekregen. Het pompstation (1905) en verschillende sportaccommodaties kregen er een plaats. Naast het pompstation werd een ijsbaan aangelegd.

In deze periode heeft ook wasserij de Assi, die tegenover De Gennepse Watermolen aan de Dommel was gelegen, gefunctioneerd. Dit bedrijf is in de jaren 50 gesloten.

De meeste veranderingen in het studiegebied zijn tussen 1953 en 1973 opgetreden. Zo werd Gennep aan de noordzijde door de ringweg van Eindhoven en aan de zuidzijde door de autosnelweg begrensd. Het tracé van de oude spoorlijn Eindhoven-Hasselt is gebruikt voor de aanleg van de nieuwe wegen: de Bayeuxlaan en de Professor Holstlaan. Stratum en Gestel breidden uit tot aan de Aalsterweg en de Bayeuxlaan. Ook in het studiegebied zelf zijn nieuwe wegen aangelegd. De aanleg van de Antoon Coolenlaan is daarvan het belangrijkste. Deze weg onderbreekt de oude doorgaande Gennepseweg en deelt het studiegebied op in een noordelijk en een zuidelijk deel.

Het sportcomplex wordt in die periode uitgebreid. De ijsbaan wordt verplaatst naar het midden van het gebied. De natuurijsbaan wordt vervangen door een kunstijsbaan, het IJssportcentrum Eindhoven. Op de plaats van de oude ijsbaan verrijst een zwembad. In het zuidwesten verschijnt een trafostation. Op de plaats van het huis Rapelenburg wordt in die periode het klooster Sint Clara gebouwd. Aan de noordzijde van de Antoon Coolenlaan verrijzen het verpleeghuis De Weerde en het verzorgingshuis Kortonjo.

De laatste 30 jaar zijn voornamelijk de recreatieve en educatieve functies het beeld van het gebied gaan bepalen. Zo zijn in het noorden de midgetgolfbaan "Gennep", het Historisch Openluchtmuseum Eindhoven (HOME) en het Milieu-educatiecentrum (MEC) verschenen. In het zuiden is een golfbaan aangelegd en bij de aansluiting van de Aalsterweg op de autosnelweg is een hotel-restaurant gebouwd.

Figuur 2.12 Gennep omstreeks 1838

Figuur 2.13 Genneep omstreeks 1912

Figuur 2.14 Ruimtelijke ontwikkelingen in Gennep (1912-2000)

Ter informatie 4 Vergelijking van digitale grondgebruikbestanden uit 1912 en 2000

In deze 'ter informatie' wordt voor het studiegebied en de daaraan grenzende gebieden een vergelijking gemaakt tussen de digitale grondgebruikbestanden uit 1912 en 2000.

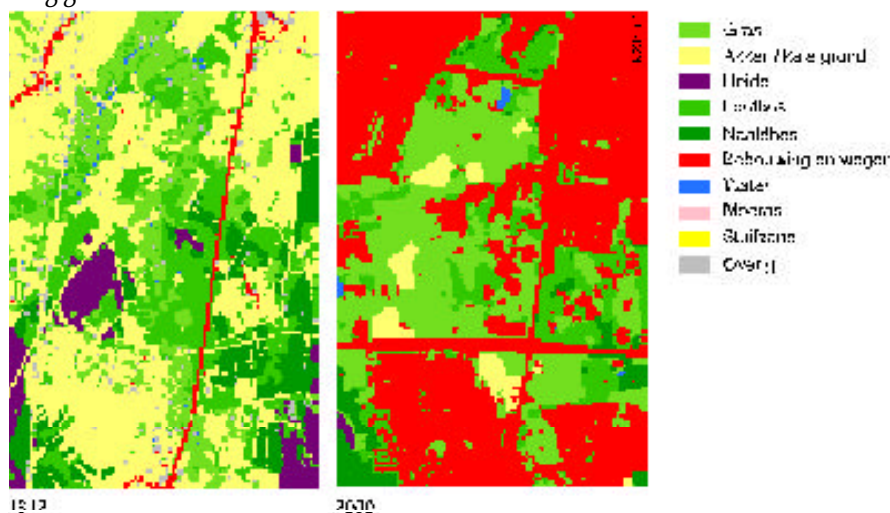
Het verschil met de kaartbladen, die zijn weergegeven in figuur 2.14, is dat de hier afgebeelde kaarten niet analoog maar digitaal zijn. Voor de kaart uit 1912 is gebruik gemaakt van het bestand Historisch Grondgebruik Nederland (HGN), dat is opgebouwd uit de gedigitaliseerde topografische kaart uit 1912. De digitale kaart uit 2000 is een bewerking van het Landelijk Grondgebruikbestand Nederland (LGN4). Het LGN4 bestand is voornamelijk gebaseerd op satellietbeelden. De celgrootte bedraagt voor beide kaarten 25 x 25 meter.

Door het digitale karakter kan op een andere wijze naar de kaarten worden gekeken dan bij traditionele kaarten. Zo kunnen veranderingen in het grondgebruik goed worden gesignaleerd.

De eerste indruk bij het bekijken van deze 'abstracte' kaarten is, dat de kleur geel (akker/kale grond) grotendeels is vervangen door de kleuren rood (bebouwing en wegen) en lichtgroen (gras). In een periode van ongeveer 90 jaar is het landschap ingrijpend veranderd. In 1912 was het agrarisch grondgebruik nog toonaangevend. In 2000 domineren de bebouwing en de wegen het kaartbeeld.

Bij nadere bestudering valt op dat het areaal heide, dat in 1912 vooral ten noorden van Laareind was gelegen, nagenoeg geheel is verdwenen. Er is voornamelijk gras- en akkerland voor in de plaats gekomen. Op de kaart uit 1912 zijn de vier grote akkercomplexen - de complexen van Gestel, Gennep, Stratum en Aalst - nog duidelijk te onderscheiden (zie ook figuur 2.9). Op de kaart uit 2000 is goed te zien, dat de drie akkercomplexen rondom Gennep plaats hebben gemaakt voor bebouwing. Alleen van het akkercomplex van Aalst is de noordelijke punt nog herkenbaar. Het akkercomplex van Gennep is onbebouwd gebleven, maar in het noorden is er bebouwing c.a. bijgekomen. In het studiegebied is het grondgebruik in grote mate verschoven van akkerland naar grasland.

Aan de oostzijde en in het midden van het studiegebied is duidelijk de verschuiving van loof- en naaldbos naar bebouwing waarneembaar. Het betreft de verschillende grote sportcomplexen. Op de kaart uit 2000 is in het westen de bebouwing van Philips Hightech Campus te zien. Op beide kaarten zijn de waterlopen, de Dommel en de Tongelreep, fragmentarisch zichtbaar. Dit komt omdat de classificatiemethode niet op het classificeren van waterlopen is gericht. Zo komt op de kaart uit 1912 in het dal van de Dommel slechts pleksgewijs water voor en is op de kaart uit 2000 alleen de zandvang De Vleut in de Tongelreep als water aangegeven.

Ook is met de aanleg van de heemtuin en de natuurontwikkeling langs de Tongelreep en de Dommel de aandacht voor natuur in het studiegebied toegenomen. Het verkavelingspatroon van de beemden heeft grotendeels plaats gemaakt voor natuurontwikkeling. In het landschap zijn de beemden niet goed meer te herkennen. De beemden, die zijn gelegen tussen het Tongelreepad en de Tongelreep, vormen daarop een uitzondering.

Met deze kaartvergelijkingen zijn als het ware 'dwarsdoorsneden door de tijd' verkregen. Tegenwoordig wordt gesproken van de historische gelaagdheid van het landschap. Gennep Parken is een duidelijk voorbeeld van een in verschillende (tijds)lagen opgebouwd landschap. Per fase wordt aangegeven waar sprake is van continuïteit en waar (ingrijpende) veranderingen zijn opgetreden. Met elkaar leveren de kaartvergelijkingen lagen op, die uit verschillende perioden stammen.

2.5 Conclusie

Gennep is in de tweede helft van 20e eeuw aan grote veranderingen onderhevig geweest. Het oorspronkelijke agrarische karakter is veranderd. Zo zijn de akkercomplexen kleiner geworden, is een aantal boerderijen in Gennep gesloopt en is de structuur van de beemden voor een groot deel niet meer zichtbaar.

Er zijn echter genoeg historische waarden overgebleven, die Gennep Parken zeer de moeite waard maken. De archeologische verwachting van het akkercomplex van Gennep en van dat van Aalst is hoog. Twee overgebleven boerderijen hebben een monumentale status gekregen en de oude weg van Gestel naar Aalst is nog steeds aanwezig. Ook geven enkele bijzondere gebouwen met hun directe omgeving, zoals De Gennep Watermolen, het klooster Sint Clara, de Gennep Hoeve en de watertoren, het gebied een geheel eigen sfeer. Deze verspreid over het studiegebied gelegen aantrekkelijke objecten met bijbehorende gebieden kunnen op zich het historische verhaal van Gennep slechts ten dele vertellen. Juist de historische samenhang, ontstaan door de beekdalen in combinatie met het hoger gelegen cultuurland, zal zichtbaar moeten blijven. Anders zal de identiteit van Gennep, die vooral voortkomt uit een agrarisch en ambachtelijk verleden, in de toekomst (verder) verloren gaan.

Gennep Parken staat op een cruciaal moment in zijn bestaan. De huidige ontwikkelingen hebben de historische structuur veranderd, maar het historische cultuurlandschap is nu nog wel herkenbaar en leesbaar. Om de herkenbaarheid en leesbaarheid te vergroten, zullen toekomstige ruimtelijke claims alleen plaats kunnen vinden wanneer ze een meerwaarde kunnen bieden aan de historische structuur. Hierbij is het behoud van de bestaande waarden niet toereikend: geef historische structuren weer een nieuwe plaats en een nieuwe functie in het gebied. De nieuwe functie, die de Gennep Hoeve heeft gekregen, is daarvan een goed uitgewerkt voorbeeld.

3 Landschappelijke aspecten

3.1 Inleiding

De verkenning van de landschappelijke aspecten heeft betrekking op:

- de ruimtelijke opbouw van het landschap;
- de waarneming van het landschap;
- het gebruik van het landschap;
- landschapsarchitectonische aspecten, zoals de ontwerpopvattingen en ruimtelijke uitgangspunten, die aan de inrichting van het gebied van Genneper Parken ten grondslag liggen.

Dit hoofdstuk omvat zowel een inventarisatie als een interpretatie ten behoeve van de planvorming. Uit de serie figuren komt duidelijk naar voren, dat Genneper Parken een complex gebied is met veel voorzieningen van verschillende aard.

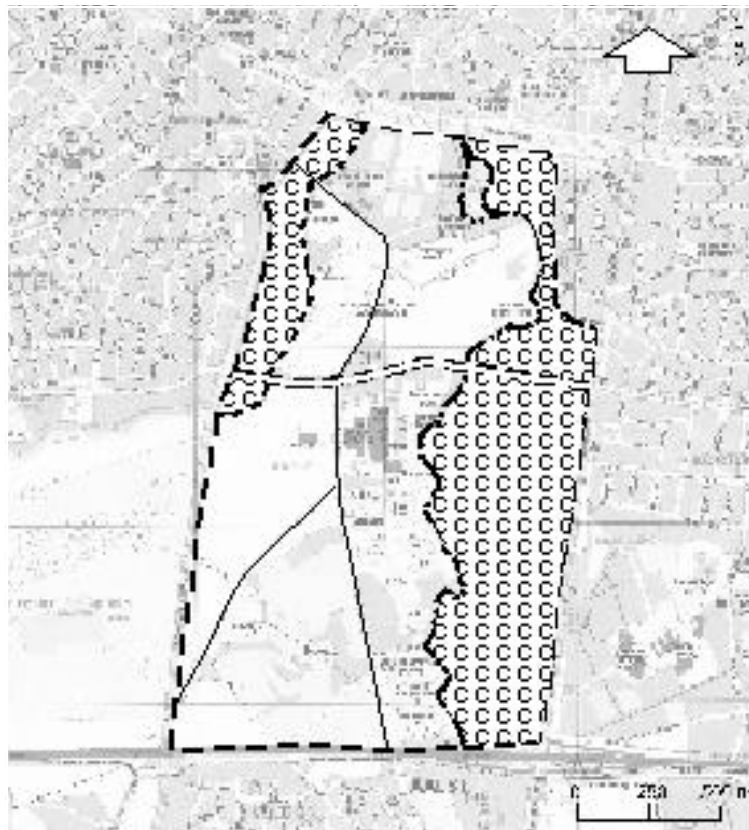
3.2 Beknopte toelichting bij de figuren 3.1 t/m 3.10

“ ... Beken en zandruggen, dat is Brabant. Dat beeld moeten wij vertellen en uitdragen. Het is een deel van onze identiteit ...” Pieter van Geel, gedeputeerde ruimtelijke ordening provincie Noord-Brabant, januari 1999 (ontleend aan: Klijn en Kwakernaak red., 2000).

Dit citaat past goed bij de opbouw van het landschap van Genneper Parken. Langs de buitenzijde lopen de beken, de Dommel en de Tongelreep. Zij begrenzen de uitwiggende dekzandrug van Gennep. De historische wegen lopen over de hoogste delen van deze rug. Zo bezien geeft het historische landschap van Genneper Parken een beeld van het landschap van de Brabantse zandgronden - het akkerdorpenlandschap - in zakformaat.

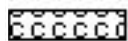
Het trechtervormige patroon van de beken vormde vanaf het begin van de voortgaande verstedelijking van Eindhoven een aantrekkelijk aanknopingspunt voor het ontwikkelen van de groene wig aan de zuidzijde van de groene vingerstad Eindhoven. Ruimtelijk gezien werken de beken in oost-westrichting scheidend. In de stroomrichting, van zuid naar noord, werken zij verbindend.

De hoogteverschillen in het studiegebied zijn gering. Het hoogste punt ligt op 18,1 en het laagste op 17,6 m + NAP. De meest opvallende hoogteverschillen worden gevormd door de steilranden in de beekdalen van de Dommel en de Tongelreep en de rand van een voormalig akkercomplex in het zuidwestelijke deel van het studiegebied.

- Begeleiding stadsgebied
- Dommel
- ..... Tongelreep

I 'Buiten'

Gebieden aan de buitenzijde van de beken; verlichting in de vorm van parken en de woonwijken, vooral in het zuiden en westen (meeren (in casu) met intensief gebruik voor intensief gebruik)

II 'Binnen en buiten'

Natuurontwikkeling langs de beken, zowel aan de binnenzijde als aan de buitenzijde van de beken; met name de daar gelegen graslanden langs de beken (langs de Dommel zowel 'binnen' als 'buiten'), langs de Tongelreep vooral 'binnen' (zie figuur 3.4)

III 'Binnen'

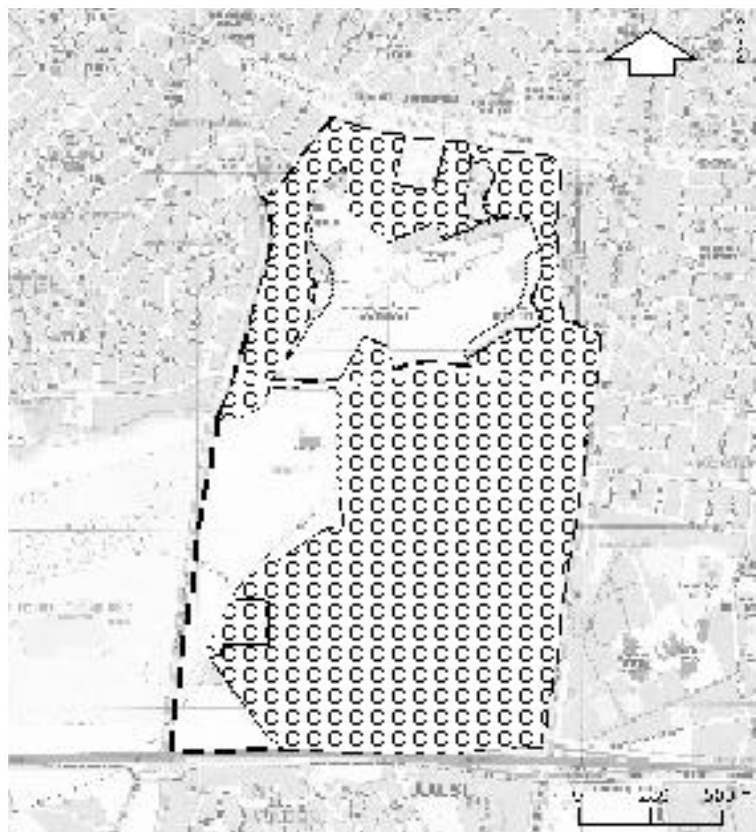

Gebied aan de binnenzijde van de beken (het gebied tussen de beken)

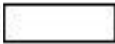
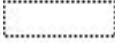
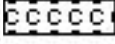
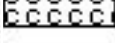
Historische wegen - de Gannepaweg en de Middelste weg - over de huidige gronden van de nitroorgaanische zandrijg

Figuur 3.1 'Buiten' en 'binnen' langs de Dommel en de Tongelreep

- Begrenzing studiegebied
- ... Contour
- .-.- Tongelosep

Van visueel open naar visueel gesloten

- Visueel open en transparante gebieden (dit betreft vooral de rustende gebieden van het historische cultuurlandschap)
- Stroken voor natuurontwikkeling langs de bollen (visueel minder open en transparant dan de gebieden uit de voorgaande categorie)
- Gebieden met afwisselend visueel open en gesloten terreinen (de binnenzijde van deze gebieden zijn veelal visueel gesloten, in deze gebieden komt geen of naar verhouding weinig bebouwing voor)
- Gebieden met afwisselend visueel open en gesloten terreinen (de buitenzijde van deze gebieden zijn veelal visueel gesloten, in deze gebieden komt naar verhouding veel bebouwing voor)

Figuur 3.2 Een impressie van 'open' en 'gesloten'

In figuur 3.2 wordt een impressie gegeven van de verdeling van de openheid en geslotenheid in het studiegebied. Voor deze typering zijn vier categorieën onderscheiden. Die categorieën corresponderen met (vrij) duidelijk verschillende landschapsbeelden. De uitersten worden gevormd door de visueel open en transparante gebieden enerzijds en anderzijds de gebieden met afwisselend open en gesloten terreinen met naar verhouding veel bebouwing. De visueel meest open gebieden worden aangetroffen in het gebied van het historische cultuurlandschap. Vroeger waren de verschillen tussen kleinschalig en vrij grootschalig in dat gebied groter dan tegenwoordig (zie figuur 2.13). Het meest kleinschalige lag ten noordoosten van de buurtschap Gennep, het meest grootschalige bij Hoeve Velddoorn. Echte grootschalige gebieden komen niet voor.

De beken zijn slechts op enkele plaatsen duidelijk waarneembaar. In veel gevallen liggen ze (nogal) verscholen in het gebied.

De visueel open en transparante gebieden spelen een belangrijke rol in de ruimtelijke samenhang van en de oriëntatie in het studiegebied. Met de beken bepalen zij de hoofdrichtingen in het studiegebied.

Op de historische topografische kaarten zijn bij Gennep opvallend veel perceelsrandbegroeiingen aangegeven (zie met name figuur 2.13). In de visueel open en transparante gebieden komen ook thans nog vrij veel transparante begroeiingen voor in de vorm van houtsingels, laan- en wegbeplantingen en hagen (meidoornhagen). Deze lijnvormige, opgaande begroeiingen zorgen voor de nodige visuele afwisseling. Zij dragen in hoge mate bij aan de aantrekkelijkheid van het gebied.

De zonering is gebaseerd op de volgende hoofdindeling:

- 1 onderscheid tussen het parkgebied tussen de noord- en de zuidzijde van de Antoon Coolenlaan;
- 2 de verdeling in landschap, parken en parkgebieden (sport- en natuurparken), bijzondere woongebieden en gebieden met bijzondere voorzieningen.

Het is opvallend, dat de onderscheiden zones ten noorden van de Antoon Coolenlaan aanmerkelijk kleiner zijn dan die ten zuiden van deze weg. Ten noorden van deze weg ligt het accent op de combinatie van educatie en recreatie, ten zuiden er van op de combinatie van sport en recreatie. Een aantal voorzieningen past wat betreft de functie en/of de locatie minder goed of niet in het studiegebied.

In bepaalde gedeelten van het gebied van Gennep Parken is de zonering vrij overzichtelijk tot overzichtelijk, in andere gedeelten is dat aanmerkelijk minder het geval. In de laatstgenoemde gedeelten is de oriëntatie vaak lastig. In het studiegebied komen weinig opvallende oriëntatiepunten voor. Het zijn: De Gennep Watermolen en de Gennep Hoeve in het gebied ten noorden van de Antoon Coolenlaan en de watertoren van architect Wim Quist aan de zuidzijde van deze weg.

- Begrenzing studie gebied
- ..... Dorp
- Tongeloup

Ten noorden van de Arrossa Coöperatie

Zone 1	Landschap
1.a	Historisch cultuurlandschap
Zone 2	Parkgebieden (parcs, natuurmonumenten en (pre)historische parken)
2.a	Park langs de westzijde van de Dommel (vanaf de wasserloop tussen de wasserloop en de Lecht; samen met stroom)
2.b	Natuurpark langs de Dommel
2.c	Park (Gerard Kruvelde) (park inclusief triptaan)
2.d	Historisch Openluchtmuseum Eindehorst (HOME)
2.e	"Lichtje" Vereniging Maria Millleros
Zone 3	Sportparken
3.a	Sportvelden Stichting Dierfische Scholen en Ons Middelbaar Onderwijs
3.b	Middeleeuws "Gennep" (aanluitend op het Sportpark Aalsterweg)
Zone 4	Speciale woongebieden (wonen in het groen)
4.a	Klooster Sint Ulens
4.b	Verzorgingshuis Kuntoren en verpleeghuis De Weerde
Zone 5	Bijzondere voorzieningen
5.a	Verkeersleidingcentrum (VOC), voormalige heliport
Opvalende oriëntatiepunt	
GW	Gennepse Watermolen
Gr	Biologische Iersesterf in Gennep

Figuur 3.3 Zonering

Vervolg legenda figuur 3.3 Zonering

II Ten zuiden van de Aartsen Coöperatie

Zone 6	Landschap
6.a	Historisch cultuurlandschap
Zone 7	Parkeergebieden (natuurpark)
7.a	Natuurpark langs de Tongelreep
Zone 8	Sportparken
8.a	Sportpark Aalsterweg (aan westzijde van de Tongelreep)
8.b	Sportpark Aalsterweg (aan de westzijde van de Tongelreep)
8.c	Golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep en wielrennietriumplex Dierik Gennep
Zone 9	Bijzondere vastzettingen en woningen in verkocht gebied
9.a	Gebied tussen de Aartsen Coöperatie, Willem Elsschotlaan, Theo Kloortmanlaan en Aalsterweg (s.a. gebouwen van het waterleidingbedrijf Fluorant Water en woningen langs de Aalsterweg)
Zone 10	Bijzondere vastzettingen (infrastructuur)
10.a	Trefstation van Eindhoven
Zone 11	Bijzondere vastzettingen (hotels)
11.a	Motel in parkgebied
Opvallend oriëntatiepunt	
W	Waterloren ontwerp van architect Wim Quist, bouwjaar 1970

*De watertoren van Eindhoven
(architect Wim Quist; bouwjaar
1970)*

'Bekenland in beweging' (Klijn, J.A. en C. Kwakernaak, red., 2000), waarin de situatie omstreeks 1850 met die van bijna 150 jaar later wordt vergeleken).

Impressie van natuurontwikkeling langs de zuidelijke oever van zandvang De Vleut

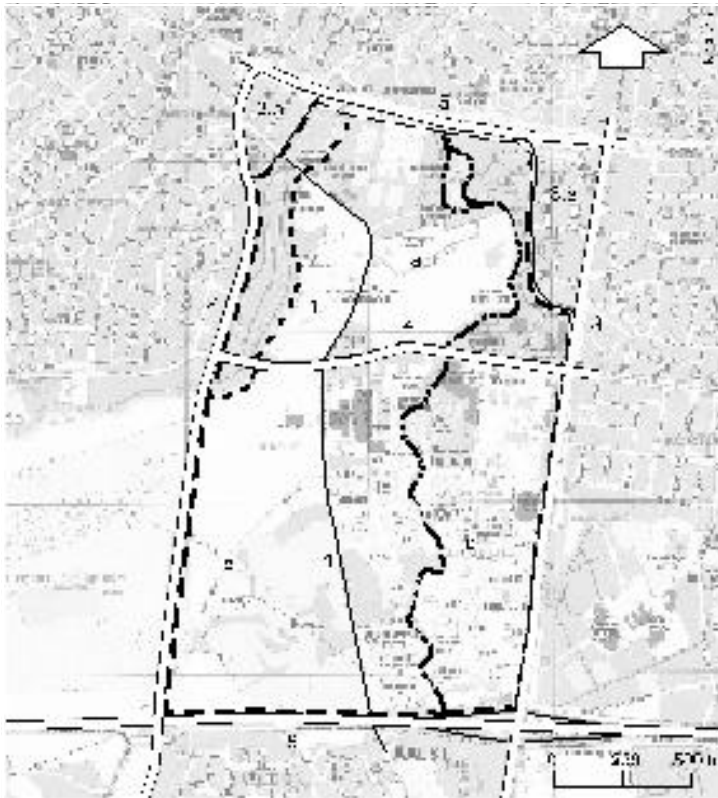

Varen in een boomstamkano op De Vleut bij het Historisch Openluchtmuseum Eindhoven

In figuur 3.5 zijn de belangrijkste wegen in en nabij het studiegebied weergegeven. Er is sprake van een duidelijke hoofdstructuur met wegen in de lengte- en de dwarsrichting van het studiegebied. De twee belangrijkste wegen door het gebied hebben een geheel verschillend karakter. In de lengterichting ligt de historische weg, de Gennepeweg - Velddoornweg en in de dwarsrichting een moderne stedelijke verkeersweg, de Antoon Coolenlaan.

Naast het raamwerk van hoofdwegen is er sprake van een netwerk van wegen en paden van lagere orde. Het noordelijke deel is fijnmaziger ontsloten dan het zuidelijke. In het noordelijke deel vallen de met bomen beplante paden op. Zij geven het gebied een landgoedachtig karakter. In het zuidelijke deel komen weinig wandelpaden voor.

In figuur 3.6 is onderscheid gemaakt in bijzondere, historische en overige bebouwing. Tot de bijzondere bebouwing worden het klooster Sint Clara en De Gennep Watermolen gerekend.

- Begrenzing studie gebied
- ... Domain
- Toegankelijk

I (Wegen in de langterichting (noord-zuidrichting))

- 1 Historische wegen door het studiegebied, Gennepweg en Veldhorweg, de historische 'hartlijn' door het studiegebied (belangrijke ontsluitings- en belevingsfunctie; deze historische wegen lopen over de hogere grondzonden)
- 2 Bayenxlaan - Professor Helstlaan, grenzend aan de westzijde van het studiegebied (vooral een ontsluitingsfunctie)
- 2.a Sint Claraan (weg in woonwijk met ontsluitings- en belevingsfunctie)
- 3 Aalsterweg, grenzend aan de oostzijde van het studiegebied (vooral een ontsluitingsfunctie)
- 3.a Jacob Reijndlaan - Felix Timmermanslaan, wegen in woonwijk (ontsluitings- en belevingsfunctie)

II (Wegen in de dwarsrichting (oost-westrichting))

II.a Door het studiegebied

- 4 Door het centrum van het studiegebied, Anton Oudenlaan, de moderne 'hartlijn' door het studiegebied (hoofdgang, route met ontsluitingsfunctie, de Anton Oudenlaan en de Aalsterweg vormen de hoofdmogelijke weg, o.a. voor de sportvoorzieningen in het Sportpark Aalsterweg o.a.)

Figuur 3.5 Schematische weergave van de wegen in en langs het studiegebied

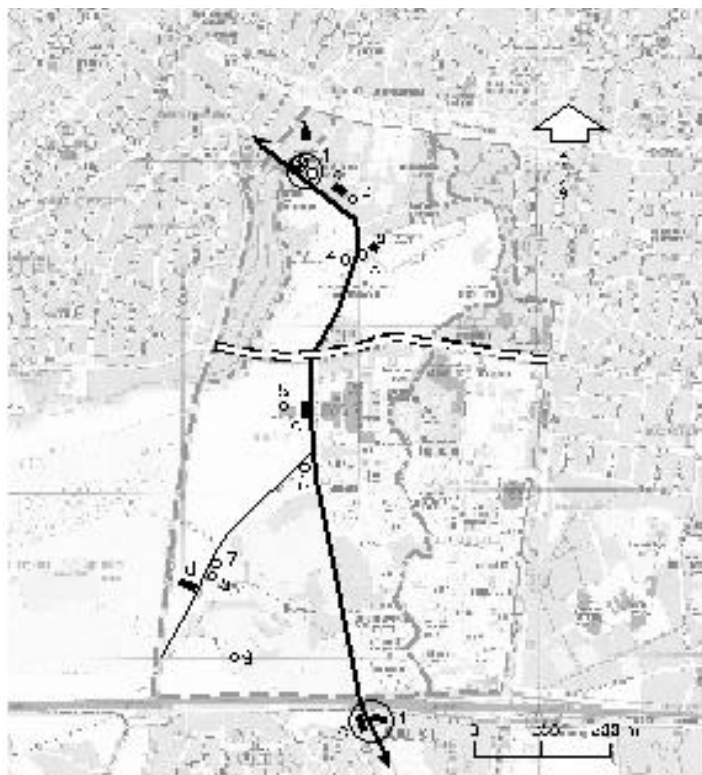
Vervolg legenda figuur 3.5

IIc: Langs de randen van het studiegebied		1850-1900
5	Boutendijk (langs de noordzijde) doorgaande route, onderdeel van de stadsrandweg van Eindhoven	
6	A2, E25 - A67, B34 (uitvalsweg, doorgaande route, de op- en afritten bij de kruising met de Aalsterweg zijn van betekenis voor de oriëntatiefunctie van het studiegebied)	
III: Patroon van wegen en paden ter lagere orde		
a	Ten noorden van de Antoon Cinnelbaan: tamelijk fijnmazig net van wegen en paden (ontsluitingsfunctie en grote beleefingsfunctie, vrij afwisselend patroon met enigszins een landschapkarakter)	
b	Ten zuiden van de Antoon Cinnelbaan en ten westen van de Gennepseweg - Veldhoornweg: een vrij grofmazig net van wegen (ook geen paden, Zambweg, beperkte ontsluitingsfunctie en vrij grote beleefingsfunctie)	
c	Stoetpark, Aalsterweg: een functioneel en strak vormgegeven patroon van wegen en paden, tamelijk fijnmazig (selectieve ontsluitingsfunctie en beperkte beleefingsfunctie, patroonafhankelijk wandelpaden langs de Tongelraep)	
(Opmmerking)		
Tot de meest karakteristieke en historische wegen worden geteld:		
-	De Gennepseweg - Veldhoornweg,	
-	**afzender van de weg naar de voormalige versterkte boerderij, Het Slet;	
-	De Zambweg, langs de noordzijde van het akkercomplex van Aalst, de Teerstraat,	
-	De door oude eiken begroeide Aalsterweg.	

Eiken langs de Gennepseweg ten zuiden van de manage

De ligging van de historische boerderijen vertelt het één en ander over de opbouw van het historische cultuurlandschap. De Gennepse Hoeve, de ecologische boerderij in Gennep, is de enige die in een akkerdorp is gelegen. De andere boerderijen liggen vanuit de akkernederzetting gezien aan de overzijde van de akkercomplexen. Dochternederzettingen aan de overzijde van akkercomplexen vormen een bekende occupatievorm in het akker-, c.q. esdorpenlandschap.

----- Begrenzing streekgebied

..... Dorpstraat

----- Tulpvelden

Emmer aan de noordwestzijde van de Ginnepser Polder bij de Harreput Watermolen
 Emmer aan de zuidzijde van de Ginnepser Polder (de historische beemden bij rationar
 als bij. veld of 'peestwachters')

De wegen tussen de beide emmers: de Ginnepsweg en de Veldkruisweg, vormen de
 historische 'kruislijn' van het streekgebied

I Bijzonder: bebouwing

Kerk van Sint Elbert

De Ginnepser Watermolen (historische watermolen)

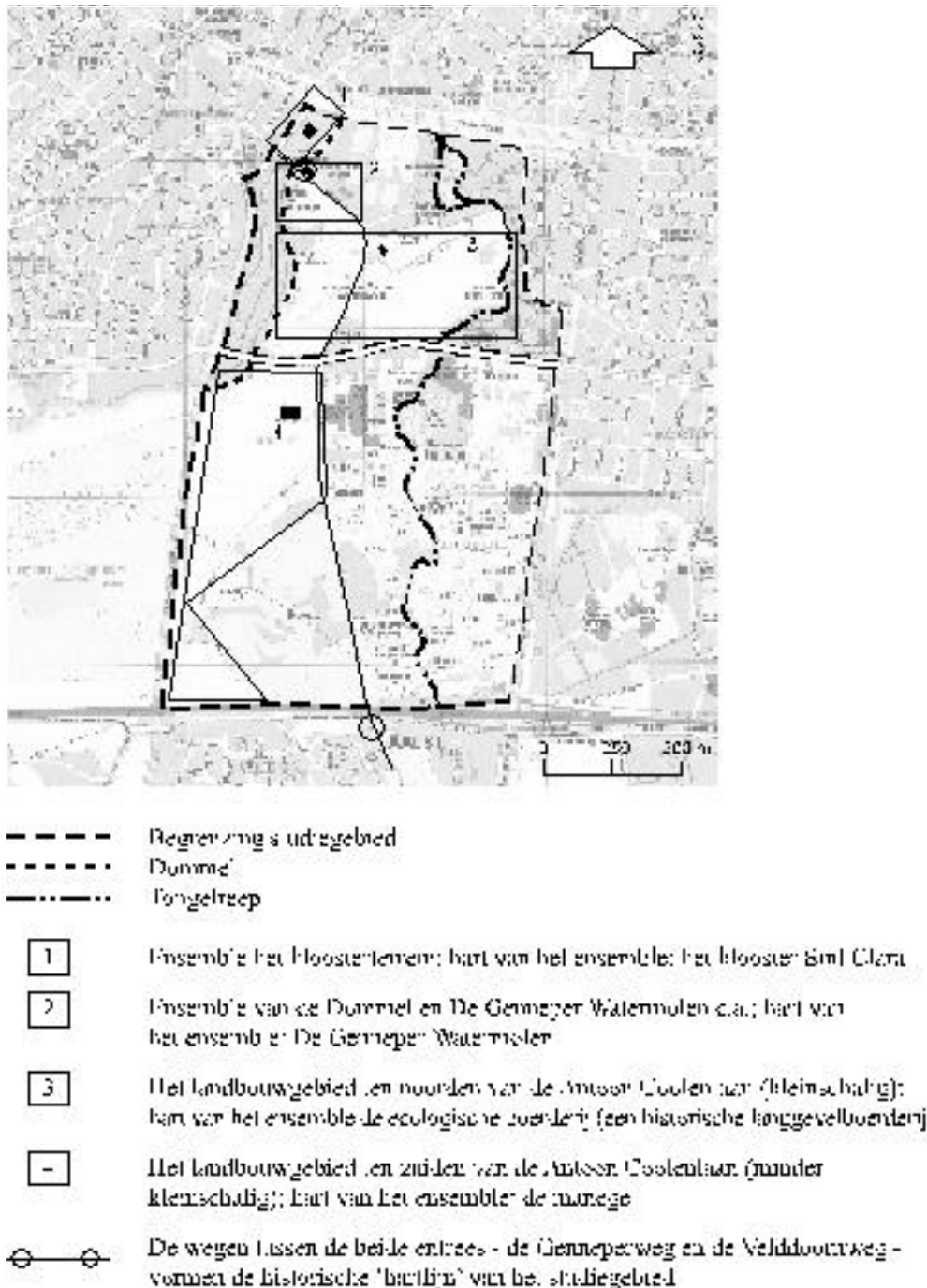
II Historische beemden

- 1 Langgevoelland
- 2 Langgevoelland (ecologische beemden in gebruik)
- 3 Langgevoelland
- 4 In veldingering gesloten veldbeemden in 1978
- 5 en 6 Langgevoelland (beleggen in Aarts, gemeente Wealdre)

III Overige bebouwing

- 1 Woning
- 2 Woning
- 3 Woning (exclusieve woning)
- 4 Woning
- 5 Markt
- 6 Woning c.a.
- 7 en 8 Woning op het Essent terrein
- 9 Woning c.a.

Figuur 3.6 Bebouwing in het historische cultuurlandschap c.a.

Figuur 3.7 Ensembles in het historische cultuurlandschap c.a.

In historische tijden vormden het terrein bij De Gennepse Watermolen, de voormalige plaats in de buurtschap Gennep en het Gennepse Eind de trefpunten in het studiegebied (zie figuur 2.10 en Ter informatie 1).

Voor de planvorming wordt het van betekenis gevonden bepaalde thema's in het landschap te accentueren. In het historische cultuurlandschap is de historische weg,

de Genneperweg - Velddoornweg, aangeduid als de 'historische hartlijn'. Het begin van deze lijn aan de noord- en de zuidzijde zijn aangegeven als 'entrees'. Deze entrees worden gevormd door bijzondere en/of historische bebouwing.

In figuur 3.7 zijn voor het historische cultuurlandschap vier ensembles (ruimtelijk samenhangende eenheden) onderscheiden. De ensembles vormen een reeks, die van noord naar zuid door het studiegebied loopt en die over een aanzienlijke lengte gekoppeld is aan de historische hartlijn. Binnen elk ensemble is het 'hart van het ensemble' aangegeven. Voor drie van de vier ensembles zijn dat opvallende gebouwen, het klooster, de watermolen en de Genneper Hoeve. Ensemble 4 kent geen duidelijk historisch hart. De manege in ensemble 4 is van een andere orde. Het valt te overwegen de historische boerderij bij de manege en Hoeve Velddoorn op termijn een dergelijke rol te laten vervullen. Voor de planvorming wordt het van belang gevonden de ensembles zoveel mogelijk als ruimtelijk samenhangende eenheden te beschouwen en te behandelen.

In figuur 3.8 wordt een beeld geschetst van de rustige en stille gebieden. Er worden vijf rustige en twee stille gebieden onderscheiden. De rustige gebieden vormen een nagenoeg doorgaande reeks van noord naar zuid. Tot de stille gebieden worden gerekend:

- het westelijke deel van het ensemble van de ecologische boerderij in Gennep;
- de strook langs de westzijde van de Tongelreep.

De wegen langs het studiegebied vormen met de Antoon Coolenlaan de voornaamste geluidsbronnen. Diverse sportvoorzieningen in het Sportpark Aalsterweg vormen periodiek een bron van geluid. De golfbaan en het volkstuintencomplex Groen Gennep kunnen als vrij rustig worden aangemerkt. Zij vormen de schakel tussen het Sportpark Aalsterweg en de rustige gebieden aan de westzijde.

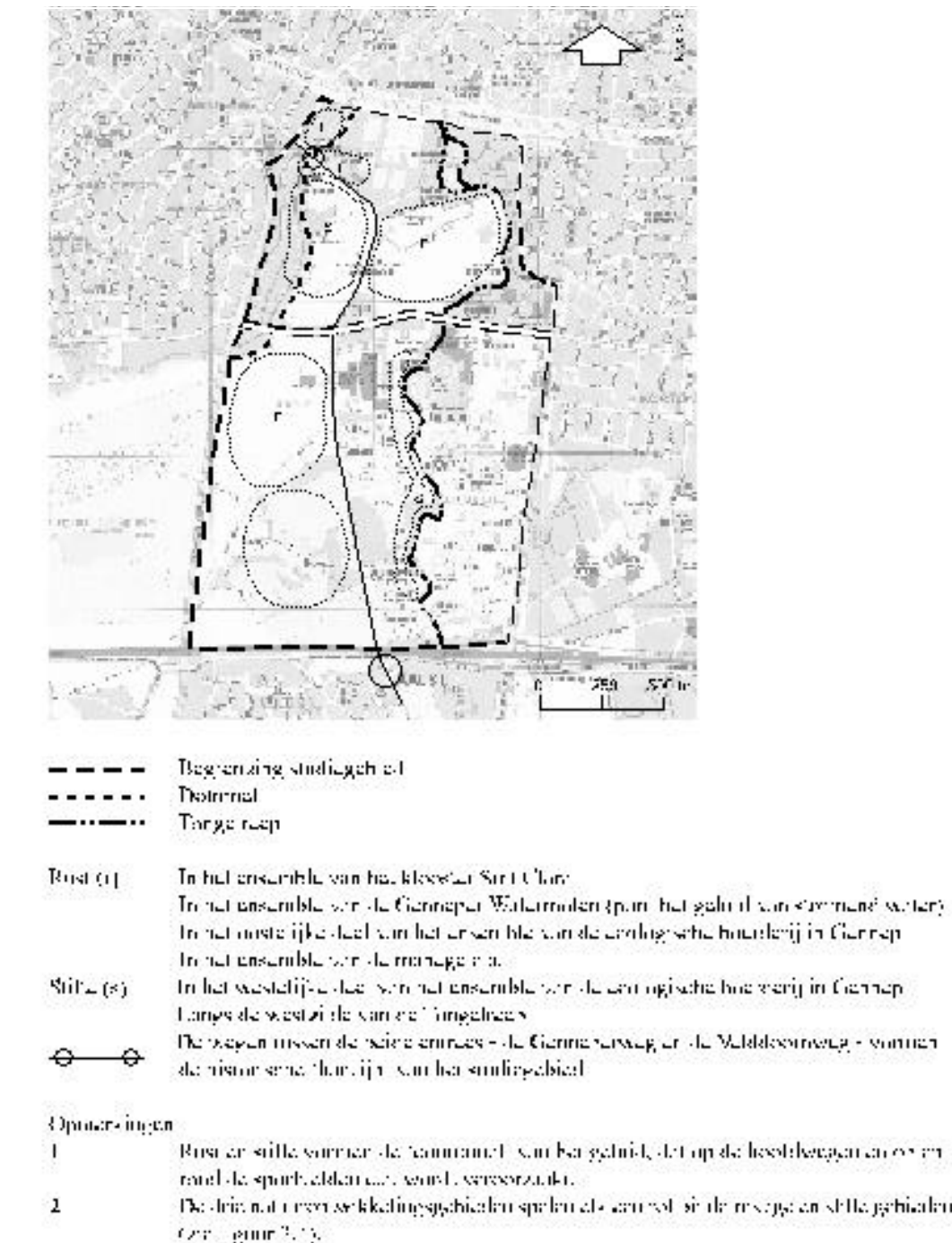
Het wordt in toenemende mate van belang gevonden bij de planvorming zuinig te zijn op rustige en stille gebieden in en bij stedelijke agglomeraties.

In het Sportpark Aalsterweg (gebied I) is een duidelijke opbouw te onderscheiden. Er is sprake van verschillen tussen het gedeelte ten oosten en dat ten westen van de Tongelreep en tussen het noordelijke en het zuidelijke gedeelte. Die verschillen zijn in figuur 3.9 aangegeven.

Aansluitend op het Sportpark Aalsterweg is er sprake van vrij omvangrijke sport- en recreatievoorzieningen (gebied II).

Op basis van de opbouw van het sportpark en de aangrenzende sport- en recreatievoorzieningen is een zonering opgesteld. Tevens is gekeken naar de ontsluiting van het gebied. Uit figuur 3.10 komt duidelijk naar voren, dat het zwaartepunt van het sportpark c.a. gelegen is in het noordelijke gedeelte langs de Antoon Coolenlaan en de Aalsterweg.

De hoofdindeling van de zonering voor het Sportpark Aalsterweg wordt gevormd door de splitsing in het gebied ten oosten en ten westen van de Tongelreep. Aan de oostzijde zijn de meest intensief gebruikte sportvoorzieningen gesitueerd. Dat betreft zowel overdekte als niet overdekte voorzieningen. Aan de westzijde betreft het - behoudens het IJssportcentrum Eindhoven - minder intensief gebruikte, onoverdekte voorzieningen.

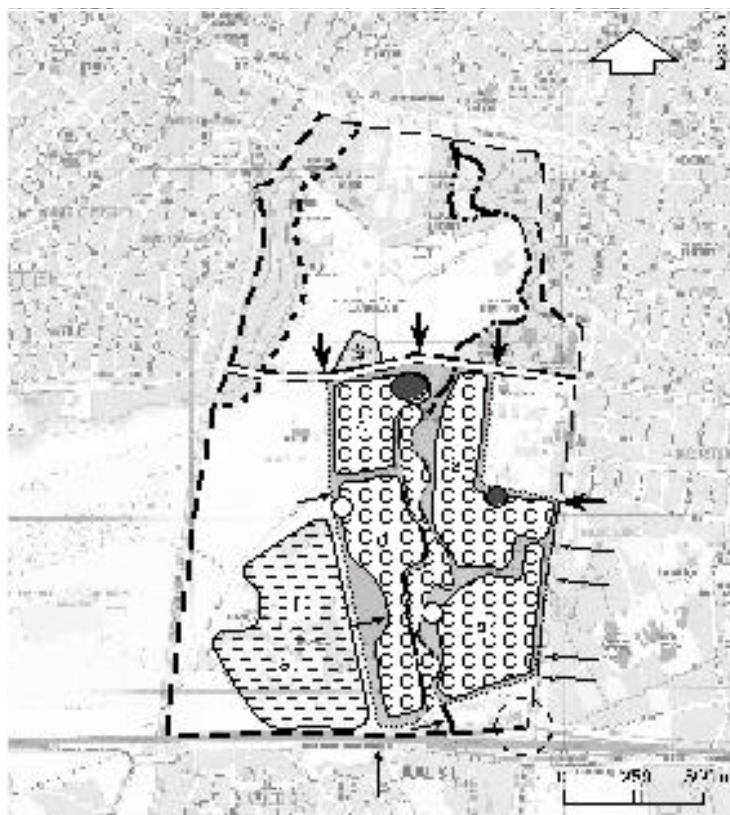

Figuur 3.8 Rustige en stille gebieden in het historische cultuurlandschap (een sfeerbeeld)

De golfbaan c.a. sluit aan op deze zonering. Het IJssportcentrum Eindhoven past evenwel niet in dit concept. De locatie van deze overdekte sportvoorziening levert zo bezien een strijdigheid ten opzichte van het ontwerp voor de groene wig op. De ijsbaan lag vroeger (zie de topografische kaart uit 1953 in figuur 2.14) aan de oostzijde van de Tongelreep bij het terrein van het Pompstation. Op het terrein van de oude ijsbaan is omstreeks 1970 het zwembad gebouwd.

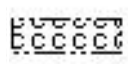

- Begrenzing streeklustdial
- - - - - Perimiel
- Timmerlaan
- ▨ Begrenzing Sportpark Aalsterweg

Zonering

L1 Langes de Tongelreep

 Zone met natuurkwaliteitsceling (natuurpark; voornamelijk langs de westzijde van de Tongelreep gelegen)

L1 Sportpark Aalsterweg

aan de noordzijde van de Tongelreep:

- a Zone met sportvoorzieningen met zeer intensief gebruik
- b Zone met sportvoorzieningen met matig intensief gebruik

aan de westzijde van de Tongelreep:

- c Zone met sportvoorzieningen met zeer intensief gebruik
- d Zone met sportvoorzieningen met matig intensief gebruik

L1 Golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep o.a.

- e Zone met 18 holes golfbaan (de zeventienholes baan aan de oostzijde van de Veldboornweg gelegen)
- f Velestunnencomplex Green Greenep

L1 Overig

- g Middelhelfsom aan de noordzijde van de Anthon Coulen arm (niet duidelijk tot een zone behorend)

Figuur 3.10 Zonering en ontsluiting van het Sportpark Aalsterweg en de golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep c.a.

Vervolg legenda figuur 3.10

II Ontsluiting		IN OORZAKEN
	Hoofdontsluitingsweg voor sportvoorzieningen met zeer intensief gebruik	
	Ontsluitingsweg voor sportvoorzieningen met minder intensief gebruik	
	Groot parkeerterrein bij hoofdontsluitingsweg in zone met sportvoorzieningen met zeer intensief gebruik	
	Groot parkeerterrein bij ontsluitingsweg in zone met sportvoorzieningen met minder intensief gebruik	
	Aanzetling op de A2, E25 - A57, E34 (autosnelweg)	

De golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep en de sportvoorzieningen met een minder intensief gebruik (voetbal- en hockeyvelden) aan de westzijde van de Tongelreep sluiten goed op elkaar aan. In verband met de ligging van de golfbaan tussen de historische wegen, de Gennepeweg en de Velddoornweg, kan dit terrein worden beschouwd als een schakel tussen het historische cultuurlandschap en het sportpark aan weerszijden van de Tongelreep.

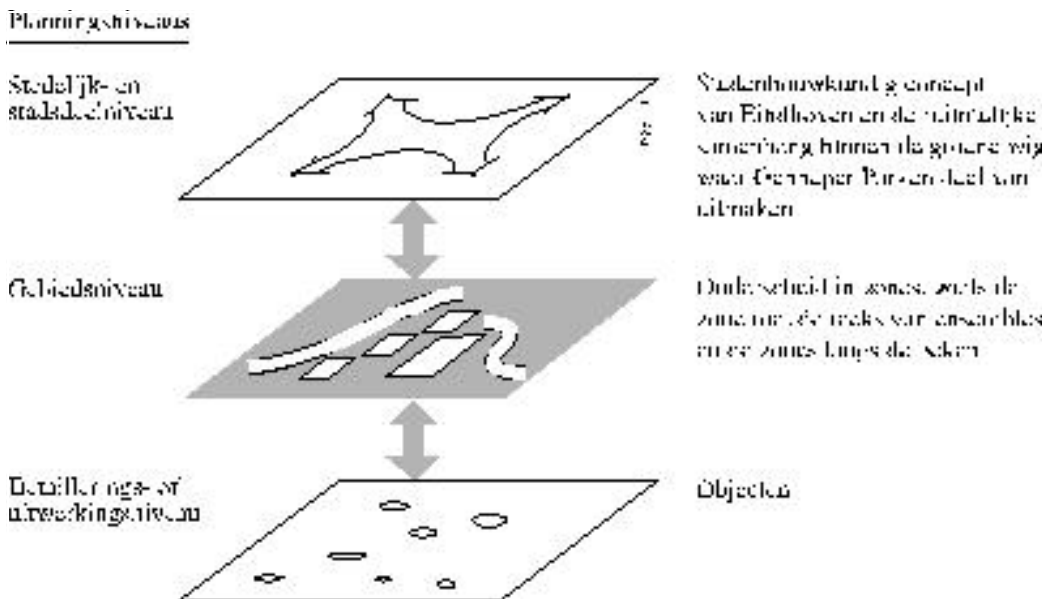
4 Bijdragen voor de planvorming

4.1 Inleiding

De planvorming vindt in verschillende stappen plaats. Deze stappen zijn weergegeven in schema 3. Het hoofdstuk begint met een samenvatting van de voorgaande twee hoofdstukken (paragraaf 4.2). Hierin wordt een waardering gegeven van het huidige landschap. Vervolgens wordt in paragraaf 4.3 een typering opgesteld voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken. Daarna worden de grondslagen van het ruimtelijk concept uiteengezet (paragraaf 4.4).

Gebaseerd op het ruimtelijk concept wordt een hoofdrichting ontwikkeld voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken (paragraaf 4.5). Daarbij wordt tot uitdrukking gebracht waar met name rekening wordt gehouden met cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten.

Tot slot wordt in paragraaf 4.6 een uitwerking gegeven voor de functies die de verschillende gebouwen in de toekomst mogelijk zouden kunnen krijgen, uitgaande van de grondslagen die in paragraaf 4.4 zijn geformuleerd. Voor de planvorming wordt onderscheid gemaakt in drie planningsniveaus, zie figuur 4.1.

Figuur 4.1 Onderscheiden planningsniveaus

In deze studie is de nadruk gelegd op het gebiedsniveau en de relaties van dat niveau met het hogere en het lagere planningsniveau, respectievelijk het stedelijk- en stadsdeelniveau en het detaillerings- of uitwerkingsniveau. Het hogere en het lagere planningsniveau worden op zich niet uitgewerkt.

Schema 3

4.2 Samenvattend overzicht van de cultuurhistorische en landschappelijke waarden

Op grond van de verkregen gegevens over de archeologische verwachtingswaarde en de historisch-geografische, de historisch-bouwkundige en de visueel-landschappelijke kwaliteiten van het studiegebied is een waardering opgesteld (zie figuur 4.2). Bij deze waardering zijn de onderscheiden ensembles en de beekdalen als ruimtelijke eenheden aangehouden. Om het overzicht te completeren is ook de kleine akker-nederzetting bij Laareind in Aalst (gemeente Waalre) in de waardering betrokken.

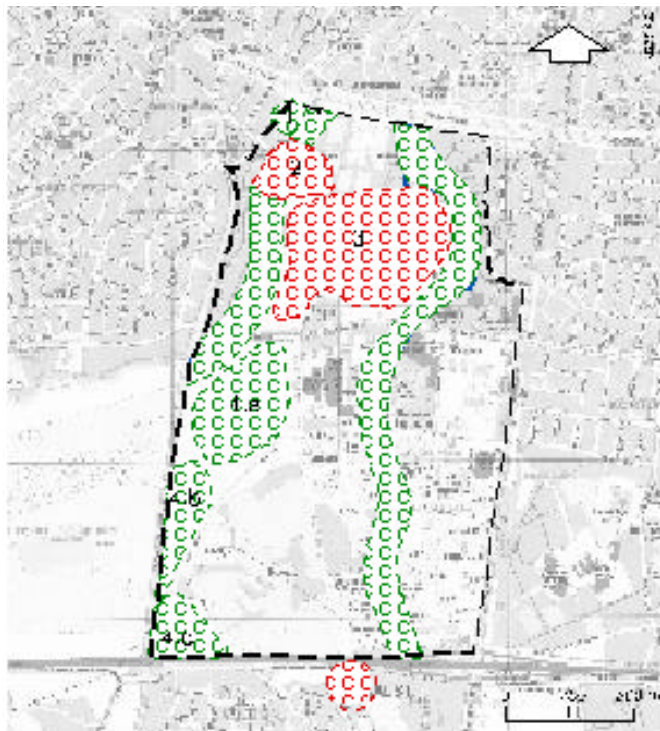
De waardering is eenvoudig en overzichtelijk gehouden. Het is de samenvatting van hetgeen in de voorgaande hoofdstukken over de betreffende kwaliteiten is vermeld. Het is bovendien een relatieve waardering, die aansluit op waarderingen die medewerkers van Alterra, historisch geografen en landschapsarchitecten, voor andere gebieden hebben uitgevoerd (o.a. De Poel, 1992; De Poel et al., 2000 en Renes et al., 2002). Het betreft een zogeheten 'best professional judgement'. De ervaring leert, dat eenvoudige of vereenvoudigde en overzichtelijke waarderingen bij de planvorming het beste voldoen.

Het relatieve karakter kan worden geïllustreerd door het studiegebied te vergelijken met de zogeheten Belvederegebieden (zie figuur 4.3). Op landelijk niveau is het gebied Gennep Parken niet betrokken bij het Belvederegebied Dommeldal, terwijl uit deze studie naar voren komt dat een belangrijk gedeelte van het studiegebied wel bij dat gebied zou kunnen behoren. Het is opmerkelijk, dat het gebied langs de Kleine Dommel aan de oostzijde van Eindhoven wel en het gebied langs de Dommel ten zuiden van Eindhoven geen deel uitmaakt van het Belvederegebied.

Op basis van het schema in figuur 4.2 zijn voor de waardering twee categorieën onderscheiden: zeer waardevol en waardevol. Deze categorieën zijn in de figuur weergegeven. Tot de zeer waardevolle gebieden behoren de gebieden waar minstens één waardering 'zeer waardevol' (+++) voorkomt. De ensembles 2 en 3 worden het hoogst gewaardeerd. Ensemble 4 heeft de waardering 'waardevol'. Gezien de verschillen in dit ensemble zijn in de figuur drie deelgebieden onderscheiden.

Het schema kan in twee richtingen worden gelezen. Horizontaal is te zien wat de belangrijkste waarden in het betreffende gebied zijn. Verticaal gezien wordt een beeld verkregen waar de zwaartepunten voor de betreffende waarde zijn gelegen. Zo heeft het oudste deel van het akkercomplex van Gennep de hoogste archeologische verwachtingswaarde. Voor de historische bouwkunde geldt, dat de meest waardevolle gebouwen voorkomen in de ensembles 2 en 3 en de kleine akker-nederzetting bij Laareind.

De opgestelde waardering vormt een belangrijke basis voor de planvorming. Dat betekent, dat in de planvorming aan de kwaliteiten van de aangegeven gebieden veel aandacht wordt besteed en dat aan de zeer waardevolle gebieden hogere eisen worden gesteld dan aan de waardevolle.

- Begeleiding strategie gebied
- - - - - Dunne
- - - - - Tongelreep
- o Ensemble

Waardering van de cultuurhistorische en visueel-landschappelijke waarde van waarden

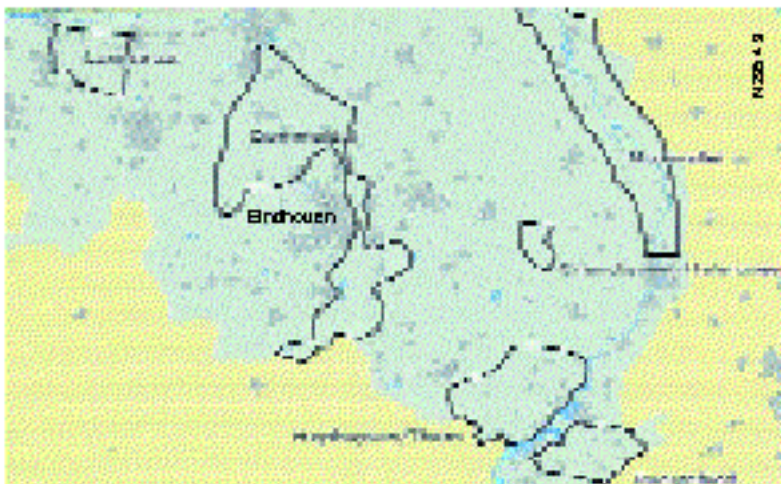
- o Zeer waardevol
- o Waardevol

	Cultuurhistorische waarde			Visueel-landschappelijke waarde
	Archeologische verkenning-waarde	Historisch-geografische waarde	Historisch-horizontale waarde	
Ensemble 1	—	(-)	(-)	(-)
Ensemble 2	—	+	+	+
Ensemble 3	+	+	+	+
Ensemble 4.a	—	—	+	-
Ensemble 4.b	-	—	-	+
Ensemble 4.c	(-)	—	n.v.t.	+
Beek(en) Boermeel			n.v.t.	1
Beek(en) Tongelreep			n.v.t.	1
Boerenschapen 4.a/b	(-)		1	1

- 1 Heug tot zeer hoog of zeer laag
- Heug
- Middel hoog
- (-) Over heel of vermoedelijk
- n.v.t. Niet van toepassing

Figuur 4.2 Samenvattend overzicht van de cultuurhistorische en visueel-landschappelijke waarden

Figuur 4.3 Begrenzing van het Belvederegebied Dommeldal (bron: Nota Belvedere, Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting, 1999)

4.3 Globale typering van de Genneper Parken

Als basis voor de planvorming is voor de Genneper Parken een globale typering opgesteld. Genneper Parken wordt gekenmerkt door een multifunctioneel karakter. Dat karakter kan tot uitdrukking worden gebracht in een driehoek, waarbij de hoekpunten worden gevormd door:

- cultuurhistorie;
- programma;
- ecologie.

Deze drie aspecten hebben betrekking op het studiegebied in zijn geheel. Zij zijn in deze typering niet louter functioneel bedoeld. Dat zou te veel en te snel tot functiescheiding (kunnen) leiden. In het studiegebied zijn alle drie aspecten duidelijk vertegenwoordigd. Het zwaartepunt ligt in het midden van de driehoek en niet bij één van de hoekpunten.

In figuur 4.4 is de globale typering voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken aangegeven. Voor de planvorming wordt er van uitgegaan, dat het multifunctionele karakter van het gebied gehandhaafd blijft. In de legenda bij de figuur is aangegeven aan welke aspecten bij de planvorming aandacht dient te worden besteed.

De onderscheiden aspecten zijn hier vrij abstract bedoeld. Zij hebben betrekking op het studiegebied in zijn geheel. Dat geldt zowel voor cultuurhistorie, programma als ecologie. Voor het aspect programma wordt onderscheid gemaakt in voorzieningen, waarbij de inrichting van het gebied veranderd diende te worden (getransformeerd) zoals sportvelden en voorzieningen, waarbij sprake is van inpassing in het bestaande landschap. De accenten liggen bij de drie aspecten heel verschillend. Bij cultuur-

historie ligt het accent op het historische cultuurlandschap, bij programma op de sportvoorzieningen en de bebouwing in de parkgebieden. En bij ecologie op de ecologische kwaliteiten van de beekdalen. In de figuur is tot uitdrukking gebracht welke plaats Genneper Parken thans inneemt. Daarbij is het aspect programma het sterkst vertegenwoordigd. In de figuur is met de pijltjes aangeduid, dat er een versterking van de cultuurhistorie en ecologie wordt beoogd. Wanneer naast andere functies meer aandacht wordt gevraagd voor functies die aan de cultuurhistorie zijn gekoppeld, blijft het mogelijk om die andere functies een plaats te geven. Het onderdeel programma, dat gekoppeld is aan de cultuurhistorie wordt in paragraaf 4.6 verder uitgewerkt.

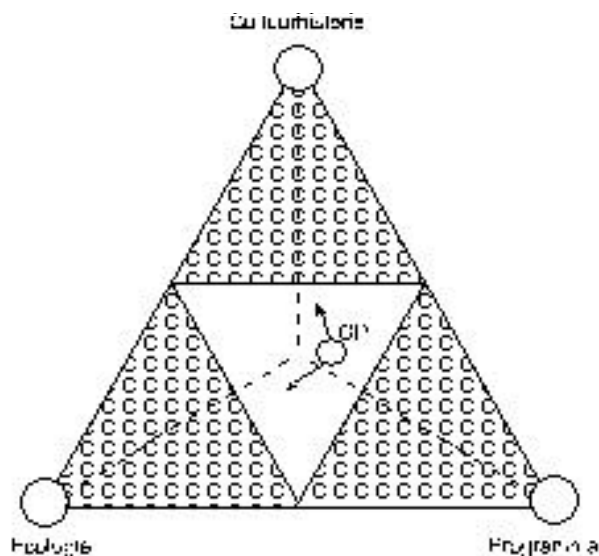
De vrij abstracte weergave van de typering van Genneper Parken is ruimtelijk vertaald voor het plangebied, zie figuur 4.5. Het gaat hierbij om de grote lijn, d.w.z. de hoofdindeling van het plangebied. De verdere uitwerking komt in de paragrafen 4.4 en 4.5 ter sprake.

Bij het gebied met accent op cultuurhistorie en educatie is het historische cultuurlandschap de ruimtelijke drager en dienen de functies te passen in het landschap. Bij de andere gebieden, de parken langs de rand van het gebied en de gebieden met accent op natuur en op programma, bepalen de huidige functies het ruimtelijke beeld. Daar is sprake van transformatie van het historische landschap (Herngreen, 2002a).

In figuur 4.5 is aangegeven, dat bij De Genneper Watermolen het gebied met accent op cultuurhistorie en educatie en dat met accent op natuur elkaar overlappen. Daarin komt het bijzondere karakter van dat gebied tot uitdrukking. Het wordt aanbevolen bij de planvorming de verdere ontwikkeling op de combinatie van beide aanduidingen af te stemmen. In dit gebied ontmoeten cultuur en natuur elkaar. Daarnaast wordt voor de nadere uitwerking aandacht gevraagd voor de randen tussen de onderscheiden gebieden, met name voor die langs het gebied met accent op cultuurhistorie en educatie.

Om de ruimtelijke samenhang en de overzichtelijkheid van het gebied te versterken wordt in deze indeling gestreefd naar vrij grote aaneengesloten deelgebieden. Aansluitend op de hoofdindeling wordt aanbevolen het Verkeers Opleidings Centrum (VOC), "Dahlia" van de Vereniging Maria Middelaars en de midgetgolfbaan "Gennep" te zijner tijd te verplaatsen. Zij worden niet passend gevonden in het gebied ten noorden van de Antoon Coolenlaan. Zij wijken te veel af van de aanduiding 'accent op cultuurhistorie en educatie', zoals voor het gebied is aangegeven. De midgetgolfbaan en het VOC passen beter bij de gebieden met de aanduiding 'accent op programma (sportvoorzieningen)'.

Voor het terrein van het VOC speelt tevens mee, dat de ruimtelijke relatie tussen de parkgebieden aan de noord- en de zuidzijde van de Boutenslaan en de waarneming van de parkgebieden vanaf die weg door het verplaatsen van deze voorziening aanmerkelijk kan worden versterkt.

GP Gennepark Parken

De Gennepark Parken hebben van de typering betrekking op landschap met de verhoogde gelegenheid multifunctionele afwisseling behouden; zij worden niet ontworpen in de richting van één van de driehoeken met het accent op 'cultuurhistorie', 'ecologie', of 'historie'

Ontwikkelen van een driehoekige (minimale) structuur voor het studiegebied in zijn geheel (versterken van de ruimtelijke samenhang en de overzichtelijkheid van het gebied);

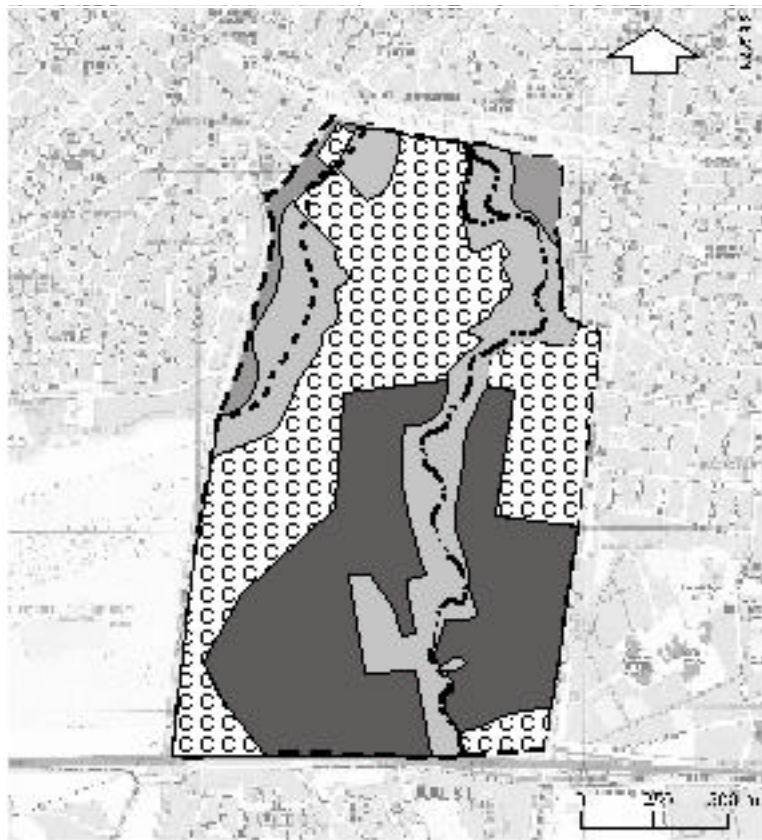

Versterken van de 'cultuurhistorie' (de cultureel-historische en visueel-landschappelijke kwaliteiten) door het ontwerpen van een driehoekige (minimale) structuur van het historische cultuurlandschap en speciale aandacht voor de waardevolle historische bebouwing in dat landschap

Versterken van de 'ecologie' (de ecologische kwaliteiten), maar ook ontwikkeling in de bebouwing langs de beken en voor de overige delen van het historische cultuurlandschap versterken van de ruimtelijke kwaliteiten op basis van historisch-ecologische kennis

Figuur 4.4 Globale typering voor de verdere ontwikkeling van Gennepark Parken

Figuur 4.5 Ruimtelijke vertaling van de typering naar het plangebied

4.4 Grondslagen voor het ruimtelijk concept voor het historische cultuurlandschap

Zoals hiervoor vermeld wordt de planvorming voor het historische cultuurlandschap verder uitgewerkt. Voor het deel van Gennep Parken is een ruimtelijk concept ontwikkeld, dat gebaseerd is op de volgende grondslagen:

- a de dekzandrug en de smalle beekdalen van de Dommel en de Tongelreep;
- b de historische hartlijn;
- c de onderscheiden entrees aan de noord- en de zuidzijde van de historische hartlijn;
- d de onderscheiden ensembles;
- e de moderne hartlijn;
- f de opgestelde waardering voor cultuurhistorische en visueel-landschappelijke kwaliteiten;
- g de waardevolle historische bebouwing;
- h het versterken van de lengterichting in het landschap.

Punt a is in hoofdstuk 2 ter sprake gekomen, de punten b t/m e in hoofdstuk 3. De punten f en g komen in hoofdstuk 4 aan de orde. Punt h is hier toegevoegd. Dit punt komt voort uit de opbouw van het landschap. De bodemopbouw en de waterlopen worden gekenmerkt door de lengterichting (ongeveer de noord-zuidrichting). Deze lijnvormige opbouw met dekzandruggen en beekdalen is, zoals vermeld, kenmerkend voor Noord-Brabant. Dat komt tot uitdrukking in het citaat van Pieter van Geel in paragraaf 3.1.

Om de ruimtelijke samenhang en het historisch ‘verhaal’ van het landschap zo goed mogelijk tot uitdrukking te brengen wordt voorgesteld het historisch cultuurlandschap over de volle lengte in noord-zuidrichting te handhaven en te versterken. De oude open akkercomplexen van Gennep en Aalst worden met elkaar verbonden door het daar tussen gelegen heideontginningscomplex. Door aandacht te besteden aan dit oude ontginningspatroon neemt de kans aanzienlijk toe, dat het agrarisch karakter van Gennep behouden zal blijven.

Een andere noord-zuidlijn die zal moeten worden versterkt is de zogenoemde historische hartlijn. Het betreft de (oude) Gennepweg, die vroeger de verbinding vormde tussen Gestel en Aalst. Hierlangs liggen nu nog verschillende historische ensembles, die het verhaal van het gebied vertellen: van de watermolen, via de ecologische boerderij, langs Gennep Eind naar Aalst. Belangrijk zijn hierbij de entreepunten naar Gennep Parken; in het noorden het complex van de watermolen en in het zuiden twee Kempische langgevelboerderijen ten zuiden van de autosnelweg.

Een derde belangrijke hoofdstructuur in het gebied wordt gevormd door de beide beken, die worden geflankeerd door beemden met daarin weilanden en natte hooilanden. Dit stramien van de beken zal er mede toe moeten bijdragen om het landschap van de beekdalen in Gennep Parken weer beter leesbaar te maken.

Dwars op deze noord-zuidlijn ligt de moderne hartlijn: de Antoon Coolenlaan. Deze moderne route door Gennep Parken vormt nu een belangrijke verbinding voor de

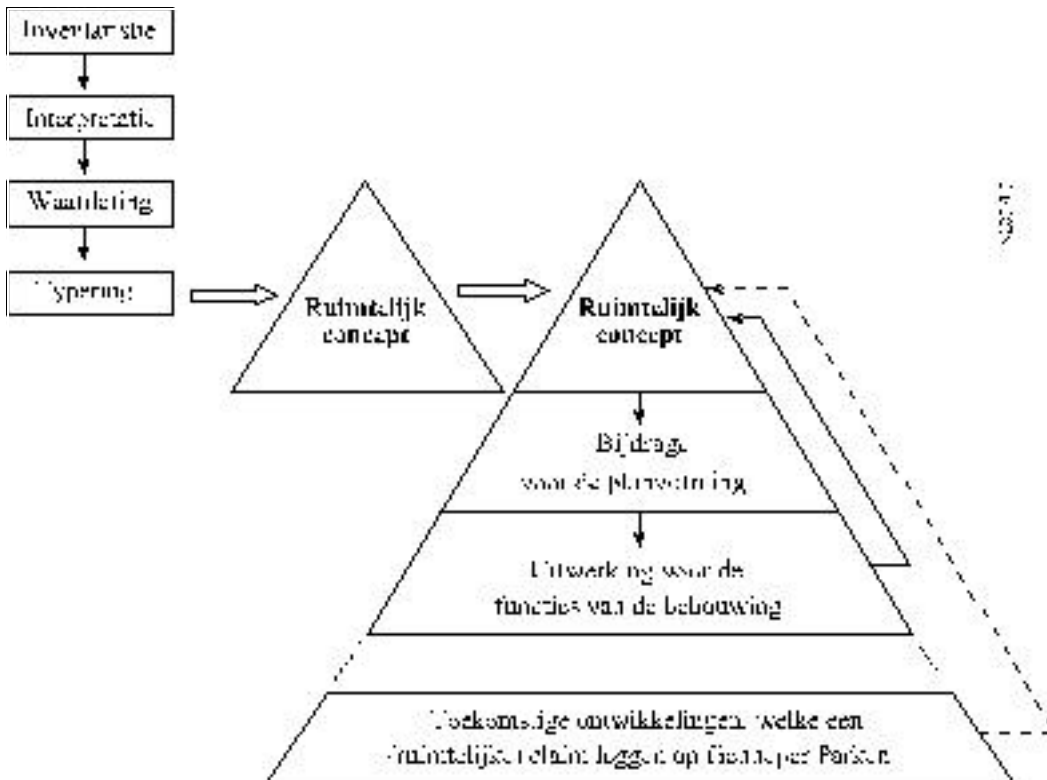
Eindhovenaren. Deze weg zal in overdrachtelijke zin het historische verhaal beter moeten gaan 'verbinden' met het heden dan nu het geval is. Daarbij spelen de volgende punten een rol:

- de dimensionering en de vormgeving van de weg;
- de kruising van de weg met de beken;
- het versterken van de ruimtelijke samenhang tussen het historische cultuurlandschap ten noorden en ten zuiden van de weg.

Gaande over deze weg zal duidelijker tot uitdrukking dienen te komen, dat men door een bijzonder gebied rijdt. Het is zo gezien een moderne weg, maar nog geen 'moderne hartlijn' door het studiegebied.

Kenmerkend voor Gennep Parken is, dat de kern van het gebied bestaat uit een historisch cultuurlandschap en dat er de laatste vijftig jaar langs de randen van de beken parkgebieden van verschillende aard zijn ontstaan. Om het landschappelijke karakter van het gebied tussen de beken te behouden, dient het cultuurlandschap een minimale omvang te hebben en dienen kenmerkende agrarische gebruiksvormen er zo goed mogelijk te blijven functioneren.

Theoretisch gezien zou de lengterichting van het landschap het beste tot zijn recht zijn gekomen, wanneer Gennep Parken iets groter zou zijn geweest. Aan de noordzijde zou het zich moeten uitstrekken tot aan het punt waar de Dommel en de Tongelreep samenkomen. Aan de zuidkant zou de kleine akkernederzetting bij Laareind aan de noordzijde van de autosnelweg moeten zijn liggen.

Figuur 4.6 Plaats van het ruimtelijk concept in de planvorming

Deze grondslagen voor het ruimtelijk concept voor het historische cultuurlandschap worden verder uitgewerkt in paragraaf 4.5.

In figuur 4.6 is op schematische wijze weergegeven welke plaats het ruimtelijk concept in deze studie inneemt. Het concept vormt de schakel tussen enerzijds de inventarisatie, interpretatie, waardering en typering en anderzijds de bijdrage voor de planvorming en de uitwerking daarvan voor de functies voor de bebouwing. Toekomstige vragen op het vlak van de planvorming en functietoekenning, die betrekking hebben op het studiegebied, kunnen worden beantwoord door het opgestelde ruimtelijk concept als uitgangspunt te nemen. Met twee terugwijzende pijlen is in de figuur aangegeven, dat er sprake dient te zijn van een cyclisch verlopend planvormingsproces.

4.5 Bijdrage voor de planvorming

In figuur 4.7 wordt een bijdrage voor de planvorming op basis van cultuurhistorische en landschappelijke aspecten gegeven. Het betreft een thematische plankaart, die kan worden gebruikt voor de verdere uitwerking van de Structuurvisie Gennep Parken. In de figuur is de aandacht in de eerste plaats gevestigd op de hoofdlijnen voor de planvorming. Dat betreft met name de verdeling in de onderscheiden categorieën I t/m VII en het versterken van de hoofdlijnen door het gebied, die zijn aangeduid als de historische en de moderne hartlijn.

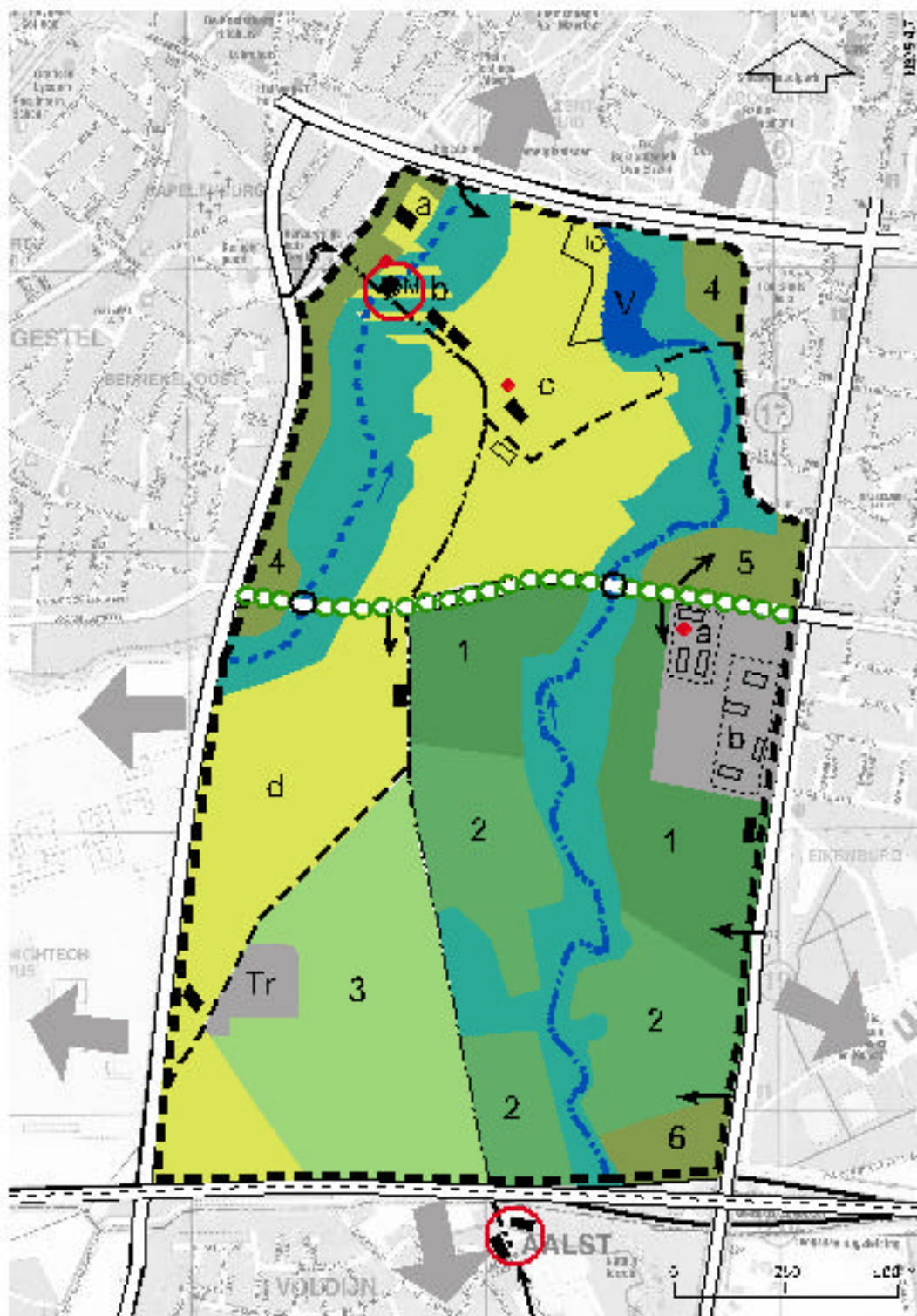
De figuur is voorzien van een vrij uitgebreide legenda, waarin de gewenste ontwikkeling is aangegeven. Voor de bebouwing in de ensembles van het historische cultuurlandschap wordt in paragraaf 4.6 een nadere uitwerking gegeven.

Bij figuur 4.7 wordt puntsgewijs de volgende toelichting gegeven. De categorieën verwijzen naar die in de legenda bij de figuur.

Toelichting bij categorie II

1 Het wordt van belang gevonden het patroon van historische wegen en paden als een samenhangend geheel te behouden en te beheren. Het gaat daarbij met name om behoud en versterking van het historisch karakter. Hierbij wordt ook gewezen op de oude eiken langs de Aalsterweg, die het historische karakter van deze doorgaande weg bepalen.

2 Op de kaart wordt de aandacht gevestigd op de kruising van de Antoon Coolenlaan met de Dommel en de Tongelreep. Deze punten vallen thans nauwelijks op. Het wordt aanbevolen de beide waterlopen vanaf de weg beter waarneembaar te maken en in de vormgeving van de bruggen duidelijker tot uitdrukking te brengen dat men de beken kruist. Daarbij kan worden gedacht aan kunstobjecten. Hierdoor kan het verschil tussen 'binnenzijde' en 'buitenzijde' in het parkgebied (d.w.z. tussen het gebied dat tussen de beken is gelegen en de gebieden aan de buitenzijde er van) ruimtelijk beter tot uitdrukking worden gebracht.

Figuur 4.7 Bijdrage voor de planvorming op basis van cultuurhistorische en landschappelijke aspecten

I Plangebied

- Begrenzing plangebied
- Ontwikkelen van een duidelijke ruimtelijke structuur voor het plangebied in zijn geheel (versterken van de ruimtelijke samenhang en de oriëntatie ijdzaam van het plangebied)
- Versterken van de ruimtelijke en functionele samenhang met de aangrenzende gebieden

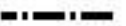

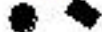
II Wegenpatroon en aansluiting

- A-rijsweg A7, L25 - A7, L31
- Richtingsaansluitingsweg (belangrijke toegangswegen tot het plangebied)
- Hoofdaansluitingsweg (aan de Oostzijde; moderne uitrijp van het gebied; deze weg verder ontwikkelen tot een weg door een groengebied)
- Aandacht voor de kruising van de Amoen-Coolerlaan met de Dommel en de Tongereep (verbeteren van de waarneembaarheid van de beken vanaf de weg en extra aandacht voor de voorgeving van de bruggen over de beken)
- Belangrijke toegangspunten voor het bestemmingsverkeer in het plangebied
- Belangrijke historische wegen en paden (Gennepweg, Tongereepad, Velddoornweg en de weg naar de voormalige boerderij Her 5 of)
- P.M. Wegen en paden van lagere orde

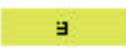
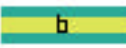
III Gebied met accent op ecologie en educatie

- Dommel
- Tongereep
- Verzanding De Vleu
- Ontwikkeling van een agrische kwaliteitslandbouw langs de beken
- Gebied met combinatie van accent op cultuurhistorie en educatie en accent op natuur (zie levers bij categorie IV)
- P.M. Aandacht voor de archeologische waarden langs de beken (vrij hoge verwachtingswaarden)

IV Gebied met accent op behoud en versterking van de kwaliteiten van het historische cultuurlandschap, educatie en stadslandbouw (multifunctionele inrichting)

- Historische hartlijn van het plangebied
- Entrees van Gennep en Parkour aan de noord- en de zuidzijde van de historische hartlijn; het wordt aarbest en het karakter van de entrees tot het parkgebied te versterken
- Waardenvolle historische bebouwing

Versterking van de reeks van ansambles in het historische cultuurlandschap (versterken van de identiteit van de ansambles en de ruimtelijke samenhang tussen de ansambles en ansambles)

- a Kleinste kern (schand van rust); het kleinst 5 m x 10 m veldt het land van de ansambles
- b De Gennepse Watermolen en omgeving; versterken van de ruimtelijke kwaliteit en structuur van het landschap (versterken van de identiteit van rust); De Gennepse Watermolen en omgeving; het land van de ansambles; gebied met een combinatie van accent op cultuurhistorie en educatie en accent op natuur (zie levers bij categorie III)

c	Buurtschap Gennep, ontwikkeling gericht op vormen van ecologische stadslandbouw (behoud van rust en stilte); de buurtschap Gennep vormt het hart van dit ensemble
d	Historisch cultuurlandschap tussen Gennep en Aalsje; ontwikkeling gericht op vormen van stadslandbouw (behoud van rust); dit ensemble kent geen duidelijk hart, het wordt aanbevolen te bekijken of het mogelijk is in dit gebied een aansprekend hart te ontwikkelen (streven naar een passende combinatie van oud en nieuw); ontwikkelen van een stelsel van paden voor voetgangers, fietsers en paardrijders
Mf	Militair Educatie Centrum en beemgaard
HO	Historisch Oplecht Museum Breda (HOMÉ)
P.M.	Aanzicht voor de archeologische waarden (vrij hoge tot hoge verwachtingswaarde voor het historische akkerensemble van Gennep)

V. Gebied met accent op sportvoorzieningen (sportpark)

1	Sportvoorzieningen met (deel) interatief gebruik Aanzichtpunt: versterken van het recreatief karakter van het parkterrein bij het Essport Centrum Breda (Nieuw)
2	Sportvoorzieningen met een minder intensief gebruik
3	Golfbaan van de Golf- en Countryclub De Torvaldeerp

VI. Parkgebieden langs de randen van het plangebied (gelegen aan de 'buizenzijde' van de heken)

4	Parkgebied (nagenoeg) zonder bebouwing
5	Parkgebied met bebouwing (bijvoorbeeld woonwoning)
6	Mixt in parkgebied

VII. Overig

•	Oriëntatiepunt (De Gienheper Watermolen, en ecologische staatlijn in Gienne en de waterman van architect Wim Quist)
□	Bebouwing met monumentale overblijfselen, die niet tot de historische bebouwing behoort (jongere bouwkunst)
■	Gebied tussen de Afboden Caselerlaan, Willem Bisschoplaan, Theo Kruimmerlaan en Afschermweg
a	Frisubiele met wattelewde jongere bebouwing op het terrein van de waterleidingmaatschappij
b	Frisubiele met wattelewde jongere bebouwing langs de Afschermweg
T	Transectie van Pevier e.o.
[Topografische afbeelding]	Topografische afbeelding van

Toelichting bij categorie III

3 Natuurontwikkeling is gekoppeld aan de Dommel en de Tongelreep en vrij brede beekbegeleidende stroken. Voor de beekdalen is de ontwikkeling 'natuur' aangegeven (Ontwerp structuurvisie Gennep Parken 2002, 2002). Die ontwikkeling is gebaseerd op het Groenbeleidsplan 2001.

De beekdalen van de Dommel en de Tongelreep maken deel uit van de Groene Hoofdstructuur in de provincie Noord-Brabant. Bij de aanduiding 'natuur' staan behoud en ontwikkeling van natuur centraal. Aangezien die ontwikkeling betrekking heeft op de beekdalen in hun geheel en het Groenbeleidsplan is vastgesteld, wordt deze lijn hier gevolgd.

Vanuit de cultuurhistorie bezien wordt aanbevolen:

- rekening te houden met de historische begrenzing van de beemden (zie met name figuur 2.10);
- te bekijken of er in de beekdalen weer enige natte, bloemrijke hooilanden ontwikkeld kunnen worden;
- er aansluitend op de hooilanden in bepaalde mate rekening kan worden gehouden met de historische percelering.

'Natuur' volgens het Ontwerp structuurvisie Gennep Parken 2002 is gericht op spontane natuurontwikkeling en beheer met grote grazers. Daarbij ontstaan naar verwachting langs de beken opgaande begroeiingen (broekbossen e.d.) met hier en daar plekken, die door de grote grazers open worden gehouden. Cultuurhistorisch gericht beheer heeft in de beekdalen vooral betrekking op korte vegetaties (weilanden en hooilanden) met plaatselijk natte bosjes en een visueel vrij open landschap. Bij de uitwerking van de plannen, zoals hier weergegeven, gaat het om de combinatie van natuur en cultuur. Voor het historische cultuurlandschap wordt voorgestaan de ecologische kwaliteiten vooral te baseren op die van dit cultuurlandschap.

Dit onderwerp verdient bij de verdere uitwerking nog nadere aandacht. Het is voor deze studie te specifiek. Bij de uitwerking kan worden gedacht aan aanvullend historisch-ecologisch onderzoek.

Wandelpad langs de Tongelreep

Toelichting bij categorie IV

4 In de reeks van ensembles langs de historische hartlijn dient 'het verhaal van het historische cultuurlandschap' tot uitdrukking te worden gebracht. Een aantrekkelijke kwaliteit van het plangebied is, dat in de afstanden tussen de centrale plekken (de harten van de ensembles) de maatvoering van het historische cultuurlandschap nog aanwezig is.

5 Het wordt van belang gevonden de ruimtelijke kwaliteiten van het historische cultuurlandschap te handhaven en te versterken. Dat betreft met name de afwisseling van grotere en kleinere open ruimten en de veelal transparante opgaande begroeiingen. Daarbij wordt speciaal aandacht gevraagd voor het beheer van historische begroeiingen op perceelsranden, erven en langs wegen en paden. De kaart uit 1912 uit de Historische Atlas Noord-Brabant (figuur 2.13) kan daarbij als referentiekader dienst doen. Dit onderwerp verdient meer aandacht, maar is in het kader van deze studie te specifiek. Evenals bij categorie III zou hier bij verdere uitwerking gedacht kunnen worden aan aanvullend historisch-ecologisch onderzoek. De meest waardevolle historische begroeiingen worden aangetroffen in het gebied rondom Gennep. In dat gebied is de identiteit van het historische cultuurlandschap namelijk het meest bewaard gebleven. Het betreft de nederzetting, het voormalige akkercomplex en het gebied met de kampen. Deze gebieden liggen op de dekzandrug (= gestel) tussen de Dommel en de Tongelreep. Het wordt aanbevolen het verschil in het patroon van opgaande begroeiingen tussen de Dommel en Gennep (de westelijke flank van de dekzandrug) en tussen Gennep en de Tongelreep (de oostelijke flank van de dekzandrug) in het landschapsbeeld tot uitdrukking te laten komen. Het akkercomplex was namelijk visueel opener dan het gebied met de kampen.

6 Het wordt aanbevolen de ruimtelijke opbouw van de historische nederzetting Gennep te versterken. Dat betreft onder meer de bebouwing en de historische plaats, de erfbepantingen en de beplantingen langs wegen en paden.

7 Voor ensemble D wordt voorgesteld de mogelijkheden voor wandelen, fietsen en paardrijden uit te breiden. Nieuwe paden dienen zorgvuldig te worden afgestemd op het historische verkavelingspatroon. Het wordt voorgestaan in het noordelijke gebied (de ensembles B en C) het accent te leggen op wandelen en fietsen en in het zuidelijke (ensemble D) op fietsen en paardrijden.

8 De verbrokkeling in eigendom en beheer in het gebied van het historische cultuurlandschap vormt één van de knelpunten van het gebied. Om meer samenhang te bereiken kan worden gedacht aan het op termijn ontwikkelen van een landgoed nieuwe stijl of een vrije tijdslandgoed. Voordeel van een landgoed is, dat er sprake is van een duidelijke ruimtelijke samenhang en de samenhang in het beheer. Een dergelijk landgoed kan in grootte verschillen, al naar gelang wat wenselijk is. Het zou in omvang kunnen variëren van de vier ensembles in het historische cultuurlandschap tot het plangebied in zijn geheel. Bij een landgoed nieuwe stijl dient men naar passende eigentijdse oplossingen te streven en zich niet te veel te richten op de historische landgoederen.

In het artikel 'Hoe word je stadsboer?' van Van den Berg (2001) wordt gewezen op een sterke behoefte aan een gezamenlijke aanpak voor stadslandbouw in stadsrandgebieden. Een dergelijke behoefte kan de basis gaan vormen voor een landgoed nieuwe stijl, zoals hier aangeduid.

Ter vergelijking kan worden verwezen naar de opzet van het recreatiegebied Rhijnauwen tussen Utrecht en Bunnik. Dat recreatiegebied is ontstaan uit drie landgoederen en een omvangrijk fort dat behoort tot de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

4.6 Toekenning van functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap

4.6.1 Inleiding

In deze paragraaf wordt de functietoekenning voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap (figuur 4.8) verder uitgewerkt. Vraag - de functies - en aanbod - het historische cultuurlandschap - komen hier bij elkaar. Vervolgens worden de resultaten van die uitwerking geabstraheerd weergegeven op gebiedsniveau. Deze werkwijze is gevolgd, omdat de hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap (figuur 4.9) niet rechtstreeks uit figuur 4.7 'Bijdrage voor de planvorming op basis van cultuurhistorische en landschappelijke aspecten' kan worden afgeleid.

De lijn, die hier voor de verdere ontwikkeling van het historische cultuurlandschap wordt gevolgd, is met name gebaseerd op de volgende overwegingen:

- er wordt aangesloten bij de denklijn uit de Nota Belvedere (1999);
- er wordt gestreefd naar een sterke planologische basis;
- er wordt gestreefd naar een goede ruimtelijke kwaliteit;
- er wordt gestreefd naar een passend en evenwichtig voorzieningenniveau.

Nota Belvedere

In deze studie wordt aangesloten bij het adagium 'Behoud door ontwikkeling' uit de Nota Belvedere (1999). 'Behoud door ontwikkeling' kan op twee manieren worden uitgelegd. De eerste houdt in, dat er wordt gezocht naar ruimtelijke oplossingen, waarin nieuwe ontwikkelingen (functies) op een zo passend mogelijke wijze worden gecombineerd met behoud van de cultuurhistorisch waardevolle context. De tweede benadering is er op gericht, dat ruimtelijke ontwikkelingen de bestaande cultuurhistorische waarden een impuls geven, zodat het voortbestaan van die waarden kan worden gegarandeerd. In deze studie wordt de tweede, iets meer pro-actieve benadering voorgestaan.

Voor Gennep Parken betekent dit, dat het agrarische cultuurlandschap de basis voor de verdere ontwikkeling vormt en dat nieuwe functies op een zorgvuldige wijze dienen te passen binnen dat landschap en dat er naar verhouding hoge eisen worden gesteld aan de bebouwing en de bijbehorende tuinen of erven.

Wanneer voor de verdere ontwikkeling van Gennep Parken daadwerkelijk de pro-actieve benadering zal worden gevolgd, dan kan daar door het projectbureau Belvedere wellicht positief op worden gereageerd. Het projectbureau kan de uitwerking van deelprojecten mogelijk ondersteunen.

Streven naar een sterke planologische basis

Het wordt van belang gevonden, dat de beoogde inrichting van het historische cultuurlandschap op een zo sterk mogelijke basis wordt geschoeid. Stad en land dienen elkaar daar te ontmoeten. Een louter agrarische invulling van een dergelijk gebied zal naar verwachting op de langere termijn niet sterk genoeg zijn om de verstedelijkingsdruk te kunnen weerstaan. Die basis wordt gevormd door de multifunctionele opzet, de selectie en de situering van de voorzieningen. Het multifunctionele karakter komt met name tot uitdrukking in de thema's educatie, ecologie, historie en wonen.

Streven naar een goede ruimtelijke kwaliteit

Om voor de gebouwen en hun omgeving goede resultaten te bereiken, wordt het van belang gevonden, dat met de plannen en ontwerpen daarvoor op het gebiedsniveau en op het uitwerkingsniveau een goede ruimtelijke kwaliteit wordt bereikt (De Poel et al., 1998). Ontwerpen, die alleen op het hogere of alleen op het lagere planningsniveau aan de te stellen kwaliteitseisen voldoen, leveren doorgaans geen bevredigend eindresultaat op. In deze studie is de nadruk komen te liggen op het gebiedsniveau. De objectgerichte uitwerking op het lagere niveau dient nog plaats te vinden.

Streven naar passend en evenwichtig voorzieningenniveau

Tot slot wordt een opmerking gemaakt over het aantal mogelijke voorzieningen in het historische cultuurlandschap van Genneper Parken. Wanneer men alle vragen die op het gebied afkomen een plaats wenst te geven, dreigt al spoedig het gevaar van 'het wordt te veel van het goede'. Een te verbrokkelde spreiding van voorzieningen van verschillende aard over het historische cultuurlandschap kan het gevolg zijn. Het streven zal er dus op gericht zijn om selectief om te gaan met nieuwe voorzieningen en daar een consistente lijn in te vinden.

Op grond van deze overwegingen kan een opzet voor de invulling voor de functies van gebouwen worden ontwikkeld. Voor de huidige bebouwing is in de bijgaande tabel een tweedeling gemaakt in 'waardevolle historische bebouwing' en 'overige bebouwing'. De tweedeling kan worden gebruikt bij de selectie van nieuwe functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap. Voor alle gebouwen in het betreffende gebied geldt, dat nieuwe functies wat betreft de activiteiten en de ruimtelijke aspecten dienen te passen binnen de context van het historische cultuurlandschap. Voor de gebouwen in de eerste kolom zijn de te stellen eisen evenwel zwaarder dan voor die in de tweede kolom. De overwegingen daarbij zijn:

- er dient rekening te worden gehouden met de monumentale waarde van die gebouwen;
- deze reeks van gebouwen draagt er in hoge mate toe bij om 'het verhaal van het landschap' te vertellen.

Voor de boerderijen geldt, dat aan een agrarische of daaraan verwante functie (vormen van stadslandbouw, manege e.d.) de voorkeur wordt gegeven boven niet-agrarische functies.

Bebouwing in het studiegebied*

Waardevolle historische bebouwing	Overige bebouwing
<i>Rijksmonument</i>	Houten bungalow, Tongelreepad 2 Huidig gebruik: bewoond
De Genneper Watermolen, Genneperweg 143 Huidig gebruik: meel- en diervoederhandel	Bungalow, Genneperweg 147 Huidig gebruik: bewoond
<i>Gemeentelijke monumenten</i>	Gebouwen waterleidingbedrijf Oost-Brabant, Antoon Coolenlaan 1a Huidig gebruik: in gebruik bij het waterleidingbedrijf
Boerderij Tongelreepad 1, 'Genneper Hoeve' Huidig gebruik: ecologische boerderij, behorende bij het MEC	Woning, Aalsterweg 294 Huidig gebruik: bewoond
Boerderij Genneperweg 169 Huidig gebruik: leegstaand	Woning, Aalsterweg 296 Huidig gebruik: bewoond
Woonhuis, Genneperweg 171 Huidig gebruik: leegstaand	Vrijstaande villa, Aalsterweg 298 Huidig gebruik: bewoond
Klooster Sint Clara, Sint Claralaan 1 Huidig gebruik: clarissenklooster	Vrijstaande villa, Aalsterweg 300 Huidig gebruik: bewoond
Watertoren, Antoon Coolenlaan Architect: Wim Quist	Woning, Aalsterweg 304 Huidig gebruik: bewoond
<i>Geen monument, wel historisch waardevol</i>	Woning, Aalsterweg 306 Huidig gebruik: bewoond
Veldboerderij 'Hoeve Velddoorn', gebouwd in 1928, Genneperweg 170 Huidig gebruik: bewoond	
Woonhuis Genneperweg 142 Huidig gebruik: leegstaand	
Boerderij Genneperweg 144 Huidig gebruik: leegstaand	
Woonhuis Velddoornweg 71 Huidig gebruik: bewoond	
Tuinmanswoning 'Eikenoord', gebouwd in 1913, Aalsterweg 310 Huidig gebruik: bewoond	

* Een aantal gebouwen uit de categorieën 'speciale woongebieden' en 'bijzondere voorzieningen' uit figuur 3.3 is hier niet vermeld.

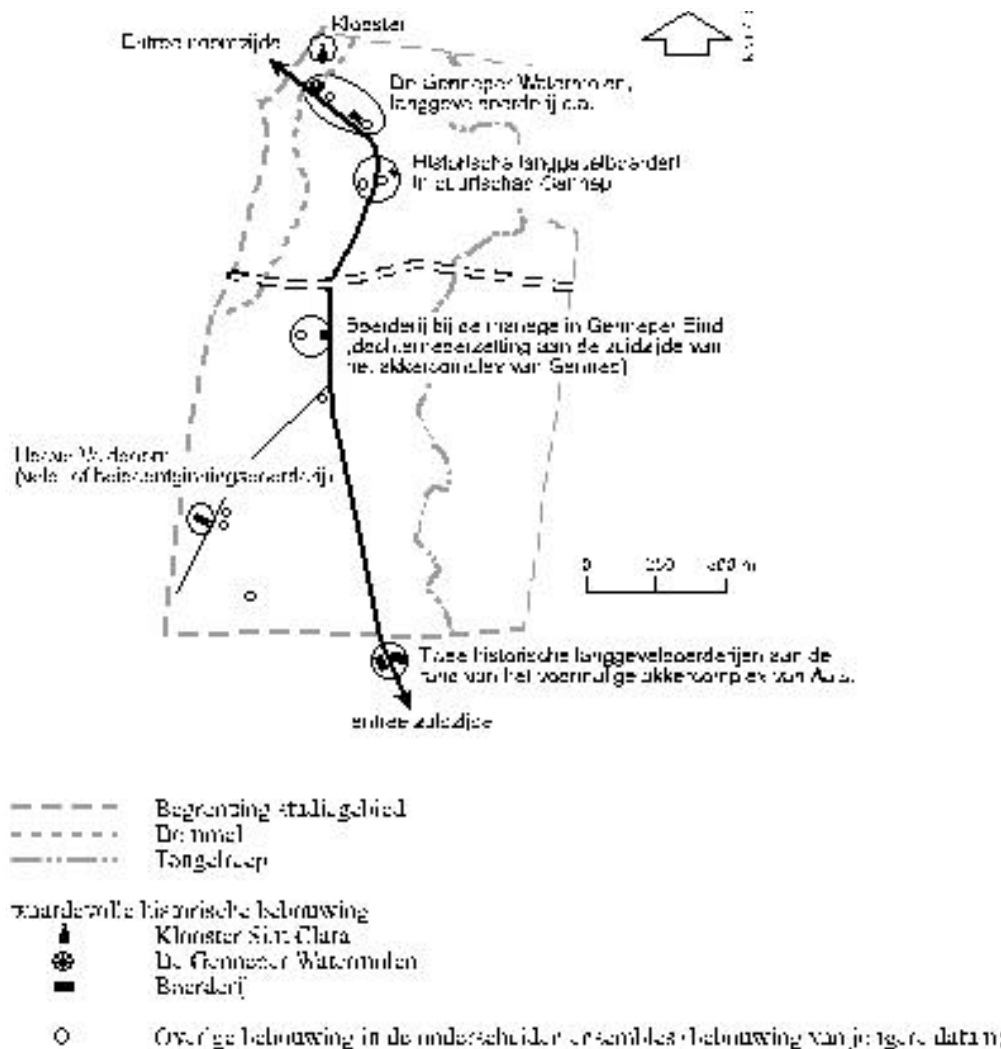
In het studiegebied kunnen de bestaande boerderijen worden verdeeld in jongere en oudere boerderijen met een historische waarde (zie figuur 4.7). De oudere boerderijen zijn langgevelboerderijen waarmee bij het toekomstig gebruik zeer zorgvuldig mee om moet worden gegaan. Dat betreft ook de twee langgevelboerderijen, die net

over de gemeentegrens in Aalst zijn gelegen. Deze historische boerderijen vormen immers de zuidelijke entree van het studiegebied, ook al zijn zij door de autosnelweg losgekoppeld van dat gebied.

De jongere boerderijen (Genneperweg 142 en 170) zijn bouwkundig weliswaar niet heel speciaal, maar zij verdienen toch de aandacht. Zo weerspiegelt nr. 170 (Hoeve Velddoorn, bouwjaar 1928) het verhaal van de heideontginningen en vormt boerderij Genneperweg 142, die dateert uit 1930, een nog zichtbare herinnering aan het vroegere buurtschap Gennep. Boerderij Genneperweg 144 staat op een historische boerderijplaats. Daardoor vertegenwoordigt deze boerderij in de context van het landschap gezien toch een waarde.

Het woonhuis Velddoornweg 71 staat op een plaats, waar vroeger een boerderij heeft gestaan.

Dit huis staat in de buurt van het vroegere Genneper Eind. Hierdoor kan, geplaatst in de landschappelijke context, ook aan dit pand een bepaalde waarde worden toegekend.

Figuur 4.8 *Bebouwing in de ensembles in het historische cultuurlandschap*

De onderwerpen, die voor de toekenning van de functies voor de gebouwen in het gebied naar voren zijn gekomen, komen voort uit:

- de Ontwerp Structuurvisie Gennep Parken 2002 (concept d.d. augustus 2002);
- de Adviesnota Ontwikkelen cultuurmodule Gennep Parken (concept d.d. augustus 2002);
- het overleg tijdens het uitvoeren van deze studie;
- de bijdragen voor de planvorming in de voorafgaande paragrafen en hoofdstukken in deze studie.

Deze onderwerpen zijn als volgt behandeld. Eerst wordt een algemene uiteenzetting gegeven voor verschillende aspecten. Vervolgens wordt een hoofdpuzet ontwikkeld voor de toekenning van functies in het historische cultuurlandschap (figuur 4.9).

4.6.2 Functietoekenning en locatiekeuze

Voor de functietoekenning en de locatiekeuze zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd.

I te handhaven voorzieningen:

- de meel- en diervoederhandel in De Gennep Watermolen;
- de Gennep Hoeve, de ecologische boerderij in Gennep;
- het Historisch Openlucht Museum Eindhoven (HOME);
- de manege;
- wonen (het aantal woningen is variabel);

II te verplaatsen voorzieningen naar buiten het studiegebied:

- het Verkeersopleidingscentrum (VOC);
- de sportvelden van de Stichting Grafische School en Ons Middelbaar Onderwijs;
- “Dahlia” van de Vereniging Maria Middelaars;
- de midgetgolfbaan “Gennep”;

III mogelijke nieuwe locatie binnen het studiegebied voor:

- het Milieu Educatie Centrum (MEC);
- het Sint-Jorisgilde van Gestel en Blaarthem (schuttersgilde);

IV mogelijk nieuwe voorzieningen voor:

- de collectie historische landbouwwerktuigen;
- de valkerij Falconcrest;
- de kunstenaarswoning (voortzetting van historisch gebruik);
- een kunstenaarsatelier;

V toegevoegde nieuwe voorziening voor:

- een nieuwe agrarische functie voor Hoeve Velddoorn.

Zoals aan het eind van de vorige paragraaf is vermeld, kan een aantal onderwerpen thans nog niet of slechts in algemene zin worden uitgewerkt. Dat betreft:

- het Sint-Jorisgilde van Gestel en Blaarthem (schuttersgilde) (categorie III);
- de collectie historische landbouwwerktuigen (categorie IV);
- de valkerij Falconcrest (categorie IV);
- een kunstenaarsatelier (categorie IV).

Aan deze onderwerpen wordt in bijlage 2 in beperkte mate aandacht besteed.

Teksten op een vrachtwagen van de meel- en diervoederhandel die in De Gennepse Watermolen is gevestigd

Mogelijke nieuwe locatie Milieu Educatie Centrum

In de Ontwerp Structuurvisie Gennepse Parken (2002) wordt aangegeven, dat wordt overwogen het Milieu Educatie Centrum (MEC) te verplaatsen. Handhaven of verplaatsen van het MEC is afhankelijk van de taken, die dit centrum in de toekomst krijgt te vervullen. Wanneer die taken gericht blijven op het gebied ten noorden van de Antoon Coolenlaan, kan het MEC op de huidige plaats bij de watermolen gehandhaafd blijven. Indien het MEC een omvangrijkere taak krijgt toebedeeld en een rol als centrum voor het gehele gebied krijgt te vervullen, valt verplaatsing te overwegen.

Bij een eventuele verplaatsing dient te worden gezocht naar een locatie die:

- goed aansluit op het te versterken agrarische cultuurlandschap van Gennepse Parken;
- niet zal leiden tot een duidelijke verstoring van de beoogde rust in het gebied;
- gunstig is gelegen in het plangebied, om vanaf de betreffende locatie het gebied te verkennen/bezoeken;
- goed bereikbaar is voor bezoekers;
- over voldoende parkeerruimte kan beschikken.

Op grond van deze overwegingen gaat de voorkeur voor een nieuwe locatie uit naar een centraal gelegen plaats, die goed bereikbaar is en van waaruit men het gebied goed kan bezoeken (zie figuur 4.7). Op dit tussentijdse moment in de planvorming wordt gedacht aan een locatie ten zuiden van de Antoon Coolenlaan, ten oosten van de kruising van de historische en de moderne hartlijn. Een dergelijke oplossing is gekoppeld aan herinrichting van het parkeerterrein bij het IJssport Centrum Eindhoven. Bij het MEC wordt een horecafunctie van beperkte omvang mogelijk geacht.

Om de keuze voor handhaving of verplaatsing van het MEC nader te kunnen bepalen dient eerst over meer gegevens over de opzet (inclusief de taken en de omvang) van een nieuw milieueducatiecentrum te worden beschikt.

Wonen

Het wordt van belang gevonden, dat het wonen in het gebied gehandhaafd blijft. Het gebied behoudt daarmee zijn levendigheid en het wonen levert een positieve bijdrage aan de sociale veiligheid. Het wonen is redelijk tot goed over het gebied verspreid. Voor een aantal gebouwen is tevens aangegeven, dat er ruimte is voor een nieuwe

functie. Bij wonen in het studiegebied gaat het met name om speciale vormen van wonen. Wonen kan gekoppeld zijn aan een functie, zoals bij in bedrijf zijnde boerderijen en bij de dienstwoningen op het Essent-terrein. Wonen kan ook historisch bepaald zijn, zoals bij het klooster en de kunstenaarswoning in Gennep. Daarnaast zijn er enkele gebouwen, waar wonen de enige functie is. Het is de bedoeling dat aantal niet uit te breiden. Wonen wordt namelijk niet als een hoofddoel gezien. Deze functie vervult in het gebied een begeleidende rol. Het landschap is van oudsher een 'werklandschap' geweest, waarin wonen gekoppeld was aan werken in het gebied.

In een gebied dat grenst aan het stedelijk gebied dient voor de functie wonen een strikte handhaving te worden gehanteerd, omdat de kans op een te zwaar accent op het wonen al snel te groot wordt. Nieuwe locaties voor wonen dienen aan een speciale functie te worden gekoppeld.

Kaasmakerij in de ecologische boerderij Gennep Hoeve

Karakteristieke historische boerderijen

Zoals eerder vermeld wordt er extra aandacht gevraagd voor de historische bebouwing in Gennep Parken. Dat betreft met name de karakteristieke historische boerderijen. Voor de boerderijen geldt, dat aan een agrarische of daaraan verwante functie (vormen van stadslandbouw, manege e.d.) de voorkeur wordt gegeven boven niet-agrarische functies.

Bij de verdere uitwerking van de boerderijen is het van belang de nodige aandacht te besteden aan de inrichting van de erven bij de boerderijen. De inrichting van het erf bij de ecologische boerderij in Gennep is daarvan een aansprekend voorbeeld. Hierbij wordt verwezen naar de publicatie 'Het boerenerf als brandpunt van natuur, landschap en cultuurhistorie' (Leopold, 2001).

Oude boerderijen blijken de laatste jaren in Nederland in een hoog tempo te worden gesloopt of ingrijpend te worden verbouwd. In Noord-Brabant treedt dat verschijnsel in hoge mate op. Aan het artikel 'Broddelwerk op de boerderij' van Van Corven (2001) wordt het volgende citaat ontleend: "Er zijn nu nog maar 2500 cultuurhistorische boerderijen over in Brabant. Als de overheid niet gauw ingrijpt

worden ook die binnenkort verknald”. Dit artikel is gebaseerd op het zwartboek “De Brabantse boerderij” van de stichting Brabants Heem.

Voor Gennep Parken geldt dus ook dat zuinig zal moeten worden omgegaan met de nu nog aanwezige historische boerderijen.

Ontwikkeling tot woonboerderij

Voor de boerderijen in het gebied gaat, zoals hiervoor vermeld, de voorkeur in de eerste plaats uit naar agrarische en aanverwante functies. Alleen wanneer daar geen invulling aan kan worden gegeven, kan de functie van woonboerderij worden overwogen. Bij een agrarische of aanverwante functie blijft het agrarische karakter in de regel beter behouden dan bij een woonfunctie. Dat geldt zowel voor de gebouwen als voor het erf. Hierbij kan worden opgemerkt, dat in het gebied van de ensembles in het historische cultuurlandschap van de Gennep Parken de voorkeur uitgaat naar functies van het landelijk gebied c.a. boven (meer) stedelijke functies.

Al dan niet handhaven van de manege

Volgens de denklijn die in deze studie is ontwikkeld kan de manege worden gehandhaafd. Het wordt daarbij van belang gevonden, dat de historische boerderij beter in beeld wordt gebracht dan nu het geval is. De manege dient zo goed mogelijk te (blijven) passen in het omringende landschap. Het manegeterrein dient niet op een zodanige wijze te worden ontwikkeld, dat het als het ware los komt te staan van zijn omgeving.

Hierbij wordt opgemerkt, dat in het ensemble waar de manege ligt het hart van het ensemble eigenlijk ontbreekt. Gezien de historische ontwikkeling van het gebied wordt aanbevolen de twee boerderijen, die van de manege bij het Gennep Eind en de Hoeve Velddoorn op een zodanige wijze te ontwikkelen, dat zij samen een dergelijke rol kunnen gaan vervullen.

Hoeve Velddoorn

Bij categorie IV is aan de lijst van wenselijke voorzieningen een nieuwe landbouwkundige functie voor Hoeve Velddoorn toegevoegd. Deze aanvulling komt voort uit de gedachte, dat er voor het beheer van de landbouwgronden in het zuidelijke deel een tweede boerderij wenselijk is. Aangezien deze hoeve een belangrijke rol heeft gespeeld bij de ontginning van de heide lijkt het daarom goed om voor toekomstig beheer terug te vallen op de hoeve. Daarbij wordt gedacht aan een speciale boerderij in de vorm van een ecologische boerderij of een combinatie van een historisch en ecologisch georiënteerde boerderij. Het wordt aanbevolen, het verschil tussen de oudere boerderij in Gennep en de jongere boerderij Hoeve Velddoorn in de functietoekenning en het beheer tot uitdrukking te brengen. Bij een dergelijke boerderij wordt de combinatie met één of enkele andere passende functies mogelijk geacht. Daarbij dient te worden gestreefd naar een verantwoorde combinatie van oude - de hoeve - en nieuwe gebouwen.

Ter aanvulling wordt vermeld, dat Hoeve Velddoorn de nieuwbouw is ter vervanging van de boerderij Beerwinkel, die bij Het Slot heeft gestaan (zie paragraaf 2.3.3). In 1928 is de nieuwe boerderij niet op de plaats van de oude boerderij gebouwd, maar in het gebied van de toen nog jonge en moderne heideontginningen.

Ter informatie 5 Historische huisdierrassen uit Brabant

Bij een historisch georiënteerd landbouwbedrijf kan onder meer worden gedacht aan de teelt van gewassen uit vroeger tijden en aan historische huisdierrassen. Tot de zeldzame huisdierrassen uit Brabant (Zanderink, 2002) behoren:

- het Brandrode MRIJ-vee, de voorloper van het Rondbonte MRIJ-vee (MRIJ is de afkorting van Maas, Rijn en IJssel);
- het Kempische Heideschaap;
- de Brabanter, een kippenras dat behoort tot de baard- en kuifhoenders;
- het Kempische Hoen (onderverdeeld in het Baekse Hoen en de uitgestorven Bredasche Kapoen/Chaamse Hoen).

Het Kempische Heideschaap is geschikt voor het beheer van heideachtige vegetaties en schrale graslanden (Zeldzame schapen- en geitenrassen, 2002). Aangezien de gronden bij Hoeve Velddoorn voor een groot deel uit heideontginningen bestaan, is het in beginsel mogelijk in dat gebied schrale graslanden te ontwikkelen.

De bijzondere naam Brabanter kan mogelijk worden gebruikt voor één van de gebouwen in het studiegebied.

Brandrode Rund

(bron: Zeldzame huisdieren kwartet, z.j.)

Brabanter

Chaams Hoen

Toepassing van kunst in het algemeen

De toepassing van kunst kan tot geheel verschillende resultaten leiden. Voor het gebied wordt kunst mogelijk geacht voor vormen, die goed aansluiten op of passen in het landschap. Een beeldentuin behoort daar bijvoorbeeld niet toe. Daarin komt het accent te veel op de kunst te liggen en kan er een element ontstaan, dat al spoedig te veel los komt te staan van zijn omgeving.

Kunst kan worden gekoppeld aan het ontwikkelen van de groenstructuur in het gebied. Als voorbeeld kan het versterken van de groenstructuur van de historische akkernederzetting Gennep worden vermeld. Daarbij kan worden gedacht aan een 'groene boerderij' op de plaats waar vroeger een boerderij heeft gestaan (Een paviljoen in Arcadië, geschiedenis van de follie, 1989). Een dergelijk groen kunstobject, dat geheel uit groenelementen is opgebouwd, kan tevens een rol vervullen als rust- en pleisterplaats voor recreanten.

Voor de groenstructuur van Gennep wordt een combinatie van oud en nieuw mogelijk geacht. Het oude, d.w.z. het historische, omvat de voormalige plaats, de erfbeplantingen, de beplantingen langs voormalige huiskampen en de wegbeplantingen. Het nieuwe kan eventueel uit een 'groen kunstwerk' bestaan.

Voor nieuwe ideeën over de koppeling tussen volkskunde en kunst wordt verwezen naar de publicaties 'De culturele biografie van Noord-Brabant' (Rooijackers, 2000) en 'Gekoesterde illusies' (Rensen, 2002).

Toepassing van kunst in Gennep Parken

Wanneer wordt gekeken naar de denkbare combinaties van kunst en landschap in Gennep Parken, dan kunnen - enigszins gechargeerd - drie mogelijkheden worden onderscheiden:

- de vestiging van een kunstenaar in een passende kunstenaarswoning;
- het ontwikkelen van een kunstenaarsdorp van zeer kleine omvang;
- het ontwikkelen van een 'kunstenaarslandschap'.

Wat het eerst vermelde punt betreft, wordt voortzetting van het gebruik van de kunstenaarswoning in Gennep mogelijk geacht. Dit huisje, dat kan worden beschouwd als een charmant curiosum, vormt letterlijk en figuurlijk een 'buitenbeentje'. Letterlijk betreft het feit, dat dit gebouwtje is gevestigd nabij de voormalige plaats en niet op een erf van de oorspronkelijke bebouwing (zie Ter informatie 1). Figuurlijk slaat op de sterk afwijkende verschijningsvorm en op de vestiging van een kunstenaar in een van oudsher agrarische omgeving.

Over het ontwikkelen van een kunstenaarsdorp van zeer kleine omvang met kunstenaarsateliers kan nog geen advies over de locatiekeuze worden gegeven. Voor de overwegingen, die hierbij een rol spelen, wordt verwezen naar bijlage 2.

Over een 'kunstenaarslandschap' wordt het volgende vermeld. In de genoemde adviesnota wordt de vergelijking gemaakt met Insel Hombroich bij Neuss in Duitsland. Bij een dergelijke ontwikkeling van het gebied wordt de transformatie van het historische cultuurlandschap naar een parklandschap sterker dan in de bijdragen voor de planvorming, die in dit rapport worden gegeven. Bij de oplossingsrichting die hier wordt voorgestaan, past eerder de vergelijking met het gebied Rhijnauwen tussen Utrecht en Bunnik, waar het cultuurlandschap de drager is, dan met Insel Hombroich.

4.6.3 Hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap c.a.

In figuur 4.9 is de hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap c.a. gegeven. Voor het noordelijke en het zuidelijke deel daarvan bestaat de gezamenlijke noemer uit de thema's: educatie, ecologie, historie en wonen. Het verschil wordt gevormd door 'behoud en herstel en de opbouw van een evenwichtig voorzieningenpakket' in het noordelijke deel en 'behoud en ontwikkeling met ruimte voor nieuwe activiteiten' in het zuidelijke deel. Zoals in de vorige paragraaf vermeld is er aanvullend mogelijk enige ruimte voor op traditie gerichte activiteiten en kunst.

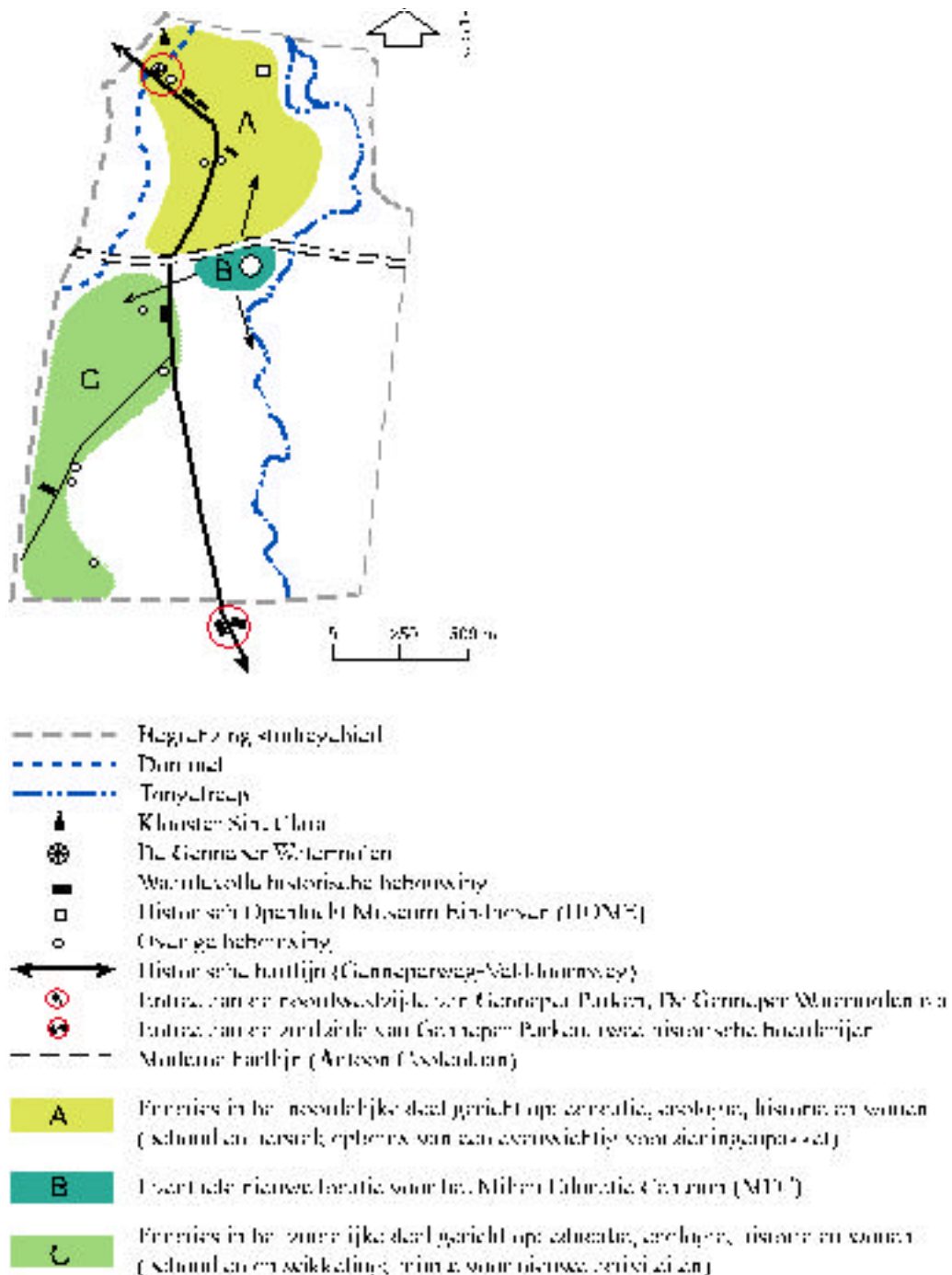

Mogelijkheid voor bezoekers om te vertoeven bij de ecologische boerderij Gennep Hoeve

Figuur 4.9 is bedoeld om een duidelijke opzet voor de functionele invulling van de gebouwen te verkrijgen en ad hoc-oplossingen zoveel mogelijk te voorkomen. Bij de abstracte omschrijving in de legenda van de figuur is rekening gehouden met het feit, dat er bepaalde voorzieningen niet zullen worden gerealiseerd en/of dat er nieuwe voorzieningen bijkomen. De hiervoor vermelde lijst met uitgangspunten (paragraaf 4.6.2) kan immers worden gewijzigd. Op grond van de aangegeven hoofdindeling kan de afweging worden gemaakt, of een nieuwe voorziening past in het opgestelde ruimtelijke concept en op welke plaats die het beste kan worden gesitueerd.

In de gegeven hoofdopzet krijgen de twee hartlijnen veel aandacht. In de voorgestelde opzet kan er langs de moderne hartlijn - de Antoon Coolenlaan - een centraal gelegen bezoekerscentrum in de vorm van een nieuw Milieu Educatie Centrum worden gevestigd. Langs de historische hartlijn zijn nieuwe accenten geprojecteerd. Naast de twee entreepunten aan de noord- en de zuidzijde wordt gestreefd naar het versterken van de historische nederzetting Gennep en het eventueel ontwikkelen van een nieuw Milieu Educatie Centrum aan of in de nabijheid van deze lijn.

Vanuit een eventueel nieuwe locatie voor het MEC in het hart van het studiegebied kunnen beide gebieden, het noordelijke en het zuidelijke, worden bediend. Bovendien sluit deze locatie goed aan op het wandelpad door de bestaande en geprojecteerde natuurterreinen langs de Tongelreep. Aan het MEC wordt op deze wijze een belangrijke taak voor de bezoekers aan Gennep Parken toegekend. De drie pijlen, die vanuit het MEC in de figuur zijn getekend, geven de relaties aan met de betreffende gebieden. Deze gebieden corresponderen met de rust- en stiltegebieden (zie figuur 3.8).

Figuur 4.9 Hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap c.a.

Ter informatie 6 Luchtfoto van Genneper Parken

Zicht op Genneper Parken, gezien vanuit het noorden. Op de voorgrond de Boutenslaan. Rechts de Dommel met daarbij het klooster Sint Clara en De Genneper Watermolen. Links de Tongelreep met de zandvang De Vleut en het Sportpark Aalsterweg. In het midden het historische cultuurlandschap van Gennep. Aan de rechterzijde buiten het studiegebied Philips Hightech Campus. Op de achtergrond, in de rechter en linker bovenhoek, zijn de bovenstrooms gelegen gedeelten van de beekdalen van de Dommel en de Tongelreep zichtbaar.
Opname: Flying Camera Luchtfotografie te Eindhoven; datum: augustus 1998.

Voor de functietoekenning van de gebouwen kan de combinatie worden gemaakt tussen de waarde die aan de gebouwen wordt toegekend en de gebieden waarin zij zijn gelegen. Dat levert het volgende overzicht op:

Cultuurhistorische en visueel-landschappelijke waarde van het gebied	Aan de bebouwing toegekende waarde/ status	Aantal
Zeer waardevol	Rijksmonument	1
	Gemeentelijk monument	4
	Historisch waardevol, geen monument	1
	Overige bebouwing	2
Waardevol	Rijksmonument	0
	Gemeentelijk monument	0
	Historisch waardevol, geen monument	2
	Overige bebouwing	0

Dit overzicht kan worden gehanteerd bij de verdere uitwerking voor de functietoekenning voor de gebouwen in het betreffende gebied. Voor alle gebouwen in het historische cultuurlandschap geldt, dat nieuwe functies wat betreft de activiteiten en de ruimtelijke aspecten dienen te passen binnen de context van het historische cultuurlandschap.

Aan de waardevolle historische bebouwing dient een zo passend mogelijke functie te worden toegekend. Die bebouwing draagt er, zoals vermeld, in hoge mate toe bij 'het verhaal van het landschap' te vertellen.

Ter informatie 7 Regionale identiteit en planvorming

In de uiteenzettingen over de planvorming is vooral aandacht besteed aan het omgaan van nieuwe functies en de kwaliteiten van het historische cultuurlandschap in Genneper Parken. Het gaat daarbij vooral om de betekenis die aan het begrip regionale identiteit wordt toegekend en om de wijze waarop daarmee in de planvorming wordt omgegaan. Herngreen (2002a en 2002b) heeft daarover publicaties doen verschijnen.

In zijn essay 'De 8 transformatie. Over planning en regionale identiteit.' geeft Herngreen (2002a) interessante aanknopingspunten over de betekenis van regionale identiteit.

Over dat begrip zegt de auteur: 'Regionale identiteit zit niet in fysieke objecten en structuren. Regionale identiteit zit in verhalen waarin objecten en structuren op een of andere manier in verband worden gebracht met een gebied. Regionale identiteit is een attribuut van levende cultuur.' Met andere woorden: het gaat om de mens en zijn omgeving, waarin de betekenis en 'het verhaal van het landschap' een belangrijke plaats innemen.

Voor regionale identiteit heeft Herngreen een begrippenstelsel opgesteld. Hier worden daarvan de volgende aan de orde gesteld:

- gelaagdheid,*
- continuïteit en dynamiek,*
- transformatie.*

Over de historische gelaagdheid vermeldt Herngreen: '... En het landschap boet geleidelijk in aan gelaagdheid, complexiteit en veelvuldigheid - eigenschappen die zo belangrijk zijn voor culturele rijkdom.'

In het gebied Genneper Parken is sprake van een interessante historische gelaagdheid. Wanneer de historische gelaagdheid van de groene wigen in Eindhoven met elkaar wordt vergeleken, komt Genneper Parken naar verwachting als zeer waardevol naar voren.

De auteur onderscheidt in het landschap zeven vormen van transformatie, elk met een eigen (investerings)dynamiek. Dat zijn:

- 1 water;*
- 2 landbouw;*
- 3 overige economische en technologische dynamiek;*
- 4 verkeer;*
- 5 wonen;*
- 6 natuur;*
- 7 vertier.*

Deze ontwikkelingen vinden nu veelal te autonoom (zelfstandig, op zichzelf staand) plaats, zonder rekening te houden met de kwaliteiten van het bestaande landschap. Er wordt gesproken van 'autonome transformatiedynamiek'. Herengreen pleit voor een achtste transformatie waarin de kwaliteiten van het landschap, zoals die in de loop van lange tijd zijn ontstaan, een samenhangende ruimtelijke basis vormen waarbinnen nieuwe ontwikkelingen een plaats kunnen krijgen. Dat dit niet altijd mogelijk is, verwoordt hij als volgt: 'Te veel verloren van de broodnodige continuïteit, te weinig ruimte voor de even broodnodige dynamiek.' Hij voegt daar aan toe: 'Zijn er geen arrangementen te bedenken waarbij dynamiek en continuïteit elkaar versterken en verrijken?' Deze vraag wordt een passende afronding gevonden voor deze cultuurhistorische en landschappelijke verkenning ten behoeve van de planvorming voor Genneper Parken.

Literatuur

Adviesnota Ontwikkelen cultuurmodule Gennepers Parken, concept d.d. augustus 2002. Gemeente Eindhoven, dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, sector Kunst en Cultuur. Eindhoven. 13 p.

Berg, L. van den, 2001. Hoe word je stadsboer? Resultaten van verkenningen bij Tilburg en Zoetermeer. Groen 57 (4): 33-39.

Bont, Chr. de, 1993. '... Al het merkwaardige in bonte afwisseling ...'. Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant. Stichting Brabants Heem. Waalre. 150 p.

Brinkenboek; een verkenning van de brinken in Drenthe, 1981. Werkgroep Brinken (Edward Houting, Klaas Roelof de Poel en Jacob van der Vaart m.m.v. Jan Brederode en Herman Visser). Assen. 302 p.

Bulthuis-van Tuyl, N. en F. Brom, 1995. De Dommel en haar watermolens. Eindhoven. 79 p.

Buuren, M. van, 1997. Landschapsplanning en watersystemen in de zandgebieden van Nederland. Naar een watersysteembenadering over landschapsplanning toegespitst op de ruimtelijke problematiek van de Nederlandse zandgronden. Proefschrift Landbouwuniversiteit Wageningen. Wageningen. 246 p.

Corven, T. van, 2001. Broddelwerk op de boerderij. Trouw (de Verdieping, p. 13), 2 november 2001.

De koers van cultuurhistorie. Heden en verleden, de toekomst voor Eindhoven, 2001. Gemeente Eindhoven, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Sector Kunst en Cultuur. Eindhoven. 35 p.

Een paviljoen in Arcadië, geschiedenis van de follie, 1989. Nederlands Architectuurinstituut (NAi). Rotterdam. 82 p.

Hendriks, J.A., 1974. Boerderijtypen. Subnota deelstudie natuur en landschap. Bijdrage in de voorbereiding van het streekplan fase 1. Streekplanproject Midden- en Oost-Brabant. 63 p.

Hendriks, J.A., 1989. De ontginning van Nederland. Beschrijving van het ontstaan van de agrarische cultuurlandschappen in Nederland. Studiereeks Bouwen aan een levend landschap nummer 11. Ministerie van Landbouw en Visserij, Directie Bos- en Landschapsbouw. Utrecht. 201 p.

- Hendriks, J.A., 1999. De ontginning van Nederland. Het ontstaan van de agrarische cultuurlandschappen in Nederland. Utrecht. 200 p.
- Herngreen, R., 2002a. De 8^e transformatie. Over planning en regionale identiteit. Blauwe Kamer/Uitgeverij Blauwdruk. Wageningen. 80 p.
- Herngreen, R., 2002b. Een hagenpreek over regionale identiteit. Landwerk, Tijdschrift voor de inrichting van het landelijk gebied 4-2002 (augustus), p. 36-39.
- Keunen, J., 1999. Moderne watertoren. Heemschut 76 (6): 27.
- Klijn, J.A. en C. Kwakernaak (red.), 2000. Bekenland in beweging. Handreiking voor een kwaliteitsimpuls. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Wageningen. 92 p.
- Knaepen, R. en M. Antrop, 2002. Gemene pleinnederzettingen in de historisch-rurale Kempen van België en Nederland. Historisch geografisch tijdschrift, 20 (1): 22-32.
- Knol, W., C. Kwakernaak, L. Stuyt en H. Wolfert, 2001. Van Lekbeek tot Spaarbeek. Het stroomgebied als voorraadkamer. P. 37-50. In: Verdonschot. P. (ed.), 2001. Beken in de 21ste eeuw. De ideale beek vanuit maatschappelijk, technisch en ecologisch perspectief. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Wageningen. 148 p.
- Kookboek cultuurhistorie. Kwaliteit als grondslag. Cultuurhistorische waardenkaart Noord-Brabant, 2000. Provincie Noord-Brabant. 's-Hertogenbosch.
- Kwakernaak, C., N. van der Windt, J. van der Gaast, J. van Os en N.M. Pieterse, 1999. Naar een Ecologisch Herstel van het Dommeldal; Scenario's voor het EU-project LIFE-Dommel. Demonstration project for the development of integrated management plans for catchment areas of small trans-border lowland rivers: the river Dommel. DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied, Wageningen. Wageningen. 85 p.
- Leopold, R., 2001. Het boerenerf als brandpunt van natuur, landschap en cultuurhistorie. Utrecht. 96 p.
- Monumentaal Erfgoed. Rijksmonumenten in Eindhoven, 2001. Gemeente Eindhoven, dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer. Eindhoven. 48 p.
- Natuur voor mensen, mensen voor natuur, 2000. Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Den Haag. 58 p.
- Nota Belvedere, Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting, 1999. Ministeries van O, C en W, LNV, VROM en V en W. Den Haag. 84 p. Bijlage: Gebieden 112 p.

Ontwerp Structuurvisie Gennep Parken 2002. Naar duidelijk evenwicht in conserveren en beheerst ontwikkelen; augustus 2002. Gemeente Eindhoven, Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, Sector Strategie. Eindhoven. 58 p.

Plannen met Ruimtegebruiksvormen; definitiestudie stedelijke regio Breda - Tilburg. De Meervoudig Ruimtegebruik-Methode uitgewerkt voor de stedelijke regio Breda - Tilburg, 2001. Nieuwland Advies, Wageningen. In opdracht van Habiforum, expertisenetwerk meervoudig ruimtegebruik en de provincie Noord-Brabant. Wageningen. 75 p.

Poel, K.R. de, m.m.v. E. Houting, 1984. Een verkenning van de brinken in Drenthe. Stedebouw en Volkshuisvesting 65 (3): 109-116.

Poel, K.R. de, 1992. Relaties tussen historische geografie en landschapsarchitectuur en -planning (p. 101-120). In: Dijkstra, H. en J.A. Klijn (red.), 1992. Kwaliteit en waardering van landschappen. DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied. Rapport 229. Wageningen. 175 p.

Poel, K.R. de, R.P. Kranendonk m.m.v. P.H. Kersten, M.J.J. Eekhout en J.J.N. Geenen, 2002. Over magische momenten in de ruimtelijke planvorming. Groen 58 (2): 40-44.

Poel, K.R. de, N.P. van der Windt, J. Kruit, J.N.H. Elerie en Th. Spek, 2000. Essen in perspectief. Een interactieve planningsbenadering in Spier, Wijster en Drijber. Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen in samenwerking met de Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD), de Stichting Welzijn Beilen, de gemeente Midden-Drenthe en het Keuning Instituut. REGIO-Project Uitgevers, Groningen. 152 p.

Poel, K.R. de, en A.L.W. Wintjes m.m.v. L.M. van den Berg, 1998. Experiment nieuwe buitenplaatsen. Analyse, typering en bijdrage voor de ontwerpdiscussie. DLO-Staring Centrum. Wageningen. 16 p. Bij: Experiment nieuwe buitenplaatsen: 'Portret met parels', evaluatie en beleidsadvies op basis van negen proefprojecten. Bureau Experimenten Buitenplaatsen, Dienst Landelijk Gebied. DLG-publicatie 1998/4. Utrecht. 40 p.

Renes, J., 1982. Typologieën van bewonings- en perceelsvormen. Een overzicht van bestaand werk in Nederland en buurlanden. Wageningen. 78 p.

Renes, J., J. Meijer en K.R. de Poel, 2002. Het Veluwe sprengenlandschap; een cultuurmonument (conceptrapport). Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, in samenwerking met de Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken. Wageningen. 256 p.

Renkens, G., 2001. Waterschap De Dommel gaat 'Samenwerken aan Stedelijk Water'. Groen 57 (5): 38-43.

- Rensen, H. van, 2002. Gekoesterde illusies. De Volkskrant (19-10-2002, p. 1W).
- Rooijakkers, G., 2000. De culturele biografie van Noord-Brabant. Noordbrabants Historisch Nieuwsblad 14 (2): 1-13.
- Schooten, S. van, P. Spapens en J. Spoorenberg, 2001. Gennep voor altijd. De geschiedenis van een boeren-buurtschap aan de rand van Eindhoven. Oisterwijk. 198 p.
- Smits, J., 2001. Brabants peil. Monumenten voor waterbeheersing in Noord-Brabant. Nijmegen 225 p.
- Spek, Th. en A. Ufkes, 1995. Archeologie en cultuurhistorie van essen in de provincie Drenthe. Inventarisatie, waardering en aanbevelingen ten behoeve van het stimuleringsbeleid bodembeschermingsgebieden. Rapport Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied. Wageningen. Twee delen, 36 en 44 p.
- Spek, Th., in prep. Het Drents esdorpenlandschap. Een interdisciplinaire studie. Dissertatie Wageningen Universiteit. Wageningen.
- Tummers, L.J.M. en J.M. Tummers-Zuurmond, 1997. Het land in de stad. De stedenbouw van de grote agglomeratie. Bussum. 267 p.
- Vera, H., 2002. Potstallen en esdekken. Een kritisch onderzoek naar het Brabantse landschap. Brabants Heem, 54 (2): 55-66.
- Vervloet, J.A.J., 1984. Inleiding tot de historische geografie van de Nederlandse cultuurlandschappen. Reeks Landschapsstudies 4. Wageningen. 136 p.
- Vervloet, J.A.J., 1986. Het zandlandschap (p. 7-27). In: Barends, S., J. Renes, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de Vries en F.J. van Woudenberg (red.), 1986. Het Nederlandse Landschap. Een historisch-geografische benadering. Utrecht. 104 p.
- Vitaal Verleden, 2001. Nota monumentenbeleid: over cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke ontwikkeling. Ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Van dakkapel tot Lichttoren. Gemeente Eindhoven, dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, sector Strategie. Eindhoven. 69 p.
- Wezenaar, H., 1994. Buiten Westen. Planologie op avontuur aan de stadsrand. Den Haag. 356 p.
- Worm, P.B., P.I.M. de Kwaadsteniet, E.J. Jansen en C.N. Beljaars, 2000. De Dommel door Eindhoven. Hét voorbeeld van een ontwerp-stads(e)corridor. Groen 56 (2): 13-19.
- Zeldzame schapen- en geitenrassen, 2002. Stichting Zeldzame Huisdierrassen. Dronten. Brochure, 15 p.

Zanderink, R., 2001. Van stal gehaald; ons levend erfgoed in woord en beeld; 70 authentieke huisdierrassen - van paarden tot pluimvee - opnieuw gewaardeerd. Baarn. 192 p.

Atlassen en kaarten e.d.

Arts, N., 1999. Archeologische verwachtingskaart Gemeente Eindhoven. Eindhoven.

Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50 000. Toelichting bij kaartblad 51 Oost Eindhoven, 1981. Stichting voor Bodemkartering. Wageningen. 102 p.

Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1 : 50 000; blad 51 Eindhoven, 1977. Stichting voor Bodemkartering (Stiboka) en Rijks Geologische Dienst. Wageningen.

Historische Atlas Noord-Brabant; chromotopografische Kaart des Rijks 1: 25 000, 1989. Samenstelling: G.L. Wieberdink. Den IJp.

Zeldzame huisdieren kwartet, z.j. Uitgave Stichting Zeldzame Huisdierrassen, Dronten.

Geraadpleegde archiefstukken

Collectie C.A. Kuijsten. Inventaris nr. 7. Streekarchief regio Eindhoven.

Lijst van figuren

- Figuur 1.1 Begrenzing studiegebied
- Figuur 2.1 Watermolens in de 18^e eeuw rondom Eindhoven geven het verhang van de beken in het onderzoeksgebied aan (De Bont, 1993)
- Figuur 2.2 Bewoonbare gebieden (donker gekleurd) rond 800 na Chr. (De Bont, 1993)
- Figuur 2.3 Schematische voorstelling van de ontwikkeling van de bewoning in zand-Brabant (De Bont, 1993)
- Figuur 2.4 Het ontstaan van open akkers en de (veronderstelde) akkerrandbegroeiing (naar: De Bont, 1993)
- Figuur 2.5 Archeologische verwachtingenkaart van de gemeente Eindhoven
- Figuur 2.6 Historische landschappenkaart Eindhoven (1840)
- Figuur 2.7 Vereenvoudigde geomorfologische kaart van Gennep en Parken (bron: Geomorfologische kaart van Nederland, kaartblad 51; Stiboka, 1977)
- Figuur 2.8 Historische landschapseenheden
- Figuur 2.9 Akkercomplex van Gennep te midden van andere akkercomplexen (situatie 1840)
- Figuur 2.10 Akkercomplex van Gennep in 1832 (Minuutplan)
- Figuur 2.11 Slotje van Aalst in 1832 (Minuutplan)
- Figuur 2.12 Gennep omstreeks 1838
- Figuur 2.13 Gennep omstreeks 1912
- Figuur 2.14 Ruimtelijke ontwikkelingen in Gennep (1912-2000)
- Figuur 3.1 'Buiten' en 'binnen' langs de Dommel en de Tongelreep
- Figuur 3.2 Een impressie van 'open' en 'gesloten'
- Figuur 3.3 Zonering
- Figuur 3.4 Natuurontwikkeling langs de Dommel en de Tongelreep
- Figuur 3.5 Schematische weergave van de wegen in en langs het studiegebied
- Figuur 3.6 Bebouwing in het historische cultuurlandschap c.a.
- Figuur 3.7 Ensembles in het historische cultuurlandschap c.a.
- Figuur 3.8 Rustige en stille gebieden in het historische cultuurlandschap (een sfeerbeeld)
- Figuur 3.9 Opbouw van het Sportpark Aalsterweg en de golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep c.a.
- Figuur 3.10 Zonering en ontsluiting van het Sportpark Aalsterweg en de golfbaan van de Golf- en Countryclub De Tongelreep c.a.
- Figuur 4.1 Onderscheiden planningsniveaus
- Figuur 4.2 Samenvattend overzicht van de cultuurhistorische en visueel-landschappelijke waarden
- Figuur 4.3 Begrenzing van het Belvederegebied Dommeldal (bron: Nota Belvedere, Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting, 1999)

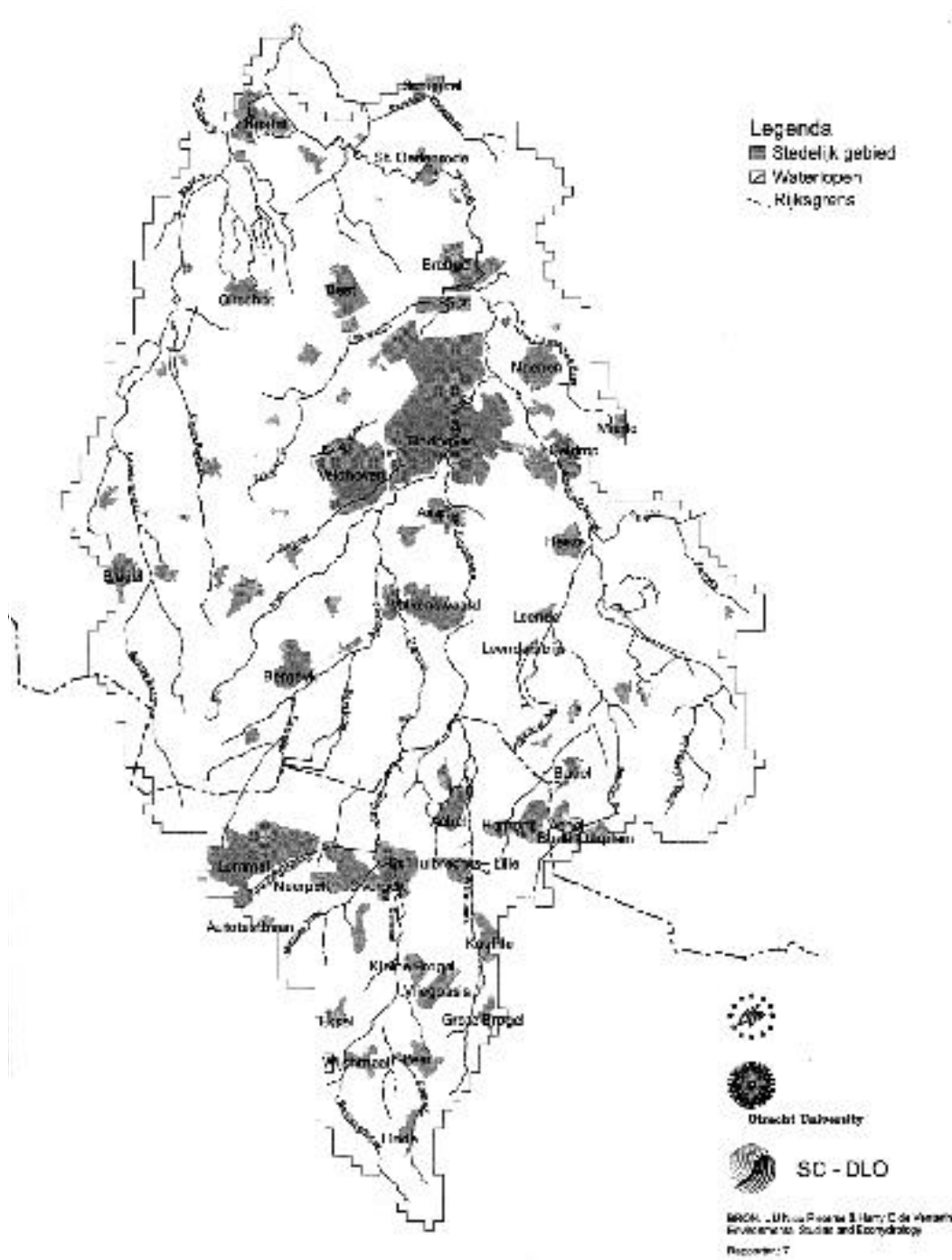
- Figuur 4.4 Globale typering voor de verdere ontwikkeling van Genneper Parken
- Figuur 4.5 Ruimtelijke vertaling van de typering naar het plangebied
- Figuur 4.6 Plaats van het ruimtelijk concept in de planvorming
- Figuur 4.7 Bijdrage voor de planvorming op basis van cultuurhistorische en landschappelijke aspecten
- Figuur 4.8 Bebouwing in de ensembles in het historische cultuurlandschap
- Figuur 4.9 Hoofdopzet voor de invulling van de functies voor de gebouwen in het historische cultuurlandschap c.a.

Ter informatie 1 t/m 7

- Ter informatie 1 Gennep in 1832 (Minuutplan)
- Ter informatie 2 De Genneper Watermolen
- Ter informatie 3 Kleine akkernederzetting nabij Laareind in 1832 (Minuutplan)
- Ter informatie 4 Vergelijking van gedigitaliseerde topografische kaarten uit 1912 en 2000
- Ter informatie 5 Historische huisdierrassen uit Brabant
- Ter informatie 6 Luchtfoto van Genneper Parken
- Ter informatie 7 Regionale identiteit en planvorming

Bijlage 1 Het bovenstroomse gedeelte van het stroomgebied van de Dommel

(bron: Kwakernaak et al., 1999)

Bijlage 2   Mogelijk toe te kennen functies waarvoor de locatiekeuze nog dient te worden gemaakt

In deze bijlage wordt aandacht besteed aan mogelijk toe te kennen functies, waarvoor de locatiekeuze nog dient te worden gemaakt. Het betreft mogelijke voorzieningen voor activiteiten die op traditie zijn gericht en die tot de kunst behoren.

A Op traditie gerichte activiteiten

Huisvesten collectie historische landbouwwerktuigen

Voor een ruimte voor het huisvesten van de vrij omvangrijke collectie historische landbouwwerktuigen kan worden gedacht aan een ruimte in of bij een historische boerderij. Voorgesteld wordt een dergelijke voorziening in of bij een boerderij te combineren met een andere functie. Met andere woorden: een dergelijke collectie wordt als een nevenfunctie en niet als een hoofdfunctie beschouwd. Het bezoekersaantal zal naar verwachting te beperkt zijn om deze voorziening als een hoofdfunctie te ontwikkelen.

Aan vestiging in of bij een boerderij ten zuiden van de Antoon Coolenlaan wordt de voorkeur gegeven boven een boerderij ten noorden van die laan. Mogelijk biedt de Hoeve Velddoorn een oplossing. Het is ook denkbaar een dergelijke voorziening te combineren met een verplaatst Milieu Educatie Centrum (MEC). Er wordt niet gedacht aan een nieuwe locatie in het historische cultuurlandschap.

Vestiging van valkerij Falconcrest

Een valkerij dient in verband met de educatieve functie over een demonstratieterrein te beschikken. Voor de vestiging van een valkerij kan mogelijk een boerderij in aanmerking komen. Daarbij gaat de voorkeur uit naar een jongere boerderij (20^e eeuw) boven een oudere. Bij een dergelijke vestiging dienen de nodige randvoorwaarden ten aanzien van het boerderijkarakter in acht te worden genomen. Bij de keuze van een geschikte locatie dient tevens rekening te worden gehouden met:

- de relatie met het Historisch Openlucht Museum Eindhoven (HOME) en het Milieu Educatie Centrum (MEC);
- de bereikbaarheid en de afstand tot een parkeerterrein;
- situering in een rustig gebied.

Nieuwe vestiging van het Sint-Jorisgilde van Gestel en Blaarthem

Bij een schuttersgilde, zoals het Sint-Jorisgilde van Gestel en Blaarthem, behoort met een schietbaan. Voor een nieuwe vestiging van het gilde kan in grote lijnen dezelfde lijn worden gevolgd als voor de vestiging van een valkerij, zoals hiervoor is aangegeven. De voorkeur gaat uit naar een historische behuizing. De bezoekers zullen op bepaalde momenten aanwezig zijn en de aantallen zullen naar verwachting voor beide voorzieningen vergelijkbaar zijn. Bij de keuze van een geschikte locatie

dient eveneens rekening te worden gehouden met de bereikbaarheid en de afstand tot een parkeerterrein.

B Kunst

In paragraaf 4.6.2 is aangegeven, dat de vestiging van een kunstenaar in de zogenoemde kunstenaarswoning in Gennep mogelijk wordt geacht en dat het ontwikkelen van (een deel van) het historische cultuurlandschap tot een 'kunstenaarslandschap' niet wordt voorgestaan. Hier wordt enige aandacht besteed aan mogelijkheid in Gennep Parken een kunstenaarsatelier te vestigen.

Wanneer het wenselijk en mogelijk wordt gevonden in het studiegebied een dergelijke voorziening te vestigen, doen zich de volgende twee mogelijkheden voor:

a - bundeling van activiteiten op het gebied van kunst in Gennep;

b - spreiding van activiteiten op het gebied van kunst over het studiegebied.

Ad a

Huisvesting van activiteiten op het gebied van kunst in Gennep kan betrekking hebben op twee panden, de voormalige kunstenaarswoning (Tongelreepad 2) en het pand Gennepweg 142. Voor het laatstgenoemde pand kan worden gedacht aan een woon- en werkplaats met gastenverblijf voor kunstenaars, die gelieerd zijn aan het Van Abbemuseum.

Bij deze oplossing wordt het van belang gevonden, dat er extra aandacht wordt besteed aan het handhaven van de identiteit van de historische nederzetting Gennep. Het wordt niet wenselijk gevonden, dat de kunst zich in Gennep autonoom zal ontwikkelen, waardoor het historische karakter van deze nederzetting mettertijd zal verdwijnen en er een 'kunstenaarsdorp' van kleine omvang zal ontstaan.

Deze oplossing leidt er toe, dat de aandacht in het noordelijke deel uitgaat naar kunst en in het zuidelijke deel naar sport (met name paardensport) en op traditie gerichte activiteiten (zoals de valkerij, het schuttersgilde en de collectie historische landbouwwerktuigen).

De op kunst gerichte activiteiten worden op deze wijze in het dichtst bij de stad gelegen gebied gesitueerd. Sport en op traditie gerichte activiteiten komen verder van de stad af te liggen, in het gebied waar het landelijk karakter het meest is behouden.

Colofon

Opdrachtgever:

Gemeente Eindhoven, Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer

Opdrachtnemer:

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte

Projectteam Alterra:

Titus Weijschedé (onderzoeker historische geografie/planvorming), projectleider

Klaas de Poel (landschapsarchitect)

Martin Jansen (grafisch vormgever)

Bijdragen medewerkers Alterra:

Chris de Bont (bijdrage historische geografie)

Jelle Vervloet (bijdrage historische geografie)

Arjan Koomen (bijdrage geomorfologie)

Wim Knol (bijdrage HGN, Historisch Grondgebruik Nederland)

Henk Kramer (bijdrage HGN, Historisch Grondgebruik Nederland)

Luuk Keunen (bijdrage historische informatie Noord-Brabant)

Roel During (projectbegeleiding)

Paul Kersten (programmameider Kwaliteit Leefomgeving)

Begeleidingscommissie Gemeente Eindhoven:

Wim Holdrinet (coördinatie)

Fons Spijkers (monumenten)

Rien de Visser (kunst en cultuur)

Hein Franke (groenvoorzieningen en ecologie)

Trefpunt Groen Eindhoven:

Simon van Schooten

Jan Spoorenberg

Jan Luiten

Grafische vormgeving: Martin Jansen

Lay out: Sylvia Kuster en Henny Michel-Knaap

Foto's: Klaas de Poel en Titus Weijschedé

Druk: Grafisch Service Centrum Van Gils B.V., Wageningen

